

فهرست

- ۱..... هیأت رئیسه همایش
- ۲..... مشارکت کنندگان همایش:
- ۳..... مقدمه:
- ۵..... چرا دیپلماسی آب و مناسبات هیدروپلیتیک جنوب غرب آسیا؟
- ۱۱..... همگرایی و واگرایی هیدروپلیتیک در غرب آسیا، چشم‌انداز همکاری منطقه‌ای
- ۱۲..... بررسی اصول و قواعد بین‌المللی حاکم بر تقسیم آب در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی
- ۱۳..... پیامدهای امنیت زیست محیطی استفاده فزاینده از حوضه آبریز فزل اوزن
- ۱۴..... تعهدات افغانستان در حوزه آبخیز مشترک هیرمند از منظر اسناد بین‌المللی
- ۱۵..... مدیریت یکپارچه و دیپلماسی آب در حوضه آبریز زاینده رود
- ۱۶..... بحران آب و اهمیت آب‌های فرا مرزی با تاکید بر روابط ایران و همسایگان
- ۱۷..... بررسی تاثیر استقلال کردستان بر هیدروپلیتیک غرب آسیا
- ۱۸..... جایگاه دیپلماسی آب در مناسبات هیدروپلیتیک شمال شرق ایران (مطالعه موردی: حوضه‌ی آبی هریرود)
- ۱۹..... تحلیل چالش‌های هیدروپلیتیک ایران و افغانستان در رود هیرمند بر اساس دیدگاه ژئوپلیتیک انسان‌گرا
- چشم‌انداز آینده روابط سیاسی کشورهای غرب آسیا با تاکید بر مناسبات هیدروپلیتیک حوضه‌های آبی رودخانه
(مطالعه موردی حوضه‌های آبی: دجله و فرات-هیرمند-هریرود-ارس-اترک)
- ۲۱.....
- بررسی وضعیت رژیم حقوقی دریای خزر (مروری بر منابع) و ارائه‌ی مستندات فیزیوگرافیک بر صحت اطلاق
عنوان «دریاچه» به این پهنه‌ی آبی
- ۲۲.....
- بررسی حرکت گوی‌های دریاچه سد مرزی ارس در مرز جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان
- ۲۳.....
- ایران و چالش‌های آبی با همسایگان، (مطالعه موردی ترکمنستان، افغانستان، عراق)
- ۲۴.....
- بررسی وضعیت هیدروپلیتیک ایران
- ۲۵.....

- تأثیر مدیریت یک پارچه منابع آب و بحران آب در ایران، مطالعه موردی استان گیلان ۲۶
- بررسی عوامل هیدروپلیتیکی مؤثر بر ایجاد تنش و منازعه در روابط ایران و همسایگان ۲۷
- منابع آب، عرصه مناقشه یا همکاری بین‌المللی (مطالعه موردی: آسیای جنوب غربی) ۲۸
- دیپلماسی آب و مناسبات هیدروپلیتیک ایران، چالش‌ها و فرصت‌ها ۲۹
- ضرورت بکارگیری دیپلماسی آب در حل چالش‌های آبی ایران با همسایگان ۳۰
- مدیریت منابع آب ایران، چالش‌ها و فرصت‌ها ۳۱
- بررسی امنیت رودخانه مرزی هیرمند ۳۲
- واکاوی موانع اجرای معاهدات حاکم بر رودهای مرزی ایران (مطالعه موردی هیرمند) ۳۳
- تأثیر هیدروپلیتیک هیرمند بر روابط خارجی افغانستان و ایران (۱۹۱۹-۱۹۷۹م) ۳۴
- تأثیر الگوی سدسازی بر مناسبات ایران با همسایگان: (مطالعه موردی: هریرود) ۳۵
- بررسی ژئوپلیتیک انرژی دریای خزر و نقش ایران در انتقال منابع انرژی ۳۶
- چالش آب هیرمند؛ راهکارهای درون مرزی و برون مرزی ۳۷
- آینده پژوهی بحران آب در استان مرزی کرمانشاه ۳۸
- چالش‌های تعیین رژیم حقوقی رودخانه‌های مرزی در پرتو معاهدات بین‌المللی ۳۹
- بررسی پیامدهای سیاست آبی در بستر جغرافیا و راهکارهای مدیریت بهینه منابع آب (مطالعه موردی حوضه
آبریز زاینده رود) ۴۰
- مزایا و معایب روش حاکمیت مشترک و تالوگ در چشم‌انداز هیدروپلیتیکی ایران و عراق ۴۱
- چشم‌انداز هیدروپلیتیک برداشت آب در حوضه سفیدرود ۴۲
- دیپلماسی آبی ایران و افغانستان؛ مطالعه موردی رودخانه مرزی هیرمند، قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران ... ۴۳
- بررسی اثرات انتقال آب در پرتو مکتب ژئوپلیتیک انتقادی ۴۴
- اثرات انتقال آب دریای عمان به استان سیستان و بلوچستان ۴۵

- تأثیر مدیریت سیاسی بر ایجاد بحران آبی، مطالعه موردی: شهرستان فسا..... ۴۶
- دیپلماسی آب در منطقه جنوب غرب آسیا؛ از رویا تا واقعیت ۴۷
- گونه شناسی اختلافات رودخانه‌های مرزی بین‌المللی ۴۸
- تغییرات مرفولوژیک رودخانه‌های مرزی و نقش آن در تنش‌های هیدروپلیتیک ۴۹
- نظریات، تجربیات، قوانین و عرف بین‌الملل در حوضه‌های آبی مشترک ۵۰
- دیپلماسی آب و مناسبات هیدروپلیتیک (از منازعه تا همکاری ایران و افغانستان) ۵۱
- دجله و فرات؛ آب یا سلاح؟ نگاهی کوتاه به تنش‌های احتمالی بر سر آب در خاورمیانه ۵۲
- برآیند ابعاد امنیتی- سیاسی هیدروپلیتیک ایرانرود ۵۳
- بازتاب‌های هیدروپلیتیک کاهش آب دریاچه ارومیه بر شمال غرب ایران ۵۴
- دیپلماسی هیدروپلیتیک و فرصت‌های نوظهور در منطقه غرب آسیا..... ۵۵
- هیدروپلیتیک رودخانه مرزی هیرمند..... ۵۶
- الگویابی عوامل موثر بر بحران آب در ایران ۵۷
- بررسی نظریات مرتبط با هیدروپلیتیک و عوامل موثر بر بروز اختلافات رودهای مرزی ۵۸
- شناسایی و تبیین عوامل مؤثر در اهمیت راهبردی هریرود برای ایران و افغانستان با بهره‌گیری از روش دلفی ۵۹
- بررسی فرصت‌ها و چالش‌های هیدروپلیتیک شرق ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی کشور جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی رود هیرمند)..... ۶۰
- مدیریت منابع آب در ایران و چالش‌های هیدروپلیتیک در سطح ملی- محلی ۶۱
- هیدروپلیتیک کردستان ترکیه..... ۶۲
- الزامات ژئوپلیتیک حضور ایران در آسیای مرکزی با تاکید بر هیدروپلیتیک تاجیکستان ۶۳
- رقابت قدرت منطقه‌ای و جهانی برای نفوذ در آسیای مرکزی با تاکید بر تلاش ایران در کنترل منابع
- هیدروپلیتیک منطقه..... ۶۴

- چالش‌های فراروی آب در ایران و سیاست‌های راهبردی مدیریت جامع منابع آب مبتنی بر جهت‌گیری‌های
آمایش سرزمین ۶۵
- بحران آب، چالش موجودیت ستیز ایران ۶۶
- گامی به سوی توسعه پایدار جنوب غرب آسیا با تاکید بر مدیریت منابع آب ۶۷
- تأثیر هیدروپلیتیک بر مناسبات ایران و عراق با تأکید بر تالاب هورالعظیم ۶۸
- دیپلماسی آب و امنیت در غرب آسیا ۶۹
- حل و فصل چالش هیدروپلیتیک رودخانه هیرمند براساس رهیافت هم تکمیلی ۷۰
- بررسی هیدروپلیتیک رودخانه کرخه ۷۱
- تأثیر نا کارآمدی الگوی مصرف بر امنیت آبی شهرستان های لامرد و مهر ۷۲
- نگرشی واقع‌گرایانه به هیدروپلیتیک جنوب غرب آسیا ۷۳
- چالش‌های بحران آب، فرصتی برای صلح در غرب آسیا ۷۴
- تبیین نسبت امنیت و هیدروپلیتیک (نمونه موردی تأثیر سد سلما در افغانستان بر امنیت آبی شهرمشهد) ۷۵
- مدیریت محیط زیست با معضل جدی کم آبی ۷۶
- تأثیر جابه‌جایی آب‌های سطحی بر امنیت زیست محیطی (مطالعه موردی شهرستان ری) ۷۷
- تأثیر مناسبات هیدروپلیتیک بر امنیت آبی، نمونه موردی : رودهای ورودی به کردستان عراق ۷۸
- چالش‌ها و فرصتهای استفاده از آب‌های ژرف در ایران ۷۹
- تبیین پیامدهای امنیتی-محیط‌زیستی تغییر اقلیم در ایران با تاکید بر حوضه آبریز مرکزی ۸۰
- سد سازی بر روی دجله و فرات و پیامدهای آن برای کشورهای همجوار ۸۱
- واکاوی امکان اجرای پروژه انتقال آب «بهشت‌آباد - فلات مرکزی» در چارچوب تحلیلی از هیدروپلیتیک ... ۸۲
- تحلیل مناسبات هیدروپلیتیک ایران با همسایگان (مورد مطالعه همسایگان شمال شرقی) ۸۳
- پایش هیدروپلیتیک، احتمال وقوع آتش سوزی جنگل های مجاور دریا ۸۴

- ۸۵.....پایش هیدروپلیتیک برف کوه‌ها
- ۸۶.....پایش هیدروپلیتیک ریزگردهای منطقه
- ۸۷.....آب، دیپلماسی ضعیف یا ظریف؟ دیپلماسی ایران در قبال سیاست‌های انحصارطلبانه آب توسط ترکیه
- ۸۸.....راهبرد آب مجازی در کاهش بحران آب کشورها
- ۸۹.....وضعیت رژیم حقوقی حوضه‌ی آبی مشترک خزر و پیشنهادهای جهت حل و فصل اختلافات
- ۹۰.....چالش‌های هیدروپلیتیک ایران در منطقه خلیج فارس
- ۹۱.....بازاندیشی در آبهای مرزی یک انتقاد هیدروپلیتیک به حوضه مکونگ
- ۹۲.....بحران آب، دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا
- ۹۳.....تحلیل هیدروپلیتیک ایران و عراق
- ۹۴.....بررسی هیدروپلیتیک رود ارس با تأکید بر راهبرد هم تکمیلی
- ۹۵.....توسعه ناپایدار و بحران آب در فلات مرکزی ایران
- ۹۶.....روش‌های تعیین مرز در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی
- ۹۷.....پیامدهای زیست محیطی مناسبات هیدروپلیتیک غرب آسیا (با تأکید بر سیاست‌های آبی ترکیه)
- ۹۹.....بررسی دیپلماسی آب و مناسبات ایران و افغانستان
- ۱۰۱.....پیامدهای سیاسی و امنیتی بحران آب زاینده رود
- ۱۰۲.....تقلیل بحران‌های هیدروپلیتیک منطقه جنوب غرب آسیا (بر مبنای الگوی اتحاد راهبردی)
- ۱۰۳.....بازتاب‌های فضایی بحران آب
- ۱۰۴.....دجله و فرات؛ آب یا سلاح؟ نگاهی کوتاه به تنش‌های احتمالی بر سر آب در خاورمیانه
- ۱۰۵.....تغییر اقلیم و تأثیرات آن بر بروز چالش هیدروپلیتیک رودهای مرزی با تأکید بر منطقه جنوب آفریقا
- ۱۰۶.....هیدروپلیتیک دجله و ریزگردهای جنوب غرب ایران (احداث سد ایلسو در ترکیه)
- ۱۰۷.....چالش‌های سکونتگاه‌های مرزی در بهره برداری از آب‌های مشترک مرزی

- پیامدهای زیست محیطی مناسبات هیدروپلیتیک در غرب آسیا..... ۱۰۸
- بررسی نقش آب به عنوان یک عنصر اساسی در نظام تقسیمات کشوری (و جایگاه آن در بحران‌های اجتماعی) ۱۰۹
- محدودیت منابع آب ایران و بحران ریزگردها و آلودگی هوا در جنوب و غرب کشور ۱۱۰
- هیدروپلیتیک رودخانه‌های مرزی ایران و عراق با تأکید بر رودهای مرزی در استان ایلام ۱۱۱
- رودخانه‌های مرزی، تنگنای جغرافیایی و راه‌های دیپلماتیک ۱۱۲
- تبیین راهبرد ملی جمهوری اسلامی ایران در موقعیت استراتژیک مرزهای آبی ایران ۱۱۳
- بررسی امکان همگرایی منطقه‌ای در حوضه هلمند ۱۱۴
- پیامدها و هزینه‌های هیدروپلیتیک هژمونیک در آسیای مرکزی ۱۱۵

هیأت رئیسه همایش

دکتر سید یحیی (رحیم) صفوی	رئیس
دکتر محمد حسین پاپلی یزدی	دبیر
دکتر مراد کاویانی‌راد	رئیس کمیته علمی
دکتر نسرین خانیها	دبیر کمیته اجرایی
جواد کاویانی‌راد	مسئول دبیرخانه

برگزارکننده: انجمن ژئوپلیتیک ایران

حامیان همایش:

ردیف	عنوان
۱	دانشگاه خوارزمی
۲	پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی
۳	مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد
۴	شرکت مادر تخصصی مدیریت منابع آب ایران
۵	بنیاد فرهنگی مصلی نژاد
۶	سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
۷	موسسه فرهنگی اندیشه و تدبیر انقلاب اسلامی
۸	انجمن علوم سیاسی ایران
۹	انجمن ایرانی مطالعات جهان
۱۰	بانک قرض الحسنه رسالت

مقدمه:

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

وقتی دیپلماسی به بن بست برسد جنگ آغاز می‌شود. می‌گویند جنگ آینده بر سر آب است. هم اکنون هم بسیاری از جنگ‌های محلی و منطقه‌ای بر سر آب است. انجمن ژئوپلیتیک ایران همایش دیپلماسی آب را برگزار می‌کند، تا جلو جنگ آب را بگیرد بلکه آب را مایه گفتگو و صلح کند. اینگونه همایش‌ها باید پنجاه سال قبل برگزار می‌شد. اگر دانشگاهیان و محققان و مسئولان ذریبط کشور ما از پنجاه سال پیش به دیپلماسی آب توجه کرده بودند، ما امروز حداقل دچار ریزگردها نبودیم. امروز کمتر تالاب‌ها، هورها و باتلاق‌های منطقه در کشورهای اطراف ما خشکیده بود. و ما دچار انواع خسارت‌ها از جمله ریزگردها، کمبود آب، آلودگی‌های آب‌های مرزی گاه سیل‌ها بودیم. اگر از پنجاه سال پیش بیشتر به دیپلماسی آب توجه کرده بودیم، تکلیف حقابه‌های ما از رودخانه‌های مرزی و بخصوص تکلیف ما و کل منطقه از حقابه‌های زیست محیطی رودخانه‌های (دجله، فرات، اروند، ارس، هیرمند، هریرود، سیردریا و آمودریا و...) مشخص شده بود. این همایش به هدف ایجاد همکاری‌های بین‌المللی پیرامون آب است. در آینده نه چندان دور آب از نظر اقتصادی نقش نفت امروزی را بازی خواهد کرد. توصیه می‌کنیم در سراسر جهان هر کجا آب هست بخصوص آب شیرین ما باید در آن سرمایه‌گذاری کنیم ولو نتوانیم آب را به ایران بیاوریم.

- آب عامل اصلی حیات است. آب یک عنصر اقتصادی، زیست محیطی، بهداشتی، سیاسی، امنیتی و نظامی بوده و روز به روز از هر جهت اهمیت بیشتری می‌یابد.
- این امر موجب گرانتر شدن آب از نظر اقتصادی و اهمیت یافتن آن از نظر سیاسی، امنیتی و اجتماعی و نظامی گردیده و می‌گردد. اهمیت یافتن آب، زمینه بروز اختلافات را نیز پیش آورده است. آب می‌تواند منشاء جنگ‌های بین‌المللی و منطقه‌ای آینده باشد.
- استحصال آب همیشه به ویژه در مناطق خشک و نیمه خشک همراه با تکنولوژی‌های مخصوص به خود بوده است. به طوری که استحصال آب و پیشرفت‌های تکنولوژیکی همیشه توأمان بوده است.

- آب فرهنگ و تمدن ساز است. بسیاری از تمدن‌ها و فرهنگ‌های بشری حول محور یک منبع آب، رودخانه، قنات یا چشمه، انسجام یافته است. تغییر در منابع آب نتایج فرهنگی عمده‌ای به همراه داشته و دارد.
 - آب انرژی پاک است و در آینده نه چندان دور در مناطقی از جهان از انرژی‌های فسیلی گرانتر خواهد شد. هم اکنون در ایران آب آشامیدنی که به صورت بطری به فروش می‌رود از بنزین گرانتر است.
 - از گذشته دور تا کنون بسیاری از ساختارهای مستحکم اجتماعی حول محور آب ایجاد شده است و حکومت‌های آبی را ایجاد کرده است. در شرایط فعلی آب بسیاری از شهرها و معادن و غیره با لوله منتقل می‌شود. یعنی امنیت یک شهر و یک معدن بستگی به یک لوله قابل انفجار و قابل بمباران است.
- جامعه بشری، سازمان ملل، دولت‌های ملی و محلی باید تهدید کم‌آبی و مشکلات و مسائل رودخانه‌های بین‌المللی و چند ملیتی و مرزی را تبدیل به فرصت کنند. باید چالش‌های سیاسی - اجتماعی آب تبدیل به زمینه‌های گفتگو تفاهم و معامله گردد. جنگ احتمالی بر سر آب باید تبدیل به صلح گردد. آب که مایه حیات است باید مایه صلح نیز باشد. در این شرایط حساس به هر کشور به خصوص کشورهای خشک و نیمه خشک باید دارای استراتژی در زمینه دیپلماسی با همسایگان و حتی کشورهای دوردست و سیاست آب باشند.
- انجمن ژئوپلیتیک ایران در راستای وظیفه ذاتی خود اولین همایش دیپلماسی آب را در تاریخ‌های هشتم و نهم اسفندماه ۱۳۹۶ در دانشگاه خوارزمی برگزار می‌کند. امیدواریم که این همایش موجب ساختاری و عملی شدن دیپلماسی آب در کشور گردد.

با احترام و سپاس

دکتر محمدحسین پایلی یزدی

رئیس انجمن ژئوپلیتیک ایران

چرا دیپلماسی آب و مناسبات هیدروپلیتیک جنوب غرب آسیا؟

آمارها و یافته‌ها نشان می‌دهند که طی چند دهه اخیر متأثر از رشد جمعیت، گسترش صنعت، افزایش شهرنشینی، رویکرد کمی محور به مقوله توسعه، مدیریت ناکارآمد منابع آبی، گسترش کشاورزی ناکارا، تغییر آب و هوا و دگرگونی الگوی بارش، منابع آب به شدت فروکاسته و آینده تمدن و حیات بشر به خطر افتاده است. بر بنیاد رویکرد هیدروپلیتیک محدودیت منابع آب در مقیاس فروملی، ملی و منطقه‌ای به مناسبات قدرت (همکاری، هموردی، کشمکش و جنگ) و سیاستگذاری واحدهای سیاسی - فضایی جهت و معنا می‌دهد. از این رو، سده بیست و یکم را سده هیدروپلیتیک نامیده‌اند. مطالعه آثار منتشر شده در حوزه یاد شده نشان می‌دهد که بخش گسترده‌ای از ادبیات پیونددار با هیدروپلیتیک بر واژگانی مانند تنش، کشمکش و جنگ کنشگران (داخلی) و بازیگران (منطقه‌ای) پای فشرده‌اند. در این میان، غرب آسیا که شمار زیادی از کشورهای آن روی نوار بیابانی جهان قرار گرفته و به ذات کم بارش و کم آب هستند به واسطه سیاستگذاری‌های ناکارا در بخش آب طی چند دهه اخیر بیشترین چالش را با «بحران کمبود آب» داشته‌اند چالشی که در آینده به واسطه تغییر الگوی بارش (کاهش بارش، تغییر نوع بارش و و تشدید تبخیر) سوبه‌ها و پیامدهای امنیتی و نظامی خواهد یافت. در میان کشورهای منطقه، منابع آب ایران بیشترین اثرپذیری را از سیاستگذاری‌های ناکارآمد به ویژه در بخش کشاورزی داشته به گونه‌ای که بخش عمده‌ای از منابع زیرزمینی آب کشورمان به پایان رسیده و بسیاری از رودهای دائمی نیز یا فصلی شده یا دیگر به مقصد نمی‌رسند که نتیجه آن در قالب خشکیدن تالاب‌ها و پیدایش کانون‌های ریزگردساز داخلی نمود یافته‌است. نتیجه آنکه در غرب آسیا که در انگاره‌های ژئوپلیتیک از آن با عنوان منطقه شکننده و بی‌ثبات یاد می‌شود بحران آب به گونه‌ای روز افزون، کشورهای منطقه را به سوی بی‌ثباتی و ناامنی بیش از پیش می‌کشاند.

انجمن ژئوپلیتیک ایران بر این نکته تأکید دارد که رویکرد ژئوپلیتیک سستی در قالب تأکید بر کشمکش و هموردی بازیگران و کنشگران در مقیاس‌های مختلف (فروملی، ملی و منطقه‌ای) دیگر پاسخ درخوری برای واکاوی و راهکاریابی بحران‌های منطقه‌ای نیست. از چنین منظری، ژئوپلیتیک جدید در پی توانمندسازی زمینه‌های همکاری و تعامل واحدهای سیاسی - فضایی است. هیدروپلیتیک نیز به عنوان یکی از گرایش‌های جغرافیای سیاسی یا ژئوپلیتیک متأثر از چنین زمینه و زمانه‌ای است. بر بنیاد چنین برداشتی، یگانه راه‌حل چالش

کمبود آب در مقیاس فروملی، به‌سازی و هماهنگ‌سازی سیاست‌گذاری‌ها به فراخور توانش‌های محیطی و تغییر اقلیم (تغییر الگوی بارش) و در مقیاس منطقه‌ای نیز همکاری‌های منطقه‌ای در قالب تقویت دیپلماسی آب می‌تواند افزون بر فروکاستن از سویه‌ها و پیامدهای بحران کمبود آب، به تقویت دیگر زمینه‌های دیپلماسی زیست محیطی نیز بیانجامد.

دکتر مراد کاویانی‌راد

دبیر علمی همایش دیپلماسی آب و فرصت‌های هیدروپلیتیک غرب آسیا

کمیته علمی همایش			
ردیف	نام و نام خانوادگی	تخصص	سازمان متبوع
۱	دکتر سیروس احمدی نوحدانی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تربیت مدرس
۲	دکتر هادی اعظمی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه فردوسی مشهد
۳	دکتر مریم امیدی آوج	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تهران
۴	دکتر جمال بافرانی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه آزاد
۵	دکتر مسعود باقرزاده کریمی	هیدرولوژی	سازمان حفاظت محیط زیست
۶	دکتر محمد حسین پاپلی یزدی	جغرافیای انسانی	دانشگاه تربیت مدرس
۷	دکتر محمدرضا حافظ نیا	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تربیت مدرس
۸	دکتر مهدی حسین پور مطلق	جغرافیای سیاسی	دانشگاه آزاد
۹	دکتر نسرين خانیها	جغرافیای سیاسی	دانشگاه آزاد
۱۰	دکتر یاشار ذکی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تهران
۱۱	دکتر حسین ربیعی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه خوارزمی
۱۲	دکتر خلیل رضایی	زمین شناسی	دانشگاه خوارزمی
۱۳	دکتر ابراهیم رومینا	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تربیت مدرس
۱۴	دکتر سید هادی زرقانی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه فردوسی مشهد
۱۵	فرزانه ساسان پور	جغرافیا و برنامه ریزی شهری	دانشگاه خوارزمی
۱۶	دکتر سید یحیی (رحیم) صفوی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه امام حسین (ع)
۱۷	دکتر عبدالرحیم صلوی تبار	مدیریت منابع آب	شرکت مهتاب قدس
۱۸	دکتر عطاالله عبدی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه خوارزمی
۱۹	دکتر هدایت فهمی	منابع آب	وزارت نیرو

دانشگاه تربیت مدرس	جغرافیای سیاسی	دکتر مصطفی قادری حاجت	۲۰
دانشگاه خوارزمی	ژئومورفولوژی	دکتر عزت الله قنواتی	۲۱
دانشگاه شهید بهشتی	جغرافیای سیاسی	دکتر مرتضی قورچی	۲۲
دانشگاه خوارزمی	جغرافیای سیاسی	دکتر مراد کاویانی راد	۲۳
دانشگاه خوارزمی	روابط بین الملل	دکتر فریده محمد علی پور	۲۴
دانشگاه اصفهان	جغرافیای سیاسی	دکتر حسین مختاری هشی	۲۵
دانشگاه پیام نور	جغرافیای سیاسی	دکتر اسکندر مرادی	۲۶
وزارت نیرو	رودخانه های مرزی	مهندس محسن نقیبی	۲۷
وزارت نیرو	رودخانه های مرزی	مهندس جبار وطن فدا	۲۸
دانشگاه پیام نور	جغرافیای سیاسی	دکتر هادی ویسی	۲۹

کمیته داوران			
ردیف	نام و نام خانوادگی	تخصص	سازمان متبوع
۱	دکتر سیروس احمدی نوحدانی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تربیت مدرس
۲	دکتر عباس احمدی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تهران
۳	دکتر هادی اعظمی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه فردوسی مشهد
۴	دکتر مریم امیدی آوج	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تهران
۵	دکتر مسعود باقرزاده کریمی	هیدرولوژی	سازمان حفاظت محیط زیست
۶	دکتر محمد حسین پاپلی یزدی	جغرافیای انسانی	دانشگاه تربیت مدرس
۷	دکتر مهدی حسین پور مطلق	جغرافیای سیاسی	دانشگاه آزاد
۸	دکتر محسن جان پرور	جغرافیای سیاسی	دانشگاه فردوسی مشهد
۹	دکتر نسرین خانیها	جغرافیای سیاسی	دانشگاه آزاد
۱۰	دکتر یاشار ذکی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تهران
۱۱	دکتر حسین ربیعی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه خوارزمی
۱۲	دکتر یونس رشیدی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تربیت مدرس
۱۳	دکتر ناصر رضایی	جغرافیای سیاسی	پژوهشکده میراث فرهنگی و گردشگری
۱۴	دکتر ابراهیم رومینا	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تربیت مدرس
۱۵	محمد تقی رئیس‌السادات	جغرافیای سیاسی	دانشگاه خوارزمی
۱۶	دکتر محمد زهدی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه تهران
۱۷	دکتر سید هادی زرقانی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه فردوسی مشهد
۱۸	فرزانه ساسان پور	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	دانشگاه خوارزمی
۱۹	دکتر عبدالرحیم صلوی تبار	مدیریت منابع آب	شرکت مهتاب قدس
۲۰	دکتر عطاالله عبدی	جغرافیای سیاسی	دانشگاه خوارزمی

دانشگاه پیام نور	جغرافیای سیاسی	دکتر سهراب عسگری	۲۱
دانشگاه خوارزمی	جغرافیای سیاسی	یاور علی‌نیا	۲۲
دانشگاه آزاد	جغرافیای سیاسی	دکتر عمران علیزاده	۲۳
دانشگاه تهران	جغرافیای سیاسی	مصیب قره‌بیگی	۲۴
دانشگاه تربیت مدرس	جغرافیای سیاسی	دکتر مصطفی قادری حاجت	۲۵
دانشگاه خوارزمی	ژئومورفولوژی	دکتر عزت الله قنواتی	۲۶
دانشگاه خوارزمی	جغرافیای سیاسی	محمد صادقی	۲۷
دانشگاه خوارزمی	جغرافیای سیاسی	دکتر مراد کاویانی‌راد	۲۸
دانشگاه تهران	جغرافیای سیاسی	دکتر افشین کرمی	۲۹
دانشگاه خوارزمی	روابط بین‌الملل	دکتر فریده محمد علی پور	۳۰
دانشگاه اصفهان	جغرافیای سیاسی	دکتر حسین مختاری هشی	۳۱
دانشگاه پیام نور	جغرافیای سیاسی	دکتر اسکندر مرادی	۳۲
دانشگاه تهران	جغرافیای سیاسی	دکتر فاطمه سادات میراحمدی	۳۳
دانشگاه تربیت مدرس	جغرافیای سیاسی	دکتر میثم میرزایی تبار	۳۴
وزارت نیرو	جغرافیای سیاسی	دکتر هادی ویسی	۳۵
دانشگاه خوارزمی	جغرافیای سیاسی	میثم هادی پور	۳۶
دانشگاه تهران	جغرافیای سیاسی	دکتر کیومرث یزدان پناه	۳۷

همگرایی و واگرایی هیدروپلیتیک در غرب آسیا، چشم انداز همکاری منطقه‌ای

محسن احدی، دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات اروپا-دانشگاه علامه طباطبایی

چکیده:

منطقه غرب آسیا در چالش‌های عمده‌ای گرفتار است و عدم گذار فرایندی به عصر دولت-ملت‌ها، تعویق بحران‌های موجود و کشمکش‌های داخلی و بینا کشوری سبب گشته تا این نقطه کانونی انرژی جزو چند منطقه پرریسک و خطرناک جهان با امکان جنگ‌های داخلی و بینا کشوری باشد. اما آنچه از مدت‌ها پیش تحت نام زنگ خطر برای مهد تمدن جهانی به صدا درآمده است، نه افراط‌گرایی و رقابت‌های منطقه‌ای کشورهای منطقه بر سر مسایل ایدئولوژیک و یا منافع ژئوپلیتیک، بلکه در حوزه محیط زیست به طور موسع و حوزه هیدروپلیتیک به صورت مضیق بوده است. در حالی که بسیاری از کارشناسان عدم همکاری منطقه‌ای در این منطقه و نوع نگاه حاکمان این دولت‌ها بر سر منافع را عامل تشدید بحران در آینده می‌دانند. این مقاله بر آن بوده است تا با نگاه به همین چالش‌ها و مخاطرات و بررسی امکان همکاری بر سر بحران‌های محیط زیستی جاری در منطقه از منظر کارکردگرایی امکان همکاری در سطوح مضیق تر را با تکیه بر تجارب تاریخی همکاری دول رقیب را بررسی و امکان همکاری این دولت‌ها را برای غلبه بر مخاطرات بررسی نماید.

کلمات کلیدی: غرب آسیا، هیدروپلیتیک، محیط زیست، کارکردگرایی، همکاری، همگرایی، واگرایی

بررسی اصول و قواعد بین‌المللی حاکم بر تقسیم آب در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی

دکتر سید عباس احمدی، استادیار جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

روح اله حسین وند شکری*، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

چکیده

رودخانه‌های بین‌المللی، رودخانه‌هایی هستند که مرز دو یا چند کشور را تشکیل می‌دهند و از خاک دو یا چند کشور عبور می‌کنند یا در تعریفی دیگر بین دو یا چند کشور در جریان هستند که به آن رودخانه‌های بین‌المللی گفته می‌شود. یکی از مهم‌ترین موضوع‌هایی که در بررسی رودخانه‌های مرزی مطرح است مسئله تعیین حدود آنهاست. بسیاری از اختلاف‌های مرزی بین کشورهایی که دارای رودخانه‌های مرزی هستند مربوط به تعیین حدود مرزی بین آنها و اصول مطرح شده در مورد بهره‌برداری از آب رودخانه‌های مرزی بین‌المللی است. بنابراین در این مقاله اصول مطرح شده در مورد بهره‌برداری از آب رودخانه‌های مرزی بین‌المللی که تا به حال شناخته شده‌اند معرفی و مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. سؤال اصلی مقاله این است که اصول و قواعد بین‌المللی حاکم بر تقسیم آب در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی چگونه است؟ این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و داده‌های مورد نیاز از طریق منابع کتابخانه‌ای و الکترونیک گردآوری شده است. درصدد بررسی اصول و قواعد بین‌المللی حاکم بر تقسیم آب در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی بوده است و در نهایت به این نتیجه رسیده است که اصول برسر تقسیم آب رودخانه‌های بین‌المللی که زندگی خیلی از کشورها به آنها وابسته است از نوع الف: اصل حاکمیت سرزمینی مطلق، ب: اصل تمامیت ارضی مطلق، ج: اصل مالکیت جمعی و مشاع آب، د: اصل حاکمیت سرزمینی محدود است.

کلیدواژگان: مرز، رودخانه‌های مرزی، اصول حاکم بر رودخانه‌های مرزی.

* . hoseinvand.r@ut.ac.ir

پیامدهای امنیت زیست محیطی استفاده فزاینده از حوضه آبریز قزل اوزن

محمد اخباری، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی

مراد کاویانی‌راد، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

بهرامعلی خدائی، دانش آموخته جغرافیای سیاسی

محمد مهدی خدائی، دانشجوی کارشناسی جغرافیا

چکیده

هیدروپلیتیک یکی از گرایش‌های جغرافیای سیاسی است که به مطالعه نقش آب در رفتارهای سیاسی در مقیاس‌های گوناگون می‌پردازد. ایران از جمله کشورهای است که به دلیل قرار گرفتن در مناطق خشک و نیمه‌خشک جهان و پراکنش نامناسب زمانی و مکانی بارش‌ها با کمبود آب رو برو بوده است. در این میان، حوضه قزل اوزن با داشتن بزرگ‌ترین حوضه آبریز شمال غرب کشور که هفت استان در این حوضه قرار گرفته، تامین‌کننده آب بخشی از استان‌های کردستان، زنجان، آذربایجان شرقی، اردبیل و گیلان است و با داشتن توان بالای کشاورزی و گردشگری و نیز در برگرفتن قطب جمعیتی و صنعتی کشور از اهمیت بالایی برخوردار است. این عوامل سبب شده تا نیاز آبی در این حوضه بین آبریزنشینان و دیگر بهره‌مندان از آن، افزایش یابد. پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که با رشد و گسترش صنعت و سکونتگاه‌ها و همه عوامل محدودیت‌زای منابع آبی، تنش‌های برخاسته از کمبود منابع آبی افزایش خواهد یافت. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز این پژوهش به روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری و به روش تحلیلی-توصیفی گردآوری شده است. نتیجه پژوهش نشان داد که رشد جمعیت و شهرنشینی، رشد صنایع، تغییر اقلیم، برداشت بی‌رویه از آب‌های سطحی و زیرزمینی و کشاورزی سنتی، از مهم‌ترین عوامل محدودکننده آب در حوزه یاد شده هستند و تداوم وضعیت موجود به تنش ساکنان این حوضه خواهد انجامید. از این‌رو، کاهش سرانه آبی قزل اوزن و تشدید کمبود آب می‌تواند به تنش هیدروپلیتیک بیانجامد.

واژگان کلیدی: امنیت، زیست محیطی، هیدروپلیتیک، بحران آب، حوضه آبریز قزل اوزن.

تعهدات افغانستان در حوزه آبخیز مشترک هیرمند از منظر اسناد بین‌المللی

حسین اسماعیل نسب، دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل دانشگاه مفید قم

چکیده

وجود اسناد بین‌المللی متعددی در زمینه لزوم رعایت حق کشورهای پایین دست برای بهره‌مندی از حوزه آبخیز و تأکید بر بهره‌برداری مشترک و اجتناب از سیاسی‌کاری در خصوص آب‌های فراسرزمینی، موجب شده تا طی سالیان اخیر رویه قضایی بین‌المللی (در قضیه گابچیکو ناگی ماروس - قضیه دریاچه لانوس) و رویکرد دولتها (بمانند اسناد اسپو - هلسینکی - طرح حق بر آب) و حتی سازمان ملل نسبت به این مقوله، به شکل دقیق‌تری بنگرند که بی‌شک بحران آب هیرمند نیز که از دیرباز میان دو کشور ایران و افغانستان وجود داشته، که مصون از این واکاوی و توجه نمانده است که با توجه به رویه فعلی حقوق بین‌الملل، اینگونه به نظر می‌رسد که بحران آب هیرمند و رعایت نشدن حق آبه ایران به عنوان کشور منتفع از این حوزه آبخیزی مشترک، می‌تواند بصورت جدی مورد مطالبه قرار گیرد و تعهداتی را بر کشور افغانستان بار نماید. لذا این پژوهش را به شیوه توصیفی - تحلیلی و بمنظور شناسایی تعهدات دولت افغانستان در حوزه مشترک آبخیز هیرمند؛ بررسی خواهیم نمود.

کلید واژه: اسناد بین‌المللی، بحران آب، حوزه آبخیز هیرمند، حق بر آب.

مدیریت یکپارچه و دیپلماسی آب در حوضه آبریز زاینده رود

جواد اطاعت، دانشیار دانشکده علوم زمین گروه آموزشی جغرافیای انسانی دانشگاه شهید بهشتی
سعید صالحیان، دکترای جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی.
آرش قربانی سپهر، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

حوضه آبریز زاینده‌رود در منطقه مرکزی ایران از مناطق دارای مسئله ناپایداری منابع آب است. وقوع تغییرات اقلیمی و افزایش بهره‌برداری از ظرفیت آب رودخانه برای مصارف گوناگون، موجب شده نزدیک به دوسوم طول رودخانه، از سد تنظیمی چم آسمان تا تالاب گاوخونی، در سال‌های اخیر خشک شده و یا به صورت موقتی درآید. با کاهش آب رودخانه، تخصیص آب به بخش کشاورزی و زیست‌محیطی در بخش‌های میانی و پایین‌دست با مشکل روبرو شده، به‌طوری‌که طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۶ تنها ۵ سال و آن هم در برخی ماه‌ها، آب به بخش کشاورزی در این بخش‌ها اختصاص پیدا کرده و بقیه سال‌ها بخش اعظم رودخانه خشک بوده است. ناپایداری منابع آب در حوضه زاینده رود پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در برداشته است. با توجه به تفکیک مدیریت استانی منابع آب و برداشت بی‌رویه در بخش‌های مختلف حوضه، انتقال آب به خارج از حوضه و همچنین تعارضات منطقه‌ای و استانی، به نظر می‌رسد با استقرار مدیریت یکپارچه در حوضه، در نظر گرفتن نگرش سیستمی و دیپلماسی آب در حوضه می‌توان به سمت بهبود وضعیت آبی در حوضه آبریز زاینده رود حرکت کرد.

واژگان کلیدی: ناپایداری منابع آب، حوضه آبریز زاینده رود، مدیریت یکپارچه، نگرش سیستمی، دیپلماسی آب

بحران آب و اهمیت آب‌های فرامرزی با تأکید بر روابط ایران و همسایگان

هادی اعظمی، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

میترا یاراحمدی، دانشجوی کارشناسی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

آب یکی از اساسی‌ترین عناصر زیست می‌باشد، در یک قرن گذشته با افزایش جمعیت و نیاز به تولید مواد غذایی بیشتر به همراه بهبود شرایط زندگی و پیشرفت‌های صنعتی، مصرف آب افزایش یافته که منجر به کاهش سرانه آن گردیده است. با افزایش تقاضا برای منابع آب و آلوده شدن آب‌های سطحی و زیرزمینی در بسیاری از مناطق جهان، آب تبدیل به عاملی برجسته در روابط سیاسی بین کشورها شده و تنش‌های جدیدی بر سر مساله تصاحب منابع آب بوجود آورده است. رودخانه‌ها یکی از منابع دسترسی به آب برای مصارف انسانی می‌باشند، تعداد زیادی از رودخانه‌ها در فضای سرزمینی بیش از یک کشور جریان دارند که اختلاف‌هایی بین کشورهای حوضه این رودها برای استفاده از آب وجود دارد. از این رو هیدروپلیتیک یا ژئوپلیتیک آب که به مطالعه نقش آب در مناسبات و مناقشات ملت‌ها می‌پردازد، موضوعیت می‌یابد. دیپلماسی آب‌های مرزی و فرامرزی با در نظر گرفتن موقعیت جغرافیایی، استراتژیک ایران، به عنوان ابزاری ضروری تلقی می‌شود که می‌تواند حلقه مکمل بسیج همگانی در جهت مدیریت بحران آب و سازگاری با مشکلات ناشی از کم‌آبی در کشور تلقی شود. از این رو، در این مقاله سعی گردیده تا با روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای به مطالعه و بررسی منابع آبی مشترک و تاثیر آنها بر روابط ایران و همسایگان پرداخته شود. یافته‌ها و نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که همواره، آب و رودخانه‌های فرامرزی سرچشمه تنش‌ها و کشاکش‌های میان ایران و همسایگان خود بوده است و بهترین راه حل برای دستیابی به سهم منصفانه از آب رودهای بین‌المللی، مدیریت صحیح منابع آب و جلوگیری از اتلاف آب و آلودگی آن و همچنین کمک به حفظ صلح و ثبات منطقه‌ای و بین‌المللی، همکاری بین کشورهای دارنده منابع آبی مشترک، برای استفاده از آن، در قالب بکارگیری دیپلماسی کارآمد، در رابطه با آب‌های فرامرزی می‌باشد.

واژگان کلیدی: بحران آب، آب‌های فرامرزی، ایران، همسایگان، هیدروپلیتیک

بررسی تأثیر استقلال کردستان بر هیدروپلیتیک غرب آسیا

هادی اعظمی، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

مجید رمضانپور جشن‌آبادی دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

شهین یاسمی دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

زکيه مرادی دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

در تحقیق پیش رو نگاهی به مسئله استقلال‌طلبی کردستان شده و تلاش نگارندگان بر آن بوده تا با اجتماع عوامل مهم و تأثیرگذار مایه حیات "آب"، کمبود و وابستگی‌های آن به قدرت‌ها و تأثیرات متقابلش بر سیاست‌های ملل که در علم شناختی ژئوپلیتیک از آن به "هیدروپلیتیک" یاد می‌شود در منطقه اقلیم کردستان عراق و مناقشه تاریخی استقلال‌طلبی این اقلیم را مورد بررسی قرار دهند و منظر جدیدی را پیش روی عملکردهای جغرافیایی-سیاسی به وجود آورند.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، کردستان، استقلال‌طلبی، غرب آسیا، خاورمیانه

جایگاه دیپلماسی آب در مناسبات هیدروپلیتیک شمال شرق ایران (مطالعه موردی: حوضه ی آبی هریرود)

هادی اعظمی، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

محرم مشایخی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

زهرا نسیمی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

فرشید روزه، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

منطقه مرزی شمال شرق ایران با نگاه مناسبات هیدروپلیتیک دنیایی از تعاملات سیاسی میان کشورهاست حوضه آبی هریرود محور اصلی مناسبات هیدروپلیتیک کشورهای ایران، افغانستان و ترکمنستان است. این حوضه آبی با تاریخچه ای کهن نظام یافته از معاهدات سیستم تاریخی استعماری روسیه تزاری و اتحاد جماهیر شوروی است که امروزه در قالب نوین نظام های سیاسی مورد بهره برداری قرار گرفته و نظام بهره برداری آب حوضه ی آبی هریرود را ایجاد کرده است. سطح تعاملات سیاسی سه کشور مشترک المنافع حوضه ی آبی هریرود به دلیل ماهیت استعماری شکل گیری اغلب اوقات با درگیری و تنش سیاسی مواجه بوده است و محل اصلی مناقشات و منازعات هیدروپلیتیک میان کشورهای ایران و افغانستان و ترکمنستان بوده است. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر علمی در جهت یافتن پاسخ به این سوال است که جایگاه دیپلماسی آب که اساس صلح و همکاری کشورها در مناسبات هیدروپلیتیک است، در حوضه آبی هریرود و میان کشورهای مشترک المنافع آبی چگونه است؟ هدف از مقاله حاضر بررسی مناسبات هیدروپلیتیک حوضه آبی هریرود در قالب نظام بهره برداری آبی و تبیین جایگاه دیپلماسی آب است. نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر تاثیر شدید هویت تاریخی نظام بهره برداری حوضه ی آبی هریرود بر مناسبات هیدروپلیتیک کشورهای ایران، افغانستان و ترکمنستان در منطقه مرزی شمال شرق ایران است.

واژگان کلیدی: دیپلماسی آب، هیدروپلیتیک، شمال شرق ایران، هریرود

تحلیل چالش‌های هیدروپلیتیک ایران و افغانستان در رود هیرمند بر اساس دیدگاه ژئوپلیتیک انسان‌گرا

هادی اعظمی، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

عباس نامور، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

رودخانه هیرمند با حوضه آبریز ۱۵۰۰۰۰ کیلومتر مربعی، از کوه بار در افغانستان سرچشمه می‌گیرد و پس از طی مسافت ۱۰۵۰ کیلومتر به دریاچه هامون می‌ریزد. این رود از لحاظ تاریخی از سال ۱۸۵۷ میلادی با به امضاء رسیدن معاهده پاریس بین ایران و انگلستان که افغانستان را از ایران جدا کرد؛ و همچنین به طور خاص حکمیت گلداسمیت در سال ۱۸۷۰ که به عنوان مسئول تعیین حدود مرزی منطقه بلوچستان انتخاب شده بود به عنوان یک رود بین‌المللی شناخته شد. بعد از آن بود که چالش‌های فراوان سیاسی - حقوقی بر سر تعیین حقایق پایین دست رود بین ایران و افغانستان آغاز شد. بر این اساس در این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و با تکیه بر رویکرد نظریه ژئوپلیتیک انسان‌گرای حافظ‌نیا در پی تحلیل چالش‌های ناشی از مسئله هیدروپلیتیک رود هیرمند است که ضرر و خسارت‌های فراوانی برای انسان‌ها و زیست بوم منطقه در هر دو کشور ایران و افغانستان داشته و دارد. این فراز نشیب‌ها که قدمت آن تا به امروز به یک و نیم قرن می‌رسد به علت برخی موانع ریشه‌ای بر سر تفاهم استفاده مشترک از رودخانه است که می‌توان مهمترین این موانع را ابتدا در دخالت قدرت‌های بیگانه در منطقه، عدم توجه به مسائل جغرافیایی مرز، سیاست‌های افغانستان برای توسعه مبتنی بر آب که موجب احداث سازه‌ها و فعالیت‌های انسان‌ساخت بر روی رودخانه شده است و نوسانات جوی و شکننده بودن طبیعت سیستان دانست. عدم توافق پایدار و همه‌جانبه باعث به وجود آمدن خسارت و مخاطرات بسیاری در منطقه از قبیل مشکلات اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و به خصوص زیست محیطی شده است که زندگی و تمدن انسانی منطقه را به ورطه نابودی کشانده است. از همین رو مکتب فکری نظریه ژئوپلیتیک انسان‌گرا که دارای وجوه کاربردی، مثل تامین صلح و امنیت، رفاه و آسایش، توسعه پایدار و عدالت فراگیر است، می‌تواند راهگشای معضل هیدروپلیتیک ایران و افغانستان باشد. در نمونه موردی تحقیق با توجه به دیدگاه نظریه فوق نتیجه گرفته می‌شود که سیاستمداران دو کشور باید در راهبردهای خود به مسائل زیر توجه کنند تا علاوه بر حفظ کرامت و قدرت طرفین، راهگشای توسعه ملی خود نیز باشند.

۱- همکاری دو جانبه، ۲- توجه به پتانسیل اشتراکات فضایی حوضه هیرمند، ۳- توجه به تهدید بحران زیست محیطی

هیرمند برای هر دو کشور، ۴- توجه به رابطه و هم‌سویه بودن راهبرد توسعه ملی هر دو کشور.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک- ایران- افغانستان- رود هیرمند- ژئوپلیتیک انسان‌گرا

چشم انداز آینده روابط سیاسی کشورهای غرب آسیا با تاکید بر مناسبات هیدروپلیتیک حوضه های آبی رودخانه (مطالعه موردی حوضه های آبی: دجله و فرات - هیرمند - هریرود - ارس - اترک)

هادی اعظمی، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

محرم مشایخی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

زهرا نسیمی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

فرشید روزه، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

ساختار مناسبات هیدروپلیتیک منطقه غرب آسیا با وجود بحران های کمبود آب و خشکسالی های محیطی که کشورها را درگیر کرده است، ساختار پیچیده و حساسیت بر انگیزی است. در شرایط مطلوب صلح و همکاری اساس مناسبات هیدروپلیتیکی است، اما بر اساس شواهد تنش کشورها در منطقه غرب آسیا بر سر منابع آبی بسیار گزارش شده است، و این شواهد بیان گر آرمان گرایانه بودن دیدگاه صلح و همکاری در منطقه غرب آسیا است. مناقشات و منازعات بر سر منابع جغرافیایی قدرت (منابع آبی) در منطقه غرب آسیا، آینده سیاسی این منطقه جغرافیایی را بشدت تحت تاثیر قرار داده است به گونه ای که صاحب نظران درگیری ها و جنگ های آینده کشورها را بر سر منابع آبی عنوان میکنند. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر علمی به دنبال پاسخ به این پرسش است که چشم انداز روابط سیاسی کشورهای غرب آسیا با توجه به مناسبات هیدروپلیتیک حوضه های آبی رودخانه ای چگونه خواهد بود؟ هدف از این مقاله ترسیم چشم انداز و پیش بینی سطح تعاملات سیاسی کشورهای منطقه غرب آسیا، با تاکید بر مناسبات هیدروپلیتیکی حوضه های آبی رودخانه ای در آینده نزدیک است. نتایج حاصل از پژوهش، بیانگر تاثیر بسیار زیاد ساختار پیچیده مناسبات هیدروپلیتیکی منطقه غرب آسیا بر آینده روابط سیاسی کشورهای منطقه است.

واژگان کلیدی: مناسبات هیدروپلیتیک، حوضه آبی، رودخانه، غرب آسیا

بررسی وضعیت رژیم حقوقی دریای خزر (مروری بر منابع) و ارائه‌ی مستندات فیزیوگرافیک بر صحت اطلاق عنوان «دریاچه» به این پهنه‌ی آبی

سعید اوجاقلو شهابی کارشناسی ارشد مهندسی کشاورزی آبیاری و زهکشی - موسسه آب منطقه ای گیلان

چکیده

دریای خزر بزرگ‌ترین پهنه‌ی محصور آب شور در جهان است؛ این جمله اگرچه برای بسیاری بی‌هیچ‌گونه تردیدی پذیرفتنی است، اما می‌توان آن را در زمره‌ی مناقشه‌برنگیزترین موضوعات بین‌المللی در غرب آسیا و منطقه‌ی قفقاز در چارچوب تعیین رژیم حقوقی دریای خزر به شمار آورد. مناقشات و دعاوی مربوطه به‌طور کلی با تکیه بر بهره‌برداری حقوقی از عنوان مصطلح «دریا» و مدعای «عدم محصوربودن» خزر مطرح شده‌اند. در پژوهش حاضر دریا یا دریاچه بودن خزر، در قالب مروری بر پژوهش‌هایی که رژیم حقوقی دریای خزر را مورد بحث قرار داده‌اند از یک سو و استخراج خصوصیات فیزیوگرافیک حوضه‌ی آبریز خزر از سوی دیگر، مورد بحث قرار گرفت. بدین ترتیب اولاً به کمک مروری بر منابع پژوهشی نشان داده شد که بحث دریا یا دریاچه بودن خزر در بررسی وضعیت رژیم حقوقی دریای خزر از چه جایگاهی برخوردار است و ثانیاً با استفاده از تعیین محدوده‌ی حوضه‌ی آبریز خزر مشخص شد که این پهنه‌ی آبی در حوضه‌ی پهناور اما بسته قرار گرفته است. لذا ارتباط آبراهه‌ای بین دریای خزر، به عنوان کم‌ارتفاع‌ترین بخش حوضه، و دریا‌های آزاد ممکن نیست و طبق تعاریف موجود اطلاق عنوان دریا به لحاظ حقوقی به خزر نادرست است، اگرچه در عرف بین‌الملل از این کلمه برای توصیف خزر استفاده شود.

کلمات کلیدی: رژیم حقوقی، دریای خزر، حوضه‌ی آبریز، غرب آسیا، قفقاز

بررسی حرکت گوی‌های دریاچه سد مرزی ارس در مرز جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

سرتیپ دوم مهندس علی بختیاری^۱،

رئیس گروه امور مرزی سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح،

رضا ملکی^{۲*}

کارشناس فنی گروه امور مرزی سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

چکیده

با توجه به اهمیت مرز و همچنین منابع آبی، نیاز است به مرزهای آبی توجه ویژه‌ای نمود. یکی از مهمترین این مرزها، دریاچه سد ارس بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان است. این مرز با استفاده از ۸ گوی‌های شناور علامت گذاری شده است. برای بررسی جابه‌جایی‌های گوی‌ها شناور دریاچه مذکور، بررسی بر روی موقعیت آن‌ها صورت گرفت. سپس میزان و جهت جابه‌جای آن‌ها نسبت به موقعیت بیان شده در پرتوکل محاسبه و بیان گردید. با استفاده از بررسی میزان و جهت جابه‌جایی‌های گوی‌های شناور، دلایل احتمالی جابه‌جایی‌ها مورد بحث قرار گرفت. یکی از اصلی‌ترین این دلایل، جریان‌های آبی رو سطحی و زیر سطحی است. اگر زنجیر لنگر گوی شناور پاره شود، گوی به راحتی جابه‌جا شده و این جابه‌جایی تحت تاثیر جریان‌های آبی و حتی جهت وزش باد خواهد بود. روش‌های مختلفی در جانمایی مختصات گوی‌های شناور وجود دارد. یکی از این روش‌ها استفاده از زاویه سمت و طول از دو و یا چند نقطه مشخص بر روی خشکی است. از روش مذکور در پیاده نمودن موقعیت گوی‌های شناور در دریاچه سد ارس استفاده شده است.

کلمات کلیدی: گوی شناور، دریاچه سد ارس، مرز، جابه‌جایی

ایران و چالش‌های آبی با همسایگان، (مطالعه موردی ترکمنستان، افغانستان، عراق)

احسان براتی، دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه علامه طباطبائی

ستار رجائی، دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه علامه طباطبائی

چکیده:

آب منشأ حیات بر روی کره زمین است که امکان یافتن جایگزین برای آن وجود ندارد. در یک قرن اخیر با افزایش جمعیت و نیاز به تولید مواد غذایی بیشتر به همراه بهبود شرایط زندگی و پیشرفت‌های صنعتی مصرف آب افزایش یافته که منجر به کاهش سرانه آن گردیده است. همچنین اجلاس جهانی توسعه پایدار در ژوهانسبورگ، معضل آب را به عنوان یکی از چالش‌های فرامرزی جهان مطرح کرده است به طوری که بسیاری از مناطق مانند اروپا و امریکای شمالی دارای منابع آب فراوانی می‌باشند، اما مناطقی مانند غرب آسیا با کم‌آبی مواجه هستند و این امر باعث ایجاد چالش‌ها و منازعاتی بر سر منابع آب در منطقه می‌شود، این چالش‌ها و منازعات آبی زمانی اتفاق می‌افتد که یک منبع آبی گستره‌ای بیش از یک کشور داشته باشد مانند رودهای دجله و فرات یا رود مهم هیرمند که کشورها در نحوه استفاده از آن اختلاف نظر داشته باشند. ایران به لحاظ جغرافیایی در کمربند خشک و نیمه‌خشک جهان قرار دارد و میانگین میزان بارندگی آن حدود ۲۴۰ میلی‌متر است که کمتر از یک‌سوم متوسط جهانی می‌باشد و با وجود اینکه ایران حدود ۱/۲ درصد سطح خشکی-های زمین و ۱ درصد جمعیت جهان را داراست ولی تنها ۳۶ صدم درصد بارش‌های سالانه را دریافت می‌کند. با توجه به اینکه از نظر کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل، بحران آب در حقیقت یک بحران حکمرانی محسوب می‌شود و چالش‌های بسیار زیادی را در سطوح مختلف متوجه حکومت‌ها خواهد کرد؛ لذا در مقاله حاضر ضمن اشاره به مفاهیم هیدروپلیتیک (چالش‌های ج.ا. ایران با همسایگان در حوضه آب) در مقیاس‌های مختلف، را بررسی می‌کند

واژگان کلیدی: معضل آب، غرب آسیا، چالش‌ها، منازعات، هیدروپلیتیک،

بررسی وضعیت هیدروپلیتیک ایران

فاطمه پاک‌زاد - زهرا پاک‌زاد، کارشناس ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه همدان

چکیده

محدودیت منابع آب شیرین در جهان و افزایش روزافزون مصرف، موجب کشیده شدن آب به عرصه رقابت کشورها و گروه‌های مختلف شده و آب ایفاگر نقش اساسی در شکل‌دهی به روابط اجتماعی-سیاسی میان گروه‌های اجتماعی می‌باشد. در قرن بیست و یکم کمبود آب به‌عنوان با ارزش‌ترین منبع در زندگی بشر، موجب تهدید معاش بسیاری از انسان‌ها در کشورهای مختلف به‌ویژه در مناطق خشک جهان شده و نیاز روزافزون به آب، تغییر الگوهای مصرف، آلودگی، از بین رفتن منابع طبیعی و توسعه بیابان‌ها بشر را به‌سوی بحران جهانی آب سوق داده‌است. به‌طوری‌که برخی معتقدند که جنگ‌های آینده و خشونت‌های مدنی و اجتماعی عمدتاً از کمبود منابع آب و مواد غذایی ناشی خواهد شد. با این حال شدت و ضعف آن در مناطق مختلف متفاوت است. مناطقی مانند خاورمیانه، ساحل در حاشیه صحرای بزرگ آفریقا و منطقه جنوب آفریقا بیشتر در معرض خطر کمبود آب هستند. شاخه‌ای از علم جغرافیای سیاسی که به مطالعه نقش آب در رفتارهای سیاسی در مقیاس‌های مختلف می‌پردازد، هیدروپلیتیک نامیده می‌شود. موقعیت فرودستی ایران نسبت به افغانستان در شرق و موقعیت فرادستی نسبت عراق در غرب و همچنین محدودیت شدید منابع آب در ایران مسائل و مشکلات بالقوه و بالفعل قابل توجهی را برای کشور به دنبال دارد. ایران به‌عنوان یکی از کشورهای خشک و نیمه خشک جهان در منطقه خاورمیانه، از جمله کشورهایی است که با بحران آب مواجه است و این مسئله یکی از اصلی‌ترین عوامل محدودکننده توسعه کشور در دهه‌های آینده به‌شمار می‌رود و مسائل و مشکلات بالقوه و بالفعل قابل توجهی را برای کشور به دنبال خواهد داشت. مقاله حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با شیوه کتابخانه‌ای می‌باشد، و با در نظر گرفتن مسائل مربوط به هیدروپلیتیک شرق و غرب کشور به صورت‌های مختلف مورد بررسی و کنکاش قرار گرفته‌است.

کلمات کلیدی: هیدروپلیتیک، بحران آب، ایران، افغانستان، عراق، هیرمند.

تأثیر مدیریت یکپارچه منابع آب و بحران آب در ایران، مطالعه موردی استان گیلان

رضا پورانصاری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی

چکیده:

مدیریت منابع آب در عصر حاضر با توجه به تشدید کمبود منابع آب از یک طرف و از سوی دیگر افزایش روزافزون جمعیت و به تبع آن فشار بر منابع آبی، امری ضروری می‌باشد که عدم توجه به آن صدمات و خسارات جبران‌ناپذیری را در پی دارد.

بحران آب در کشور ایران علی‌رغم فراگیر بودن آن در تمامی نقاط کشور، حتی در استان‌های شمالی آن نیز رفته رفته به صورت موضوعی جدی نمایان شده است و تأثیرات منفی آن علاوه بر تأمین آب شرب در مقوله‌های امنیت شغلی، امنیت غذایی و بحران‌های زیست محیطی، زندگی مردم این خطه از کشور را نیز در آینده‌ای نه چندان دور دچار بحران نموده و بر آن تأثیرات منفی می‌گذارد. عدم مدیریت یکپارچه منابع آب، نبود برنامه جامع مدیریت آب در سطوح منطقه‌ای و مستقل عمل نمودن دستگاه‌های مرتبط با موضوع منابع آبی در کشور سبب شده است که اغلب طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های مربوط به مدیریت منابع آب ناکارآمد جلوه نماید.

در پژوهش حاضر که به روش کتابخانه‌ای صورت پذیرفته است سعی بر آن شده است تا تأثیر عدم مدیریت یکپارچه منابع آب در بوجود آمدن بحران آب در استان گیلان مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در ادامه‌ی مقاله نیز به برخی از راه‌های برون‌رفت و مدیریت وضعیت حاضر در جلوگیری از تشدید بحران آبی در استان گیلان اشاره خواهیم کرد.

واژگان کلیدی: مدیریت یکپارچه منابع آب، بحران آب، امنیت آبی

بررسی عوامل هیدروپلیتیک مؤثر بر ایجاد تنش و منازعه در روابط ایران و همسایگان

علی جسارتی، کارشناس ارشد جغرافیا، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد تبریز، دانشگاه آزاد

اسلامی، تبریز

چکیده

با افزایش تقاضا برای منابع آب در بسیاری از مناطق جهان، این عنصر حیاتی تبدیل به عاملی برجسته در روابط سیاسی بین کشورها شده و احتمال وقوع منازعه و درگیری بر سر آن تشدید می‌گردد که در این صورت رودخانه‌های بین‌المللی و مرزی، محل منازعه و درگیری خواهند بود. کشور ایران به جهت موقعیت جغرافیایی آن با تعدادی از این کشورها دارای رودخانه مرزی و بین‌المللی مشترک بوده که این موقعیت جغرافیایی در کنار موقعیت ژئوپلیتیک، مسائل هیدروپلیتیک خاصی را برای ایران در ارتباط با همسایگان ایجاد کرده است. این پژوهش با هدف بررسی عوامل هیدروپلیتیک مؤثر بر بروز تنش در روابط ایران و کشورهای همسایه با شیوه‌ای توصیفی - تحلیلی انجام شده است. نتایج حاصل از تجزیه تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد عوامل هیدروپلیتیک مهار و کنترل آب بالادست رودخانه، آلودگی منابع آب رودخانه‌های بین‌المللی، ایجاد مانع در مسیر طبیعی عبور رودخانه در کشور فرادست، تغییر مسیر رودخانه بین‌المللی در کشور فرادست، اختلاف بر سر نحوه تقسیم آب در مرزهای کوهستانی، انتقال آب از حوضه رودخانه بین‌المللی به حوضه دیگر در فرادست، مشکلات و ابهامات معاهدات و قراردادهای تقسیم آب رودخانه مرزی، وابستگی کشورهای فرودست به منابع آب رودخانه‌های بین‌المللی و مسائل مربوط به رودخانه‌های مرزی مشترک بین کشورها در سطح معناداری بر بروز تنش در روابط ایران و همسایگان مؤثر هستند.

واژه‌های کلیدی: رودخانه مرزی، آب، هیدروپلیتیک، کشورهای همسایه.

منابع آب، عرصه مناقشه یا همکاری بین‌المللی (مطالعه موردی: آسیای جنوب غربی)

سیداصغر جعفری، استادیار گروه حقوق بین‌الملل دانشگاه صنعتی مالک اشتر

چکیده

آب، به عنوان یک عنصر کلیدی در حیات بشری، نقش تعیین‌کننده‌ای در کامیابی و تکامل جوامع بر عهده دارد. شرط اولیه و اساسی برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و نیز تداوم و پایداری فرهنگ و تمدن، دسترسی به آب به شمار می‌آید. به همین دلیل رقابت بر سر منابع آب مشترک و فرامرزی میان کشورها مورد توجه جدی سیاستگذاران می‌باشد. منطقه آسیای جنوب غربی به لحاظ جغرافیایی دارای آب و هوای خشک است و منابع آب موجود پاسخگوی نیازهای جمعیت نبوده و کشورهای این منطقه با کمبود تامین آب شیرین مواجه خواهند بود. از این رو، پیش‌بینی می‌شود در آینده‌ای نه چندان دور، به دلیل عدم تناسب فزاینده میان جمعیت و منابع آب موجود، درگیری کشورهای همسایه با یکدیگر، بر سر منابع آب مشترک باشد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، به این پرسش پاسخ خواهد داد که آیا کشورهای آسیای جنوب غربی در آینده بر سر تامین آب درگیر خواهند شد؟ نتیجه حاصل از تحقیق نشان داده است که کمبود ذخیره آب می‌تواند جرقه درگیری با کشورهای همسایه شود، اما با برنامه‌ریزی مناسب و واقع‌بینانه مبتنی بر همکاری و تعاملات بین‌المللی می‌توان این چالش را مدیریت و کنترل کرد.

واژگان کلیدی: آب، همکاری بین‌المللی، آسیای جنوب غربی، مناقشه، آب‌های فرامرزی.

دیپلماسی آب و مناسبات هیدروپلیتیک ایران، چالش‌ها و فرصت‌ها

سلیمان جمال فرد، مدیر دفتر مدیریت مصرف و کاهش آب بدون درآمد، شرکت آب و فاضلاب شهری

استان کهگیلویه و بویراحمد

سید علی لدنی نژاد، مدیرعامل شرکت آبفا شهری استان کهگیلویه و بویراحمد

چکیده:

چالش‌های استفاده از منابع آبی مشترک، بسیار پیچیده بوده و یافتن سازوکاری معقول، به‌منظور بهره‌برداری عادلانه و پایدار از این منابع، امر دشواری است. معمولاً کشورها مبانی فرهنگی و سیاسی متفاوتی دارند و از اهداف توسعه‌ای مختلفی برخوردارند. در حل بحران‌های آبی، نگاه ملی و تدوین سیاست‌های کلان ضروری است اما با توجه به نقش استراتژیک و حیاتی آب و توزیع نامتوازن آن در مناطق مختلف جهان و نیز مشترک بودن بسیاری از حوضه‌ها و منابع آبی بین کشورها، ضرورت استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی نیز گریزناپذیر است. همواره یکی از کارکردهای دیپلماسی، تأمین امنیت و منافع کشورها در بعد بین‌المللی بوده است و کشورهایی که از منافع مشترک آبی برخوردارند، با کمک دیپلماسی آب، منابع آبی خود را به‌گونه‌ای مدیریت می‌کنند که از نظر سیاسی، پایداری و ثبات منطقه‌ای در بالاترین حد ممکن تأمین شود. غفلت از ظرفیت‌های دیپلماسی، زمینه بروز منازعات شدید سیاسی و حتی نظامی را برای بهره‌برداری از منابع مشترک آبی بین کشورها بالا می‌برد و خطر کمبود آب، صلح جهانی را با تهدید جدی مواجه خواهد کرد.

کلمات کلیدی: دیپلماسی آب، هیدروپلیتیک، امنیت آبی، منازعه

ضرورت بکارگیری دیپلماسی آب در حل چالش‌های آبی ایران با همسایگان

سلمان جمال فرد، مدیر دفتر مدیریت مصرف و کاهش آب بدون درآمد، شرکت آب و فاضلاب شهری

استان کهگیلویه و بویراحمد

سید علی لدنی نژاد، مدیرعامل شرکت آبفا شهری استان کهگیلویه و بویراحمد

چکیده:

آب در دهه‌های اخیر بیش از گذشته نقشی استراتژیک یافته و به‌صورت مستقیم سرنوشت هر کشوری به آن وابسته است. عدم وجود ساختارهای مناسب مدیریتی در بهره‌برداری مشترک و حکمرانی آب‌های سطحی و زیرزمینی می‌تواند بهره‌برداری از این منابع را به عاملی برای ایجاد بحران و تنش بین کشورها تبدیل نماید. کشور ایران با وجود ۱۱ آبخوان مرزی در شمال شرق و شمال غرب خود، بحرانی بودن وضعیت ۷۸ درصد از منابع آب زیرزمینی و تحرکات منطقه‌ای کشورهای همسایه در زمینه ی برداشت آب‌های زیرزمینی، یکی از مناطق مستعد در این زمینه است. ایران همواره بر سر تقسیم آب‌های مرزی با همسایگانش اختلاف داشته است و بیش از ۲۵ جنگ در طول ۴۰۰ سال گذشته را بر سر همین مسأله تجربه کرده است؛ بحران آب در مقیاس محلی (درون کشوری) نیز می‌تواند موجب بروز تنش‌ها و منازعات گردد. در حل بحران‌های آبی، نگاه ملی و تدوین سیاست‌های کلان ضروری است اما با توجه به نقش استراتژیک و حیاتی آب و توزیع نامتوازن آن در مناطق مختلف جهان و کشور ما و نیز مشترک بودن بسیاری از حوضه‌ها و منابع آبی ایران با تعدادی از کشورها، ضرورت استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی گریزناپذیر است. همواره یکی از کارکردهای دیپلماسی، تأمین امنیت و منافع کشورها در بعد بین‌المللی بوده است و کشورهای که از منافع مشترک آبی برخوردارند، با کمک دیپلماسی آب، منابع آبی خود را به‌گونه‌ای مدیریت می‌کنند که از نظر سیاسی، پایداری و ثبات منطقه‌ای در بالاترین حد ممکن تأمین شود. غفلت از ظرفیت‌های دیپلماسی، زمینه بروز منازعات شدید سیاسی و حتی نظامی را برای بهره‌برداری از منابع مشترک آبی بین کشورها بالا می‌برد و خطر کمبود آب، صلح منطقه‌ای و جهانی را با تهدید جدی مواجه خواهد کرد.

کلمات کلیدی: دیپلماسی، بحران آب، منازعه، امنیت آبی

مدیریت منابع آب ایران، چالش‌ها و فرصت‌ها

سیدحمید حسینی کهنوج، دانشجوی کارشناسی رشته علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، واحد بجنورد

عارف اخلاص پور، دانشجوی کارشناسی رشته علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، واحد بجنورد

محمد زارع منصوری، دانشجوی کارشناسی رشته علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، واحد بجنورد

چکیده:

در دهه‌های اخیر به دلیل استفاده بی‌رویه و غیراصولی از منابع آب، بروز خشکسالی‌های مداوم، محدودیت‌های سیمناج آب و عدم برنامه‌مدیریتی مناسب، موجب شده است که هم‌اکنون، کشور با بحران آب مواجه شود. همچنین عدم تطابق نیازهای جهان امروز با منابع زمین، چالش بزرگ بشر امروزی به ویژه ایران می‌باشد که در کمربند اقلیمی خشک و نیمه خشک کره زمین واقع شده‌اند. بررسی گزارش‌های صورت گرفته نشان می‌دهد بایستی توجه مدیران و برنامه‌ریزان معطوف به تحقیق و بررسی، سیاست‌گذاری و تدوین برنامه‌های اصولی در ۹ حوزه مدیریتی باشد که به نظر می‌رسد اصلی‌ترین چالش‌های فراروی منابع آب در ایران می‌باشند. بدین صورت که مدیریت تقاضا (مصرف)، مدیریت محیط زیست و تصفیه، مدیریت مهارآب، مدیریت تحقیق و مطالعات آبی، مدیریت اقتصادی و منابع مالی آب، مدیریت فناوری و استفاده از آخرین دستاوردهای سخت افزاری، مدیریت مشارکت و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، مدیریت ارتباطات اطلاع رسانی و آموزش همگانی، مدیریت آمار و اطلاعات بایستی سرلوحه این برنامه‌ها قرار گیرند. از طرفی برای همه محرز شده است که پیشرفت کشور بر اساس توسعه پایدار، تنها راه مشکل مدیریت منابع آب کشور است. بنابراین بایستی نظریه‌های مدیریتی مبتنی بر توسعه پایدار و با در نظر گرفتن محدودیت منابع آبی مورد بازنگری قرار گیرند. از این منظر می‌توان به توسعه پایدار بعنوان یک فرصت نگریسته شود. ضمن اینکه برای غلبه بر چالش‌ها، ساختار مدیریتی منابع آب کشور بایستی الزامات توسعه پایدار از لحاظ فنی، زیست محیطی، مالی، اجتماعی و اداری مورد توجه قرار دهد. در مجموع می‌توان گفت که آب بعنوان کلید توسعه پایدار در همه بخش‌ها برای جهان امروز و آینده می‌باشد اگر این منبع حیاتی مدیریت نشود کل ارکان جامعه دچار بحران خواهد شد.

کلمات کلیدی: منابع آب، چالش‌ها، فرصت‌ها، توسعه پایدار، ایران.

بررسی امنیت رودخانه مرزی هیرمند

نرجس سادات حسینی نصرآبادی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

چکیده:

مرزها پدیده‌هایی هستند که اساساً ماهیت انسانی دارند، که انسان بواسطه‌ی درک اختلاف‌های میان خود آنها را ترسیم می‌کند. خطوط مرزی خطوطی است فرضی و قراردادی که به منظور تهدید حدود یک واحد سیاسی بر روی زمین مشخص می‌شود. چنانکه منظور از واحد سیاسی، یک کشور باشد، در آن صورت خطوطی که اراضی یک کشور را از کشور همسایه جدا می‌سازد، مرزهای بین‌المللی خوانده می‌شود. استقرار امنیت در مناطق مرزی از جمله دغدغه‌های مهم مسئولان است. برقراری امنیت در مناطق مرزی، مستلزم طراحی و تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های گوناگون است که به نوع مرز و چگونگی پیدایش مرز بستگی دارد. در این میان رودخانه‌ها به عنوان مرزهای طبیعی دو واحد سیاسی، به دلیل ماهیت تغییرپذیری و تنوع مورفولوژیکی خود، آثار محسوسی بر روابط سیاسی دو کشور بویژه بر سر مسائل مرزی دارند. رودخانه هیرمند به عنوان یک رود بین‌المللی در منطقه‌ی خاور میانه مورد توجه قرار گرفته است. این رود که در جنوب غرب افغانستان و شرق ایران یعنی مرز آبی ایران و افغانستان را تشکیل داده است، به دلایل مختلف طبیعی و انسانی از زمان شکل‌گیری مرز همواره روابط دو کشور و اقتصاد محلی دو سوی مرز را به شدت تحت تأثیر قرار داده و کاهش سهم هر کدام، پیامدهای امنیتی بسیاری را در پی داشته است. این مقاله در صدد واضح ساختن این مطلب است که تغییر خصوصیات و سیمای طبیعی رودخانه هیرمند در طول زمان باعث بروز اختلافات مرزی و به چالش کشیدن امنیت در دو طرف مرز شده است. روش پژوهش مقاله از نوع توصیفی-تحلیلی و بر پایه‌ی داده‌های کتابخانه‌ای و رایانه‌ای می‌باشد و تحقیق عمدتاً از نوع بنیادی است.

واژگان کلیدی: امنیت، مرز، هیرمند، ایران، افغانستان

واکاوی موانع اجرای معاهدات حاکم بر رودهای مرزی ایران (مطالعه موردی هیرمند)

سمیه حمیدی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

فاطمه اشرفی گل، کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

احمد بخشی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

چکیده:

ایران و افغانستان از زمان جدایی تاکنون به دلایل تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی و بنا به ضرورت‌های امنیتی و هیدروپلیتیکی فراروی دوکشور نیازمند دوستی و همکاری‌های گسترده می‌باشند که عوامل مختلفی همچون وجود مرز مشترک، در این مناسبات ایفای نقش می‌کنند. از جمله این موضوعات هیدروپلیتیک رودهای مرزی به ویژه هیرمند می‌باشد. که از ابتدای جدایی این دوکشور تاکنون در دوره‌های مختلف زمانی سبب فراز و فرود روابط گردیده است. این پژوهش که بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی با اتکا به اسناد و مدارک تاریخی است، می‌کوشد که معاهدات منعقد و موانع موجود بر سر اجرای معاهدات هیرمند از جدایی افغانستان را تا قبل از انقلاب اسلامی ایران مورد بررسی قرار گیرد. دستاورد نوشتار حاضر آن است که عدم پایداری دولت افغانستان در معاهدات بر سر هیرمند به دلیل کمبود نزولات جوی، قرار گرفتن افغانستان در بالادست و... از موانع اصلی اجرای وضعیت حقوقی هیرمند بوده است.

کلمات کلیدی: ایران، افغانستان، هیرمند، رودهای مرزی، روابط خارجی.

تأثیر هیدروپلیتیک هیرمند بر روابط خارجی افغانستان و ایران (۱۹۱۹-۱۹۷۹م)

سمیه حمیدی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

فاطمه اشرفی گل، کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

احمد بخشی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

چکیده:

در سده اخیر از جمله موضوعات مطرح در روابط خارجی افغانستان و ایران، مساله آب هیرمند بوده است. در واقع نوسان جریان آب و کاهش آب جاری به سمت ایران بر روابط خارجی این دو کشور تاثیرات فراوانی گذاشته است. پژوهش حاضر با روش اسنادی تاثیر این رود را بر روابط خارجی افغانستان و ایران از استقلال افغانستان تا وقوع انقلاب اسلامی در ایران را بررسی نموده است. مساله نوشتار حاضر آن است که چگونه هیدروپلیتیک هیرمند بر روابط خارجی افغانستان و ایران تاثیر گذاشته است. دستاورد پژوهش حاضر نشان می‌دهد که انعقاد قرارداد پیرامون هیرمند و نحوه اجرای قرارداد از دلایل واگرایی و تنش میان افغانستان و ایران بوده است.

کلمات کلیدی: ایران، افغانستان، روابط خارجی، هیرمند.

تأثیر الگوی سدسازی بر مناسبات ایران با همسایگان: (مطالعه موردی: هریرود)

سمیه حمیدی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

فاطمه اشرفی گل، کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

احمد بخشی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند

چکیده:

مرزها همیشه نقطه اختلاف کشورهای همسایه به خصوص از منظر حاکمیت ارضی بوده‌اند. در این زمینه مرزهای آبی از اهمیت خاصی برخوردارند. به خصوص در زمان فعلی که آب از اهمیت بالایی برخوردار است و جدال بر سر منابع آب بیش از پیش می‌باشد. اهمیت آب در روابط کشورها از آن روست که از آن به عنوان منشا ستیزش‌های آینده بشر یاد می‌شود. در واقع آب یکی از عوامل اصلی و تأثیرگذار بر دوستی‌ها و خصومت‌های کشورهای منطقه بوده و با توجه به روندهای موجود روزه روز بر اهمیت سیاسی و امنیتی آن افزوده می‌شود. سدسازی عاملی است که سبب ایجاد واگرایی و یا همگرایی در روابط میان کشورها با یکدیگر می‌شود. در این میان سه کشور ایران، افغانستان و ترکمنستان که در حوضه آبریز مشترک هریرود هستند، با توجه به کمبود آب با تاسیس سد بر روی این رودخانه سعی می‌کنند که حقاچه بیشتری از آن کسب کنند. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی تأثیر سدسازی بر روی هریرود بر روابط سه کشور مذکور می‌پردازد. و به این سوال پاسخ می‌دهد که روابط سه کشور تحت الشعاع سدسازی در هریرود چگونه بوده است؟ فرضیه مطرح در آن، این است که سدسازی بر روی هریرود به دلیل کاهش حقاچه و عدم همسویی با موازین حقوقی بین الملل حاکم بر رودهای بین المللی، از عوامل واگرایی در روابط ایران و افغانستان و ترکمنستان و همگرایی در روابط ایران و ترکمنستان است.

واژگان کلیدی: سدسازی، ایران، ترکمنستان، افغانستان.

بررسی ژئوپلیتیک انرژی دریای خزر و نقش ایران در انتقال منابع انرژی

محمد رئوف حیدری فر* - استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه پیام نور
علی اکبر حمزه پور - دانشجوی جغرافیای سیاسی دانشگاه پیام نور روانسر
فریبا مردوخیان - دانشجوی جغرافیای سیاسی دانشگاه پیام نور روانسر

چکیده

معادلات بین الملل از مجموعه قوانین و قواعد بازی مبتنی بر اصول و مبانی ژئوپلیتیک تشکیل شده است. این اصول و قوانین به رقابت، همکاری و منازعه یا خشونت بین مجموعه بازیگران در راستای کسب و دستیابی به قدرت بازمی‌گردد. در فضای ژئوپلیتیک و ژئواکونومی جهانی اغلب از ظهور هارتلند جدیدی بحث می‌گردد که شامل منطقه ای از خلیج فارس تا دریای خزر می‌باشد. این منطقه با نام‌هایی همانند بیضی استراتژیک نیز خوانده می‌شود. به هر حال دریای خزر از موقعیت ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و ژئواستراتژیکی ویژه ای نسبت به بسیاری از مناطق جهان برخوردار است؛ به طوری قدرت‌های جهانی و منطقه ای حساب ویژه ای بر آن باز کرده اند و راهبردهای آینده خود را برای منطقه خزر فرمول‌سازی کرده اند. حضور و ظهور ایالات متحده، ترکیه، رژیم صهیونیستی و سایر بازیگران غیربومی و نیز مجموعه قدرت‌های منطقه ای حاکی از جایگاه و موقعیت این منطقه در سیاست جهانی می‌کند. وجود نفت و گاز و یا به عبارتی منبع انرژی قابل توجه در منطقه و نقش و موقعیت ایران در انتقال آن مجموعه ای از معادلات ژئوپلیتیکی را رقم زده است که در این مقاله بررسی خواهد شد.

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، ژئواکونومی، انرژی، دریای خزر، قدرت.

چالش آب هیرمند؛ راهکارهای درون مرزی و برون مرزی

محمدامین خراسانی - استادیار دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران

نادرعلی حیدری، کارشناس جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران

چکیده

امروزه یکی از مهم ترین موضوعات در بخشهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی، بحران آب در جهان است. در حال حاضر این پدیده خطرناک بیش از ۲۶ کشور جهان را تهدید میکند چنانچه روند فعلی ادامه یابد تا سال ۲۰۵۰ این رقم به بیش از ۶۶ کشور با جمعیت دو سوم جهان خواهد رسید که عواقب جبران ناپذیری را در پی دارد. در طول ۵۰ سال اخیر درگیریها و مشکلات دیپلماسی آب، ۱۸۳ مورد بوده است که از این تعداد درگیری، ۳۵ مورد به درگیری لفظی و انفجار زیربناها و سدها انجامیده است و بقیه موارد بصورت رسمی و دوستانه حل شده است. خاورمیانه نیز از این قاعده مستثنی نیست و رودهای بزرگی حد اقل از یک یا چند کشور میگذرد. رودخانه هیرمند یا هیلمند، بعد از تقسیمات سیاسی مرزی میان دو کشور افغانستان و ایران بارها مشکلات آبی را میان طرفین تجربه کرده است. روش این کتابخانه ای است. بهترین راه حل برای حقابه ایران و تطبیق نظریه حق توسعه پایدار و حق استفاده منطقی از آب به طور توأمان و ایجاد کمیته مشترک و رسمی بین دو کشور است. این کمیته با توجه به خشک شدن میانگین اقلیم جهانی و تغییر مسیر رود هیلمند و همچنان استفاده و سدسازی در داخل افغانستان، دستور کار مشترک را جهت فرهنگ سازی استفاده از آب و تبدیل روش سنتی آبیاری به روش مدرن در پیش گرفت.

واژگان کلیدی: هیرمند، راهکار، مرز، ایران، افغانستان.

آینده پژوهی بحران آب در استان مرزی کرمانشاه

معصومه خسروی ترازک*، دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

فاطمه بخشی شادمهری، دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

محمد نظری، عضو هیأت علمی گروه مدیریت دانشگاه پیام نور

چکیده

آب به عنوان عنصر اساسی حیات و وجه مشترک چالش‌های توسعه پایدار، یکی از چالش‌های بزرگ قرن حاضر و بحران چند وجهی نیم قرن آینده است، که می‌تواند سرمنشأ بسیاری از تحولات مثبت و منفی جهان قرار گیرد. با توجه به اهمیت موضوع آب، پژوهش و مطالعه در این حوزه با رویکردی آینده‌نگرانه به منظور افزایش افق دید، ارزشمند محسوب می‌شود. هدف این مطالعه حصول درکی بهتر از آینده‌ی بحران آب در استان کرمانشاه و تأثیر وضعیت احتمالی آینده‌ی آن بر اوضاع داخلی و بین‌المللی کشور بوده است. در این مطالعه با استفاده از مصاحبه با کارشناسان و با بهره‌گیری از تکنیک سناریو پردازی، عوامل پیشران آینده‌ی بحران آب در استان یعنی عوامل جمعیتی (نرخ رشد و تنوع قومیتی و مذهبی)، تغییرات آب و هوایی و تقاضای منابع آب تعیین و سپس دو سناریو وضعیت بد و وضعیت خوش بینانه طراحی و ارائه شد.

واژه‌های کلیدی: بحران آب، استان کرمانشاه، سناریو پردازی، عوامل پیشران بحران آب.

چالش‌های تعیین رژیم حقوقی رودخانه‌های مرزی در پرتو معاهدات بین‌المللی

یاشار ذکی، استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

کمال رنجبری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

چکیده

با توجه به اهمیت رودخانه‌های مرزی در کشاورزی، صنعت، گردشگری، زیست‌محیطی و بعضاً کشتیرانی، هیدروپلیتیک رودخانه‌های مرزی، تعیین خطوط مرزی در رودخانه‌های مرزی و تعیین حقایق کشورهای پایین‌دست رودخانه یکی از موضوعات چالش‌برانگیز بین کشورهای هم‌مرز است. رودخانه‌ها ماهیتی پویا و دینامیک دارند و با توجه به میزان بارندگی، زمین‌شناسی ناحیه و اقلیم تغییر حالت می‌دهند. تغییرات رودخانه‌ها در بستر یا در عمق باعث تغییر در خط مرزی رودخانه‌ها می‌شود. چالش‌های مربوط به رودخانه‌های مرزی و رژیم حقوقی این رودخانه‌ها یکی از موضوعات مهم در حوزه روابط بین‌الملل محسوب می‌شود و قوانین بین‌المللی جهت کاستن از کشمکش‌ها در زمینه رودخانه‌های مرزی قوانین و مقررات متنوعی را وضع کرده‌اند. این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی با استفاده از منابع دست اول کتابخانه‌ای به تبیین چالش‌ها و نیز راهکارهای تعیین رژیم حقوقی رودخانه‌های بین‌الملل با توجه به روش‌ها و قوانین موجود پرداخته است. نتایج تحقیق گویای این واقعیت است که علیرغم وجود قوانین و معاهدات متعدّد در زمینه رژیم حقوقی رودخانه‌های مرزی با توجه به بحران شدید آب، اهمیت اقتصادی، زیست‌محیطی و گونه‌های متنوع رودخانه‌های مرزی و همچنین حالت دینامیک رودخانه‌ها قوانین و مقررات در این زمینه کافی و جوابگوی اهمیت موضوع نیست و این مقوله به مطالعات دقیق‌تر در سطح بین‌الملل نیاز دارد.

واژگان کلیدی: معاهدات بین‌المللی، رودخانه‌های بین‌المللی، رژیم حقوقی رودخانه‌های مرزی، هیدروپلیتیک.

بررسی پیامدهای سیاست آبی در بستر جغرافیا و راهکارهای مدیریت بهینه منابع آب (مطالعه موردی حوضه آبریز زاینده رود)

رضا رحیمی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

چکیده

با توسعه تکنولوژی و افزایش توانایی انسان‌ها برای تغییر در ساختارهای طبیعی محیط زندگی، بسیاری از روندهای سابق مدیریت فضا تغییر کرد و دست‌اندازی‌های انسانی در محیط طبیعی آثار مطلوب و نامطلوب فراوانی را برای محیط زندگی انسان‌ها به وجود آورد. در میان همه دست‌اندازی‌هایی که در محیط طبیعی رقم خورد، مدیریت منابع آب و نحوه توزیع و مصرف آن نیز به شدت تغییر کرد و از روندهای سنتی فاصله گرفت؛ روندهای جدیدی که در کشور ایران نیز با شدت و تحت تأثیر تغییر سیاست‌های آبی ادامه یافت و کشور را به سمت یک بحران جدی آبی هدایت کرد.

از جمله حوضه‌های آبریز داخلی کشور که در طول دهه‌های گذشته به شدت و تحت تأثیر نحوه مدیریت و مصرف منابع آب با چالش رو به رو شد، حوضه آبریز زاینده رود است؛ حوضه‌ای که فرااستانی بودن آن مدیریت یکپارچه‌اش را با مشکل مواجه کرده است. پژوهش حاضر سیاست‌های آبی مدیران اجرایی کشور در دهه‌های اخیر را در حوضه آبریز زاینده رود با بهره‌گیری از دانش جغرافیای سیاسی مورد بررسی قرار داد و آثار و پیامدهای این سیاست‌ها را بر محیط زیست انسانی بررسی کرد. فرض این پژوهش آن بود که سیاست‌های آبی مدیران اجرایی کشور آثار و پیامدهای نامطلوب فراوانی را در این حوضه به بار آورده است و با اتخاذ رویکردهای بهینه مدیریت منابع آب می‌توان از پیامدهای مخرب پیش‌آمده که در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی نمود بیشتری دارد، رهایی یافت. روش تحقیق این پژوهش کتابخانه‌ای است و در جمع‌آوری داده‌های آن علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای از مطالعات میدانی نیز استفاده شده است.

واژگان کلیدی: جغرافیای سیاسی، سیاست‌های آبی، حوضه آبریز زاینده رود، مدیریت منابع آب

مزایا و معایب روش حاکمیت مشترک و تالوگ در چشم انداز هیدروپلیتیک ایران و عراق

مهدی رحیمی پور، کارشناس ارشد جغرافیا شهری

مرضیه حیدرزاده، کارشناس ارشد جغرافیا شهری

چکیده

حاکمیت بر روی منابع آب، یک مسأله ژئوپلیتیک است که به دشواری می‌تواند حل گردد. تمام تلاش‌هایی که برای تنظیم مقررات مربوط به بهره‌برداری از رودهای بین‌المللی صورت گرفته، هنوز تعریف دقیقی از میزان حاکمیت دولت‌ها بر این منابع، آن‌گونه که مورد قبول همگان باشد، ارائه نکرده است. رودخانه‌های مرزی از سایر مرزهای طبیعی، بحث‌انگیزتر و منشأ اختلافات بسیاری در روابط بین دولت‌ها بوده است. ریشه اصلی این اختلافات و بحث‌ها، مربوط به نوع و شیوه تعیین مرز در رودخانه است لذا بررسی انواع شیوه‌های تعیین مرز در رودخانه‌هایی که دو یا چند کشور در آن سهم هستند می‌تواند در ریشه‌یابی اختلافات میان برخی دولت‌ها مفید باشد. هر روشی محاسن و معایب مخصوص به خود را داشته و در انتخاب آن‌ها انگیزه‌ها و عوامل مختلفی از جمله سیاسی، اقتصادی و طبیعی دخیل هستند با توجه به این مسأله، شناخت انواع شیوه‌های تعیین مرز در رودخانه‌های بین‌المللی برای جغرافیدانان سیاسی امری ضروری به نظر می‌رسد بر این اساس در مقاله حاضر به روش توصیفی - تحلیلی ابتدا به انواع روش‌های تعیین مرز در رودخانه‌های بین‌المللی پرداخته سپس با تبیین مزایا و معایب روش تالوگ در خصوص رودخانه مرزی ایران و عراق، به بررسی مزایا و معایب روش حاکمیت مشترک به عنوان راه‌حلی برای چشم‌انداز آینده هیدروپلیتیک این دو کشور و جایگزینی برای تالوگ مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، حاکمیت مشترک، تالوگ، رودخانه‌های بین‌المللی

چشم انداز هیدروپلیتیک برداشت آب در حوضه سفیدرود

پرویز رضایی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

مجید قاسمی کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

چکیده

ایران از جمله کشورهای است که به دلیل قرارگرفتن در مناطق خشک و نیمه‌خشک جهان و پراکنش نامناسب زمانی و مکانی بارش‌ها با کمبود آب رو برو بوده است. در این میان، حوضه آبریز سپیدرود با داشتن بزرگ‌ترین رود حوضه آبریز مرکزی کشور، تامین کننده آب بخشی از استان‌های گیلان-زنجان-آذربایجان شرقی-اردبیل-همدان-قزوین-کردستان و البرز است و با داشتن توان بالای کشاورزی و گردشگری و نیز در برگرفتن قطب جمعیتی و صنعتی کشور از اهمیت بالایی برخوردار است. این عوامل سبب شده تا نیاز آبی در این حوضه بین آبریزنشینان و دیگر بهره‌مندان از آن، افزایش یابد تا آنجا که منجر به درگیری و تنش شده است. مقاله حاضر به بررسی تحلیل هیدروپولیتیک حوضه سفید رود پرداخته است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز این پژوهش به روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. نتایج حاصل گویای آن است حوضه آبریز سفید در حال حاضر در استانهای دیگر بصورت متفاوت و بدون برنامه ریزی یکپارچه و مدیریت هماهنگ در حال بهره برداری است با توجه به اینکه استانهای بالادست این حوضه در حال احداث سد هستند بنابر این از سهم آبی استان گیلان کاسته شده و در آینده این استان با کمبود منابع آبی مواجه خواهد بود.

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، هیدروپلیتیک، حوضه آبریز سفید رود.

دیپلماسی آبی ایران و افغانستان؛ مطالعه موردی رودخانه مرزی هیرمند، قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران

کبری رفیعی سقالکساری، دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه گیلان

چکیده؛

آب گرچه مایه حیات است ولی همواره منشاء اختلاف میان ایران و افغانستان نیز بوده و هست. اگر اختلاف بر سر آب در دوران گذشته در جوامع روستایی یا شهری در می‌گرفت، اکنون کمبود آن مانعی برای توسعه پایدار و بهانه‌ای برای رو در رو قرارگرفتن دولت‌ها شده است. در مناطق خشک و نیمه‌خشک جهان از جمله خاورمیانه، آب یکی از مسائل حیاتی به شمار می‌رود که کشورهای همسایه به طور جدی نیازمند همکاری و توافق در مورد آن هستند. بدون چنین فرآیندی تداوم صلح امکان‌پذیر نبوده و امنیت منطقه‌ای با تهدید روبه‌رو می‌شود. با این وصف؛ هدف از این پژوهش بررسی نقش اقدامات دیپلماتیک دولت‌های ایران و افغانستان در مورد حل مناقشه مرزی بر سر تعیین حدود رودخانه هیرمند می‌باشد. نگارنده با بهره‌گیری از چارچوب نظری واقع‌گرایی و با شیوه کتابخانه‌ای و روش تحلیلی - توصیفی به این نتیجه دست می‌یابد که به دلیل جاکم بودن نگاه واقع‌گرایانه و منفعت‌محور در سیاست خارجی دو کشور، راه حل دیپلماتیک تا کنون تاثیر قابل توجهی در برطرف نمودن مناقشه هیرمند نداشته است.

واژگان کلیدی: افغانستان، ایران، رودخانه مرزی، ژئوپلیتیک، واقع‌گرایی، هیدروپلیتیک، هیرمند، دیپلماسی

بررسی اثرات انتقال آب در پرتو مکتب ژئوپلیتیک انتقادی

کمال رنجبری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

بهادر زارعی، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

عبدالله شریفی

چکیده

کمبود منابع آب به عنوان عنصری ژئوپلیتیکی با توجه به پراکنش نامتعادل بارش‌ها در سطح کره زمین به بحرانی بزرگ در سطح جهانی تبدیل شده است. به طوری که این بحران در سطوح محلی، ملی و جهانی نقش آفرینی کرده و تولیدکننده کشمکش‌ها در درون کشور و یا کشورهای همجوار بوده است. با توجه به پراکنش نامتعادل منابع آب با تاکید بر آب‌های سطحی یکی از راه‌های مقابله با بحران آب انتقال آب از یک مکان جغرافیایی به مکانی دیگر تشخیص داده شده است. این روش معمولاً به دور از برنامه‌ریزی دقیق و کارشناسی در جزئیات و توجه به اثرات زیان بار آن توسط صاحبان قدرت ماهیتی سیاسی گرفته است به طوری که گروه‌های لابی تصمیمات را تحت تاثیر قرار داده و بر مبنای منافع عده‌ای محدود تصمیم‌سازی می‌کنند. ژئوپلیتیک انتقادی به عنوان مکتبی از ژئوپلیتیک، به نفع محلی‌گرایی و محیط زیست در راستای توسعه پایدار این تصمیمات را به چالش می‌کشد. این پژوهش به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی به تبیین موضوع پرداخته است و اثرات مخرب انتقال آب، بدون توجه به اصول علمی را بررسی کرده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که انتقال آب به دور از اصول کارشناسی و دیدی همه جانبه اثرات مخربی در محیط زیست و آلودگی‌های زیست محیطی، تنش آفرینی بین کشورها، نارضایتی‌ها در سطح محلی، هزینه‌های بالا و همچنین مهاجرت، توزیع نامتعادل جمعیت و تمرکز جمعیت و به طبع آن مشکلات امنیتی را در پی خواهد داشت.

واژگان کلیدی: انتقال آب، بحران آب، ژئوپلیتیک انتقادی، محیط زیست

اثرات انتقال آب دریای عمان به استان سیستان و بلوچستان

کیومرث یزدان‌پناه درو، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

کمال رنجبری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

چکیده

کاهش شدید منابع آب در ایران به یکی از معضلات مهم در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی امنیتی تبدیل شده است. کشور ایران دارای اقلیمی خشک و نیمه خشک با بارش کم و پراکنش نامناسب است که باعث تشدید بحران آب در کشور می‌شود. استان سیستان و بلوچستان به عنوان یکی از استان‌های حاشیه‌ای ایران در اقلیمی گرم و خشک قرار گرفته و از لحاظ توسعه فضایی در سطح غیر قابل قبولی قرار دارد که باعث احساس تبعیض توسط مردم محلی و به طبع آن مشکلات امنیتی شده است. وجود اقوام و مذاهب گوناگون، دوری از مرکز، اقلیم خشک این استان را به توسعه نیافته‌ترین استان‌های کشور تبدیل کرده است. یکی از راه‌های دمیدن روحی تازه به این استان انتقال آب از دریای عمان از طریق تکنولوژی‌های جدید در صنعت آب جهت شیرین کردن آب دریا و انتقال آن به پهنه استان است. این پژوهش از روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع مختلف کتابخانه‌ای، سایت‌های مختلف، سازمان آمار و بهره‌گیری از نرم افزار جی ای اس می‌خواهد اثرات انتقال آب از دریای عمان را به استان سیستان و بلوچستان تبیین کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که انتقال آب از دریای عمان اثرات مثبت شامل، اثرات ژئواکونومیک، ژئوپلیتیک، زیست محیطی و امنیتی خواهد داشت و با توسعه این استان ضریب امنیتی ایران را در حاشیه جنوب شرقی بالا خواهد برد. کشاورزی را رونق می‌دهد باعث بهبود وضعیت صنعت با توجه به موقعیت استراتژیک استان در دسترسی به دریای آزاد می‌شود. از هیدروپلیتیک و ژئوپلیتیک از وابستگی کشور به رودخانه‌های مرزی و کشورهای همسایه می‌کاهد.

واژگان کلیدی: سیستان و بلوچستان، انتقال آب، دریای عمان، هیدروپلیتیک

تأثیر مدیریت سیاسی بر ایجاد بحران آبی، مطالعه موردی: شهرستان فسا

ابراهیم رومینا، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس

عبدالرحمن اسفندیاری، دانشجوی کارشناسی ارشد ژئوپلیتیک دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

یکی از عوامل کلیدی در ایجاد بحران‌های آبی در سطوح محلی نوع مدیریت سیاسی فضا و عملکرد مدیران سیاسی است. مدیران سیاسی به دلیل داشتن قدرت فرمان رانی و مقبولیت عامی که در بین مردم دارند عملکردهای آنها و تشویق و دستورات آنها به سرعت الگوی عملکردی سازمان‌ها و مردم قرار می‌گیرد. ناآگاهی و عدم آینده‌نگری بعضی از مدیران سیاسی در وظایف مدیریتی می‌تواند بحران‌هایی را به وجود آورد. پژوهش حاضر به دنبال بررسی نقش مدیران سیاسی و سیاست‌گذاری‌ها در ایجاد بحران آبی در شهرستان فسا است. روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه و میدانی شامل بررسی میدانی دشت‌های ممنوعه فسا و مصاحبه با مسئولین شهرستان فسا و متخصصین مرتبط است.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ریشه اصلی ایجاد بحران آب در شهرستان فسا تشویق، راهبری و مدیریت تولیدکننده محصولات کشاورزی در استان فارس جهت کسب رتبه نخست استانی است. به عبارت دیگر، مدیران شهرستان راهکار توسعه شهرستان را بر پایه محصولات کشاورزی و نقش نخست این ناحیه در منظومه استانی تعریف کرده‌اند بدون آنکه ناحیه مزبور ظرفیت‌های لازم را در تولید محصولات کشاورزی در سطح و میزان موردنظر داشته باشد. این مسئله باعث شده است تا حداکثر استفاده از زمین و آب موجود در مدت‌زمان اندک صورت گیرد و محیط توان لازم را جهت بازتولید خود نداشته باشد.

واژگان کلیدی: بحران آب، فسا، مدیریت سیاسی

دیپلماسی آب در منطقه جنوب غرب آسیا؛ از رویا تا واقعیت

هوشمند زارعی دارامودی، دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی از دانشگاه شهید بهشتی

محمد مرادی، کارشناس ارشد دانشگاه امام حسین (ع) مدرس مرکز مطالعات شهید بهشتی

چکیده

منطقه جنوب غرب آسیا یکی از بحران ساز ترین مناطق جهان است که هر روز با بحران جدیدی روبرو می باشد به طوری که با فروکش یافتن یک بحران، شاهد سربرآوردن بحرانی دیگر در منطقه هستیم یک از مهمترین بحرانهای پیش روی این منطقه که می تواند کشورهای منطقه را با تنش در سطح محلی و منطقه روبرو سازد بحران آب می باشد. ایران با توجه به قرار گیری در این منطقه یکی از مهمترین کشورهاست که با کمبود آب روبروست که این کمبود با خشک شدن دریاچه ها، رودخانه های فصلی و دائمی و همچنین پدیده ریزگردها و ... به یک عامل فرابحرانی برای آن تبدیل شده است طی سالهای گذشته برخی با بحرانی شدن مسئله آب در منطقه و کشور با طرح مسائلی مانند دیپلماسی آب پیشنهاداتی برای حل این بحران در منطقه داده اند در این پژوهش ضمن بررسی عوامل موثر بر کمبود آب در ایران به بررسی این موضوع می پردازیم که چقدر دیپلماسی در مسئله آب در منطقه جنوب غرب آسیا برای ایران و منطقه قابل اجراست؟

فرضیه قابل طرح در پژوهش این است که دیپلماسی آب در منطقه جنوب غرب آسیا برای ایران با توجه به بحرانی بودن مسئله آب برای کشور و تجارب گذشته مانند عدم رسیدن به توافقی جامع در مسئله انرژی، عدم پایبندی به توافقات گذشته در مسائل مختلف و ... در این بره زمان غیر قابل اجراست که فرضیه پس از بررسی کتابها، مجله ها، سایت های اینترنتی و همچنین مصاحبه با اساتید در این زمینه مورد تایید قرار گرفته است.

کلید واژه: جنوب غرب آسیا، ایران، آب، دیپلماسی آب

گونه شناسی اختلافات رودخانه‌های مرزی بین‌المللی

بهادر زارعی، استادیار جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

روح اله حسین وند شکری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران،

چکیده

رودخانه‌های بین‌المللی، رودخانه‌هایی هستند که مرز دو یا چند کشور را تشکیل می‌دهند و از خاک دو یا چند کشور عبور می‌کنند یا در تعریفی دیگر بین دو یا چند کشور در جریان هستند که به آن رودخانه‌های بین‌المللی گفته می‌شود. یکی از مهم‌ترین موضوع‌هایی که در بررسی رودخانه‌های مرزی بین‌المللی مطرح است مسئله تعیین حدود آنهاست. بسیاری از اختلاف‌های مرزی بین کشورهایی که دارای رودخانه‌های مرزی هستند مربوط به تعیین حدود مرزی بین آنهاست بنابراین در این مقاله انواع مختلف گونه شناسی اختلافات رودخانه‌های مرزی بین‌المللی که تا به حال شناخته شده‌اند معرفی و مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند. سؤال اصلی مقاله این است که اختلافات رودخانه‌های مرزی بین‌المللی چگونه است؟ این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و داده‌های مورد نیاز از طریق منابع کتابخانه‌ای و الکترونیک گردآوری شده است. درصدد بررسی گونه شناسی اختلافات رودخانه‌های مرزی بین‌المللی بوده است و در نهایت به این نتیجه رسیده است که اختلاف بر سر این رودخانه‌های بین‌المللی که زندگی خیلی از کشورها به آنها وابسته است از نوع اختلاف ۱- اختلاف یکی از دو ساحل رودخانه به عنوان مرز ۲- اختلاف روش تعیین مرز بر اساس خط منصف ۳- اختلاف روش تعیین مرز بر اساس خط القعر یا تالوگ ۴- اختلافات مرزی در مقادیر توزیع حق آبه ۵- اختلاف در میزان قدرت کشورهای بالادست و پایین دست رودخانه‌ها ۶- حرکت وضعی زمین و نیروی کورلیوس ۷- دخالت قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای ۸- اختلاف حوزه آبریز مشترک، بوده است.

واژگان کلیدی: رودخانه مرزی بین‌المللی، تعیین خطوط مرزی، اختلافات مرزی.

تغییرات مورفولوژیک رودخانه‌های مرزی و نقش آن در تنش‌های هیدروپلیتیک

سید هادی زرقانی، دانشیار جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

ابراهیم احمدی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

عاصمه مرادی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

هیدروپلیتیک به عنوان مبحثی مهم در جغرافیای سیاسی، به مطالعه نقش و کارکرد آب در مناسبات سیاسی اعم از منازعه و درگیری، تعامل و همکاری، رقابت و تقابل در تمام سطوح و مقیاس‌ها می‌پردازد. در ایجاد چالش هیدروپلیتیک؛ به ویژه در مورد رودهای مشترک مرزی، زمینه‌ها و علل مختلف طبیعی، اقلیمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نقش موثری دارند. ویژگی‌ها و فرایندهای ژئومورفولوژی بستر و مسیر رودهای مرزی یکی از مهمترین عوامل موثر در بروز اختلاف و چالش بر سر منابع آب مشترک مرزی می‌باشد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به منابع معتبر، در صدد پاسخگویی به این سوال است که عوامل و متغیرهای ژئومورفولوژیک چگونه و تا چه میزان بر بروز چالش هیدروپلیتیک بین کشورها نقش دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، تغییرات مورفولوژیکی رودخانه‌ها (چه به صورت طبیعی و چه به سبب عوامل انسانی) موجب بروز چالش هیدروپلیتیک بین کشورها به‌ویژه در مورد رودهای مشترک مرزی می‌شود. در حقیقت تغییر مسیر رودخانه به تبع از ویژگی‌های مورفولوژیکی آن، باعث جابه‌جایی حدود مرزی دو یا چند کشور هم‌مرز می‌شود که در نتیجه آن به وسعت سرزمینی کشوری افزوده و یا از آن کاسته می‌شود. این مسئله علاوه بر اینکه روابط سیاسی و دیپلماتیک دو یا چند کشور هم‌مرز را تحت شعاع قرار می‌دهد، بر سایر مسائل (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) آنها (و بخصوص بر کیفیت زندگی مرزنشینان) اثرات منفی بر جای خواهد گذاشت.

واژگان کلیدی: رودهای مرزی، ژئومورفولوژی، چالش مرزی، هیدروپلیتیک

نظریات، تجربیات، قوانین و عرف بین الملل در حوضه های آبی مشترک

محمدرضا سالاری، دانشجوی دکتری مهندسی آب-دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

علی عبدالرحمان، کارشناس بهداشت و ایمنی آب-شرکت آب و فاضلاب استان تهران

چکیده

هیدروپلیتیک یکی از گرایش‌های جغرافیای سیاسی است که به مطالعه نقش آب در رفتارهای سیاسی در مقیاس‌های گوناگون می‌پردازد. هیدروپلیتیک امروز بیشتر در مقیاس منطقه‌ای مورد توجه است و به سیاست‌های کشورها در رابطه با یکدیگر در خصوص توزیع، کنترل و کیفیت منابع آب می‌پردازد. افزایش مصرف آب از یک طرف و کمبود ذاتی منابع آب از طرف دیگر، رقابت و تنش‌های مرتبط را برای استفاده هر چه بیشتر از منابع آب مشترک، افزایش داده است. اهمیت این امر تا حدی است که در بعضی مناطق در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای یا حتی بین‌المللی، موضوع امنیت را تحت‌الجمعییت و با سرعتی بیشتر از آن که ناشی از عواملی همچون ارتقاء سطح زندگی و بهداشت، گسترش شهرشعاع قرار داده است. در این مقاله سعی شده به بررسی مسئله کمبود آب و کاهش تدریجی آن که به یک موضوع ژئوپلیتیکی تبدیل شده و بر روابط کشورها تاثیر می‌گذارد بپردازیم.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، ژئوپلیتیک، حوزه های آبی مشترک

دیپلماسی آب و مناسبات هیدروپلیتیک (از منازعه تا همکاری ایران و افغانستان)

سمیرا سامعی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد تهران مرکزی)

چکیده

جهان آینده با توجه به روند افزایش جمعیت و فرایند توسعه از نظر دسترسی به منابع طبیعی با مشکلاتی مواجه خواهد بود برخی ژئوپلیتیسینها، سده بیست و یکم را سده هیدروپلیتیک می‌دانند و بر این باورند که بیشتر درگیریها و جنگهای منطقه‌ای در جهان، به‌علت بحران برآمده از کمبود آب خواهد بود. هیدروپلیتیک، بررسی ستیز و همکاری میان ملتها و بر سر تقسیم منابع آبی است. امروزه دسترسی به منابع آب شیرین از مسائل بسیار مهم در بیشتر کشورها از جمله خاورمیانه و کشور ایران می‌باشد. بحران آب در گذشته به علت جمعیت کم به اندازه زمان حال محسوس نبوده، ولی امروزه با افزایش روز افزون جمعیت کره زمین و گرمایش جهانی و بهره برداری بیش از حد از منابع محیط زیست و نیاز بشر به غذای بیشتر و همچنین کاهش بارندگی نسبت به سالهای گذشته در بسیاری از نقاط جهان، این بحران بیش از حد از گذشته مشهوداست. ایران به دلیل قرار گرفتن در کمربند خشک و نیمه خشک جهان در زمره کشورهای با محدودیت منابع آب قلمداد می‌شود و به همین دلیل نیز این ماده حیاتی در ایران، یکی از مهمترین ارکان توسعه کشور است که توسعه سایر بخش‌ها در گروی بهره برداری پایدار از آن است. موضوع آب در حوزه‌های مشترک بین کشورها، هم موجب ناآرامی و هم موجب وحدت شده است. ایران نیز میتواند با استفاده مناسب از دیپلماسی آب ارتباط خود را با همسایگان تقویت و استحکام ببخشد و از آسیب‌ها و چالشهای آینده جلوگیری نماید و این روابط باعث ارتقا جایگاه ایران در نظام بین‌الملل نیز می‌گردد. در این مقاله سعی بر این شده است که با توجه به دیپلماسی آب از منازعات بین دو کشور ایران و افغانستان کاسته شود و برای رفع بحران آب همکاری بین دو کشور ایجاد شود.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، دیپلماسی، منازعه، همکاری، بحران آب

دجله و فرات؛ آب یا سلاح؟ نگاهی کوتاه به تنش‌های احتمالی بر سر آب در خاورمیانه

محمدتقی ستاری، استادیار منابع آب دانشگاه تبریز

چکیده:

از دیرباز در جوامع با اقلیم‌های خشک و نیمه‌خشک همچون ایران همواره رقابت برای دسترسی به منابع آب بیشتر، جهت تولید مواد غذایی بیشتر و افزایش رفاه یکی از عوامل اصلی مناقشه بوده است. امروزه نیز به خاطر افزایش جمعیت و نیاز روزافزون به منابع غذایی بیشتر رقابت بر سر آب و تسلط بر منابع آب بین کشورها افزایش پیدا کرده است. تغییر اقلیم به‌عنوان یکی از فاکتورهای تأثیرگذار این رقابت‌ها را تشدید کرده است. اگر در دهه‌های قبل گفته می‌شد که جنگ‌های آبی بر سر آب خواهد بود به شوخی بیشتر شباهت داشت ولی امروزه این موضوع در صورت عدم مدیریت منطقه‌ای و بدون وجود دیپلماسی فعال در حوزه آب می‌تواند به یک واقعیت تلخ تبدیل شود. امروزه بحث آب و ارتباط آن با امنیت ملی کشورها از ویت‌ترین خارج شده و به یک بحث جدی در حوزه سیاستی و مدیریتی تبدیل شده است. کار به جایی رسیده است که در کشوری چون ایران بحران آب که نمود بارز آن خشک شدن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در اثر بی‌تدبیری در بهره‌برداری از منابع آب بوده است، به یک تهدیدکننده امنیت ملی تبدیل شده و تنش‌های حتی بین استانی را نیز تشدید کرده است. در چنین شرایطی اهمیت و نحوه بهره‌برداری از منابع آب و رودخانه‌های مشترک با سایر کشورها و اتخاذ سازوکارهای حقوقی و قانونی بیش‌ازپیش قابل طرح است. چراکه اهمال‌کاری و بی‌توجهی در این خصوص می‌تواند باعث ایجاد تنش‌های جدی با کشورهای همسایه در آینده‌ای نه‌چندان دور گردد.

کلمات کلیدی: بحران آب، دجله، ترکیه و خاورمیانه

بر آیند ابعاد امنیتی - سیاسی هیدروپلیتیک ایرانرود

سینا سجادیان، دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل، دانشگاه آزاد بناب، ایران

حمید سرمدی، دکتری علوم سیاسی، دانشگاه آزاد بناب، ایران

چکیده :

درخصوص طرح ایرانرود مطالعاتی که انجام گرفته نشانگر اهمیت ویژه آن از دیدگاه‌های مختلف می‌باشد. هدف از طرح این پژوهش بررسی ابعاد امنیتی و سیاسی ایرانرود می‌باشد با توجه به اینکه ایرانرود واقع در خاورمیانه و در کشور ایران قرار دارد اهمیت بالاتری به آن می‌دهد چراکه خاورمیانه متشکل از کشورهایی است که با توجه به اهمیت استراتژیکی، اهمیت نظامی، اهمیت حیاتی، در طول تاریخ مورد منازعه قدرت‌های بزرگ برای تسلط بر آن منطقه مهم و استراتژیک بوده‌است. کشور ایران از جمله کشورهای است که هم دارای منابع غنی و هم کشوری که بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی از زیر سیطره استبداد خارج شده است. طرح ایرانرود با توجه به اینکه شمال و جنوب این کشور را به هم وصل می‌کند چه عواقب امنیتی و سیاسی می‌تواند داشته باشد؟ که می‌توان گفت از بحران کم‌آبی که در آینده نه چندان دور مورد منازعه قرار خواهد گرفت نجات می‌دهد و از لحاظ اقتصادی موجب گسیل سرمایه‌گذاران خارجی به این کشور می‌شود که این خود باعث بالا رفتن امنیت داخلی، امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت زیست محیطی و اهمیت استراتژیکی بیش از پیش این کشور در منطقه خواهد شد و با توجه به اینکه نیاز کشورهای منطقه را به کشورمان بیش از پیش آشکار می‌کند خود موجب می‌شود که در منطقه کشورمان به عنوان هژمونی مطلق شناخته شود. بررسی‌های موجود نشان می‌دهد که نمی‌توان از نقش مثبت این طرح در بوجود آوردن مصادیق بارز امنیت و نقش‌های اقتصادی داخلی و منطقه و حتی دنیا چشم‌پوشی کرد و کشور را با بحران‌های آینده و جبران ناپذیر روبرو ساخت. که حل آنها مستلزم همکاری همه نهادها و ارگان‌ها، اندیشمندان داخلی و صاحب نظران است. روش تحقیق در پژوهش حاضر کتابخانه‌ای می‌باشد.

کلیدواژه: بحران کم‌آبی، امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت زیست محیطی

بازتاب های هیدروپلیتیک کاهش آب دریاچه ارومیه بر شمال غرب ایران

آرش سلطانی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

یاور علی نیا، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

محمود نورانی، کارشناس ارشد آب و هواشناسی، دانشگاه تبریز

چکیده:

هیدروپلیتیک که گاهی اوقات سیاست آب نیز به آن اطلاق میشود، سیاستی است که با آب و منابع آبی و هم چنین واکنش های دولتی و غیردولتی به تأثیرگذاری متقابل آب و عوامل انسانی می پردازد. دریاچه ارومیه بزرگترین دریاچه در شمالغرب کشور بوده و رودهای مهمی از استانهای مختلف کشور به آن می ریزند؛ با خشک شدن این دریاچه خسارات غیرقابل جبرانی در بخشهای مختلف زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فیزیکی - کالبدی به وجود خواهد آمد. می توان استدلال کرد که ژئوپلیتیک و هیدروپلیتیک در ناحیه شمال غرب ایران پیوند ناگسستنی باهم دارند. این پیوند، تبعات امنیتی وجود بی ثباتی در اثر بحران هیدروپلیتیک را تشدید می کند، چرا که در فضای ژئوپلیتیک بیشتر احتمال می رود که موضوعات و رویدادهای اجتماعی و اقتصادی و حتی زیست محیطی به سرعت صبغه امنیتی به خود بگیرند. براین اساس، پیشگیری و مقابله با هرگونه بی ثباتی در اثر بحران هیدروپلیتیک در حوضه آبریز دریاچه ارومیه ضرورتی اجتناب ناپذیر به نظر می رسد. به همین دلیل پرداختن به این موضوع ضروری به نظر می رسد. هدف ما در این پژوهش، بررسی و الویت بندی آثار هیدروپلیتیکی خشک شدن دریاچه ارومیه در پنج بعد زیست - محیطی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فیزیکی - کالبدی با استفاده از روش دلفی و ANP بوده است، روش گردآوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه و همچنین روش تجزیه و تحلیل کمی - کیفی می باشد. نتایج تحقیق نشان می دهد آثار خشک شدن دریاچه ارومیه در بعد زیست محیطی با ۴/۵ بیشترین وزن را به خود اختصاص داده است، هم چنین این آثار در بعد فیزیکی - کالبدی با ۲/۵ کمترین وزن را به خود اختصاص داده است که می تواند در برنامه ریزی های مربوط به این بحران مد نظر مسئولان قرار بگیرد.

کلید واژه‌ها: هیدروپلیتیک، روش دلفی، تحلیل سلسله مراتبی، دریاچه ارومیه.

دیپلماسی هیدروپلیتیک و فرصت‌های نوظهور در منطقه غرب آسیا

مرتضی سویلی، دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین الملل، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

حبیب اله ابوالحسن شیرازی، دانشیار گروه روابط بین الملل، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

چکیده:

آب ماده‌ای حیاتی و غیرقابل جایگزین است. تغییرات آب و هوایی، افزایش جمعیت و تغییر سبک زندگی موجب افزایش تقاضا برای آب و فشار بر منابع آب شیرین گردیده است. منابع آب در سراسر جهان در مرحله بحرانی است. با این حال شدت و ضعف آن در مناطق مختلف متفاوت است. مناطقی مانند خاورمیانه، ساحل در حاشیه صحرای بزرگ آفریقا و منطقه جنوب آفریقا بیشتر در معرض خطر کمبود آب هستند. به منظور شناخت وضعیت موجود و یافتن راه‌حل‌های بحران آب، هیدروپلیتیک به‌عنوان یک دانش جوان وارد مطالعات دانشگاهی شده است. از آنجاکه حل مشکلات ناشی از کمبود آب از عهده تک‌تک کشورها برنمی‌آید، لذا همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه و بین‌المللی در این زمینه اجتناب‌ناپذیر است. به این منظور دولت‌ها نیازمند سیاست خارجی فعال، پویا و متناسب با شرایط جدید هستند. آب مجازی از دیگر راه‌های مدیریت چالش‌های آب در قرن بیست و یکم در نواحی خشک و نیمه‌خشک به شمار می‌رود. آب مجازی به معنای واردات هوشمند مواد غذایی یا کالاهای آب‌بر، بر اساس اصل مزیت نسبی است. در این خصوص دو راهبرد کلی قابل ذکر است: ۱- واردات کالاهای آب‌بر؛ ۲- تولید کالاهای آب‌بر در مناطق پر آب با سرمایه‌گذاری مشترک کشورهای کم آب. این مقاله کوششی است به منظور ارائه راه‌حل‌های عملی در جهت تطبیق کشور با شرایط جدید آب و هوایی و کمبود منابع آب و از این رو دیپلماسی آب می‌تواند زمینه همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه در جهت همگرایی اجتناب‌ناپذیر باشد. در چنین شرایطی دیپلماسی واحد سیاسی مبتنی بر همکاری در زمینه چالش‌های ناشی از کمبود آب، شامل حل و فصل منازعات و همکاری‌های زیست‌محیطی با همسایگان سبب ارتقای جایگاه ایران در نظام بین‌المللی به‌مثابه فرصت نوظهور می‌شود؛ مانند روش حل بحران زغال‌سنگ در اروپا که در نهایت به پدید آمدن اتحادیه اروپایی از درون پیمان بازار مشترک «ا.گ» منجر شد.

کلیدواژه‌ها: آب؛ هیدروپلیتیک؛ منازعه؛ همکاری؛ سیاست خارجی؛ همگرایی منطقه‌ای

هیدروپلیتیک رودخانه مرزی هیرمند

موسی صادقی، کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی تهران

چکیده

کشمکش و درگیری بر سر استفاده از منابع آب مشترک بین کشورها با توجه به استفاده مشترک و ایجاد مرز توسط آبها موجب شکل‌گیری مناسبات سیاسی بین کشورهای مشاء شده است که این روند نیز موجب شکل‌گیری هیدروپلیتیک شده است که مطالعه نقش آب در مناسبات و مناقشات اجتماعات انسانی و ملت‌ها و دولت‌ها را بررسی می‌کند. در ادامه و با توجه به کاهش میزان سرانه آب و به دلیل افزایش تقاضا و آلوده شدن هرچه بیشتر منابع آب این روند با حساسیت بیشتری پیگیری خواهد شد. یکی از رودخانه‌های مرزی ایران رودخانه هیرمند است که در شرق کشور و بین ایران و افغانستان جاری شده است. روش بکار رفته در این پژوهش به صورت توصیفی بوده است که در آن سعی شده است رژیم حقوقی و قراردادهای مابین دو کشور ایران و افغانستان در مورد رودخانه مرزی هیرمند را بررسی کند. در یافته‌های پژوهش در ابتدا به رژیم حقوقی رودخانه مرزی هیرمند پرداخته شده است و در قسمت بعدی به قراردادهای منعقد شده بین دو کشور ایران و افغانستان در رابطه با رودخانه مرزی هیرمند بررسی شده که از جمله آنها به: حکمیت گلداسمیت در سال ۱۸۷۳ میلادی؛ حکمیت مک ماهون در سال ۱۹۰۵ میلادی؛ نظام پیشنهادی کمیسیون بی طرف هیرمند در سال ۱۹۵۱ و معاهده تقسیم آب هیرمند در سال ۱۳۵۱ هجری شمسی اشاره شده است.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، هیرمند، ایران، افغانستان.

الگویابی عوامل موثر بر بحران آب در ایران

ریحانه صالح آبادی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس

شیرین فقیه باغمیشه، کارشناس علوم سیاسی

چکیده

آب یکی از اساسی‌ترین عناصر زیست بشر است. برخورداری از آب سالم برای نیازهای انسانی از عوامل اساسی و به منزله عامل تمدن شناخته شده است، به طوری که همواره مورد احترام جوامع بوده و رودخانه‌های مختلف در سراسر جهان، نزد جمعیت‌های ساکن در آن نواحی اهمیت زیادی داشته و مورد تقدس بوده است. هیچ کشوری بدون اطمینان از داشتن آب نمی‌تواند ثبات اقتصادی و اجتماعی و سیاسی خود را حفظ نماید. آب یکی از ارکان اصلی حیات بشری است بطوری که حیات بدون آن برای موجودات زنده به هیچ وجه قابل تصور نیست. حدود ۷۰ درصد از سطح زمین را آب فرا گرفته است ولی متأسفانه بحران آب در بسیاری از کشورهای جهان از جمله کشورهای کمربند خشک زمین مانند ایران، به عنوان یکی از دغدغه‌های اصل فراروی آینده ایی جوامع خواهد بود. نمایه‌های این بحران امروزه به ویژه در شرایط خشکسالی به خوبی نمایان می‌باشد. بطور کلی در نقاط مختلف کشور کاهش منابع آبی مناسب و نیاز روز افزون بخش‌های مختلف به آب را می‌توان از اثرات این بحران دانست. این تحقیق با روش توصیفی تحلیلی در صدد پاسخگویی به این سوال است که عوامل موثر بر بحران آب در ایران کدام‌ها هستند؟ یافته‌های تحقیق بیانگر این موضع است که عواملی مانند عوامل انسانی (تشدید رقابت میان متقاضیان، عدم مدیریت آب‌های مرزی، آلودگی آب‌ها، کشاورزی با بازده پایین، عوامل فرهنگی و ...) و عوامل محیطی (تغییر اقلیم، خشکسالی، افزایش دام و تغییرات در پراکنندگی بارش) از جمله عوامل موثر بر بحران آب کشور می‌باشد.

کلمات کلیدی: الگویابی، بحران آب، ایران

بررسی نظریات مرتبط با هیدروپلیتیک و عوامل موثر بر بروز اختلافات رودهای مرزی

ریحانه صالح آبادی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

آب ماده‌ای حیاتی و غیرقابل جایگزین است. تغییرات آب و هوایی، افزایش جمعیت و تغییر سبک زندگی موجب افزایش تقاضا برای آب و فشار بر منابع آب شیرین گردیده است. منابع آب در سراسر جهان در مرحله بحرانی است. با این حال شدت و ضعف آن در مناطق مختلف متفاوت است. مناطقی مانند خاورمیانه، ساحل در حاشیه صحرای بزرگ آفریقا و منطقه جنوب آفریقا بیشتر در معرض خطر کمبود آب هستند. به منظور شناخت وضعیت موجود و یافتن راه‌های بحران آب، هیدروپلیتیک به عنوان یک دانش جوان وارد مطالعات دانشگاهی شده است. در این ارتباط نیز نظریات حقوقی و بین‌المللی برای حل مشکلات مرتبط با هیدروپلیتیک رودهای مرزی به وجود آمده است. از آنجا که رودهای مرزی بخشی از منابع آبی داخلی کشورها را تامین می‌نماید توجه به آنها بسیار اهمیت دارد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی درصدد بررسی نظریات مرتبط با آب و نحوه تخصیص منابع آبی به وسیله این نظریات است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد در ارتباط با موضوع مورد نظر تحقیق از نظر حقوقی نظریاتی مرتبط با اصل حاکمیت سرزمین محدود، اصل حاکمیت سرزمینی مطلق، اصل مالکیت جمعی و ... و در ارتباط با اختلافات نظریات مرتبط با آب و امنیت، آب و سیاست، تغییر اقلیم و ... وجود دارد. در نظریات بررسی شده ملاحظه می‌کنیم که بسیاری از کشورهای قدرتمند از این نظریات در راستای رسیدن به اهداف خود سودجویی می‌نمایند که این عامل بی‌توجهی به اصول اساسی مورد نظر باعث بحران می‌شود. بنابراین پیشنهاد می‌گردد برای حل مشکلات به وجود آمده سازمانی در جهت نظارت بر اصول تخصیص آب و نحوه بهره‌برداری از آن به وجود آید. زیرا مهم‌ترین عامل جنگ افروزی در آینده آب خواهد بود که لزوم توجه به موضوع حائز اهمیت است.

کلمات کلیدی: نظریات، هیدروپلیتیک، رودهای مرزی

شناسایی و تبیین عوامل مؤثر در اهمیت راهبردی هریرود برای ایران و افغانستان با بهره‌گیری از روش دلفی

حسن صدرانیا، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

مراد کاویانی راد، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

افشین متقی، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

چکیده

برابر اعلام مجمع جهانی اقتصاد از سال ۲۰۱۵ تاکنون بحران آبی یکی از ۵ ریسک برتر جهان بوده است که امنیت ملی کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. رود هریرود بخش مهمی از نیاز آبی ایران را تأمین می‌کند. در حالی که در سال‌های اخیر افغانستان با احداث سدهایی سبب کاهش چشم‌گیر ورود آب به ایران شده است. این پژوهش به منظور ارزیابی تحلیل جامع از مناسبات هیدروپلیتیکی ایران و افغانستان در حوضه‌ی آبریز هریرود و شناسایی عوامل تأثیرگذار برای اهمیت راهبردی هریرود برای ایران و افغانستان با استفاده از روش دلفی، ابتدا داده‌های اولیه‌ی تحقیق را با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای جمع‌آوری و سپس این داده‌ها در سه حوزه‌ی جغرافیایی - ژئوپلیتیکی، فنی - اقتصادی (ژئواکونومیک) و سیاسی - اجتماعی دسته‌بندی شده و با استفاده از روش دلفی و پنل خبرگان نظرات کارشناسان حوزه‌ی هیدروپلیتیک، وزارت امور خارجه، وزارت نیرو و آب‌های فرامرزی گردآوری و در نهایت ۱۵ عامل تأثیرگذار در اهمیت راهبردی هریرود برای ایران و ۱۶ متغیر تأثیرگذار برای افغانستان از میان حدود ۸۶ گویه، رتبه‌بندی و شناسایی شدند که می‌توانند در برنامه‌ریزی‌های راهبردی مورد استفاده قرار گیرند.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، هریرود، امنیت ملی، افغانستان، ایران

بررسی فرصت‌ها و چالش‌های هیدروپلیتیک شرق ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی کشور جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی رود هیرمند)

احمد طهری، کارشناس ارشد رشته مدیریت دفاعی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

سید مهدی قاسمی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی

چکیده:

منطقه خاورمیانه از مهم‌ترین کانون‌های منازعه و بحران در دهه‌های اخیر بوده، با توجه به روند افزایش جمعیت و فرایند توسعه یکی از بحران‌هایی که روابط دولت‌ها و ملت‌ها بر سر آن دچار چالش‌هایی خواهد شد آب می‌باشد؛ که در این منطقه، آسیای جنوبی با چالش‌های آبی زیادتری روبرو خواهد شد، هر کشوری که منابع آبی غنی‌تری در اختیار داشته باشد؛ در مناسبات هیدروپلیتیک و ژئوپلیتیک منطقه‌ای از توان اثرگذاری عمیق‌تری بهره خواهد برد. برخی ژئوپلیتیسین‌ها قرن ۲۰ را سده‌ی هیدروپلیتیک می‌دانند و بر این باورند که اغلب درگیری‌ها و جنگ‌های منطقه‌ای در جهان به دلیل بحران برآمده از کمبود آب خواهد بود. با توجه به وجود تعداد سدهای بزرگ در این منطقه آشفستگی و بی‌ثباتی سیاسی - امنیتی در حوضه‌های آبریز مشترک و احداث پروژه‌های سدهای بزرگ و زیان‌بار در سایه این بحران‌ها است مسئله هیدروپلیتیک امروزه هم برای این کشورهای منطقه تهدید ایجاد کرده و هم فرصت. به بیان دیگر کشوری که در جایگاه فرودست قرار گرفته و از سوی کشور بالادست تهدید می‌شود. امنیت ملی با توسعه و عدالت سرزمینی رابطه مستقیم دارد. برقراری عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثمرات توسعه ملی، تا اندازه زیادی می‌تواند به ایجاد و حفظ امنیت ملی کمک نماید. این مقاله سعی بر آن دارد که وضعیت هیدروپلیتیک کشور را در آینده هم از بعد تهدیدات و هم از بعد فرصت‌ها مورد مطالعه قرار دهد. این پژوهش تلاش دارد تا با رویکردی توصیفی - تحلیلی با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، نقش هیدروپلیتیک شرق کشور فرصت‌ها و چالش‌ها و تأثیر بر امنیت ملی کشور را بررسی نماید.

واژگان کلیدی: امنیت ملی، جمهوری اسلامی ایران، هیدروپلیتیک، هیرمند

مدیریت منابع آب در ایران و چالش‌های هیدروپولیتیک در سطح ملی - محلی

فرزاد عابدی شجاع، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

چکیده

آب به عنوان مایه حیات، از دیرباز یکی از اصلی‌ترین نیازهای بشر بوده است. در مناطق خشک و نیمه خشک که بارندگی و منابع آب شرب کم هستند، آب گاهی به عنوان عامل و منشا بحران شناخته شده است و کشور ایران با توجه به نیمه خشک بودن و قرار گرفتن در کمربند خشک، با این بحران به صورت جدی مواجه بوده و هست. امروزه مدیریت منابع آب و تاثیر آب بر سیاست، با توجه به کمبود منابع آبی در کشور یکی از مهمترین مسائل کلان کشور است، از این رو در این زمینه تحقیقات گسترده‌ای صورت گرفته که از زوایای گوناگون به این مورد پرداخته‌اند. مقاله حاضر به بررسی چالش‌های موجود در زمینه هیدروپولیتیک با تکیه بر تجارب انتقال آب و مدیریت منابع آب در محدوده جنوب غربی کشور که جزو حوضه‌های نسبتاً پر آب محسوب می‌شود، می‌پردازد. انتقال بین حوضه‌ای آب باعث بروز مشکلات و چالش‌هایی بین ساکنین و گروه‌های ذی‌نفع در روند انتقال آب شده است و این چالش‌ها اغلب از سطح محلی فراتر رفته و در بعد ملی نیز، دارای اهمیت هستند. در این مقاله از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

واژگان کلیدی: مدیریت منابع آب، حوضه آبخیز، هیدروپولیتیک، مرکز - پیرامون، انتقال آب.

هیدروپلیتیک کردستان ترکیه

عطاله عبدی، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

محمدتقی رئیس‌السادات، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

چکیده

منطقه خاورمیانه از گذشته به عنوان یکی از مناطق راهبردی جهان بشمار می‌آمده است. بر همین اساس قدرتهای بزرگ برای تسلط بر آن تلاشی پیگیرانه ای داشته‌اند. از جمله ویژگی‌های این منطقه خشکی آب و هوای آن به خاطر استقرار در کمربند خشک کره زمین است. این امر موجب شده که آب در این منطقه همیشه عنصر بارز و بشمار آید. از جمله مهمترین منابع تأمین آب در این منطقه خشک رودهای دائمی - بین‌المللی هستند. از جمله مهمترین موارد قابل توجه در این رابطه رودخانه‌های دجله و فرات می‌باشد. این دو رود که عمدتاً از مناطق کردنشین ترکیه، ایران و تا حدودی سوریه سرچشمه می‌گیرند، همواره در طول تاریخ به عنوان شریان حیاتی سه کشور ترکیه، سوریه و عراق محسوب می‌شده‌اند. با آنکه در ظاهر امر سه کشور ترکیه، سوریه و عراق با مسائل هیدروپلیتیکی این منطقه درگیر هستند، ولی با توجه به منطقه‌ای که این دو رود از آن سرچشمه می‌گیرند، به نظر می‌رسد این امر مسئله‌کرد را در آینده تحت تأثیر قرار دهد. از این روی مقاله حاضر، در پی پاسخ به این پرسش است که طی سده بیست و یکم عامل هیدروپلیتیک بر مسئله‌کرد چه تأثیری خواهد گذاشت؟ روش تحقیق از نوع تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای است. بررسی یافته‌های این تحقیق، نشانگر آن است که رویکرد قدرتهای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای به ویژه ایالات متحده آمریکا به مسئله‌کرد تحت تأثیر عامل هیدروپلیتیک، متفاوت از رویکرد آنها به این امر در قرن بیستم خواهد بود و به خود صبغه راهبردی خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، کرد، قدرتهای فرا منطقه‌ای، دجله و فرات.

الزامات ژئوپلیتیکی حضور ایران در آسیای مرکزی با تاکید بر هیدروپلیتیک تاجیکستان

عطاالله عبدی، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

محمدآمره، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

چکیده

آسیای مرکزی به واسطه اهمیت ژئواستراتژیک خود، برای قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی بسیار مهم است. از همین رو قدرت‌های برای حضور در این منطقه می‌کوشند از تمام ابزارهای موجود بهره‌برده و حضور خود در این منطقه را تثبیت و تسهیل کنند. موقعیت هیدروپلیتیک آسیای مرکزی محل تنش گسترده‌ای بوده و یکی از راه‌های نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی به این منطقه است. آسیای مرکزی به سبب توزیع جغرافیایی نامناسب منابع آبی به محلی پر مشاجره در این بخش از جهان بدل گشته و این ویژگی سبب شده است تا شکاف بزرگی میان کشورهای منطقه به ویژه کشورهای دارای منابع آب مانند تاجیکستان و قرقیزستان و کشورهای کم‌آب مانند ترکمنستان، ازبکستان و قزاقستان به وجود آید و راه نفوذی برای قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی فراهم شود. توزیع نامتوازن آب در این منطقه به شکلی است که نزدیک به ۹۰ درصد منابع آب آسیای مرکزی در اختیار قرقیزستان و تاجیکستان قرار دارد در حالی که سه کشور ازبکستان، ترکمنستان و قرقیزستان بزرگترین مصرف‌کنندگان آب آسیای مرکزی هستند. در این میان ایران به عنوان یک بازیگر منطقه‌ای کوشیده است از هیدروپلیتیک آسیای مرکزی برای حضور در این منطقه استفاده نماید تا ضمن جلوگیری از نقش آفرینی رقبا، منافع ملی خود را تامین کند. از این رو در این مقاله خواهیم کوشید با نگاهی به شرایط رقابت در آسیای مرکزی رفتار کنشگران منطقه‌ای را در آسیای مرکزی درک کنیم.

واژگان کلیدی: ایران، هیدروپلیتیک، آسیای مرکزی، منابع آب، تاجیکستان، ژئوپلیتیک، رقابت منطقه‌ای

رقابت قدرت منطقه ای و جهانی برای نفوذ در آسیای مرکزی با تاکید بر تلاش ایران در کنترل منابع

هیدروپولیتیک منطقه

عطاالله عبدی، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

محمدآمره، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

چکیده

آسیای مرکزی به واسطه اهمیت ژئواستراتژیک خود، برای قدرت‌های منطقه ای و جهانی بسیار مهم است. از همین رو قدرت‌های برای حضور در این منطقه می‌کوشند از تمام ابزارهای موجود بهره برده و حضور خود در این منطقه را تثبیت و تسهیل کنند. موقعیت هیدروپولیتیک آسیای مرکزی محل تنش گسترده ای بوده و یکی از راه‌های نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی به این منطقه است. آسیای مرکزی به سبب توزیع جغرافیایی نامناسب منابع آبی به محلی پر مشاجره در این بخش از جهان بدل گشته و این ویژگی سبب شده است تا شکاف بزرگی میان کشورهای منطقه به ویژه کشورهای دارای منابع آب مانند تاجیکستان و قرقیزستان و کشورهای کم‌آب مانند ترکمنستان، ازبکستان و قزاقستان به وجود آید و راه نفوذی برای قدرت‌های منطقه ای و جهانی فراهم شود. توزیع نامتوازن آب در این منطقه به شکلی است که نزدیک به ۹۰ درصد منابع آب آسیای مرکزی در اختیار قرقیزستان و تاجیکستان قرار دارد در حالی که سه کشور ازبکستان، ترکمنستان و قرقیزستان بزرگترین مصرف کنندگان آب آسیای مرکزی هستند. در این میان ایران به عنوان یک بازیگر منطقه ای کوشیده است از هیدروپولیتیک آسیای مرکزی برای حضور در این منطقه استفاده نماید تا ضمن جلوگیری از نقش آفرینی رقبا، منافع ملی خود را تامین کند. از این رو در این مقاله خواهیم کوشید با نگاهی به شرایط رقابت در آسیای مرکزی رفتار کنشگران منطقه ای را در آسیای مرکزی درک کنیم.

واژگان کلیدی: ایران، هیدروپولیتیک، آسیای مرکزی، منابع آب، تاجیکستان، قدرت‌های جهانی، رقابت منطقه ای

چالش‌های فراروی آب در ایران و سیاست‌های راهبردی مدیریت جامع منابع آب مبتنی بر

جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین

علیرضا عرفانی، عضو هیات علمی گروه اقتصاد دانشگاه سمنان

محمد رضا رضوانی* دانشجوی دکترای اقتصاد صنعتی، گرایش بین‌الملل دانشگاه سمنان

چکیده

آب در فرایند توسعه اقتصادی کشور نقش کلیدی دارد و رکن اساسی توسعه محسوب می‌شود به طوری که توسعه سایر بخش‌ها نیز در گرو بهره‌برداری پایدار از آن است. کشور ایران به عنوان یکی از کشورهای واقع در کمربند خشک کره زمین، با مشکل کم‌آبی مواجه است و متوسط سالانه نزولات جوی در ایران حدود یک سوم متوسط جهانی و نصف قاره آسیا می‌باشد. از طرف دیگر، مصرف بی‌رویه و هدر رفت آب در ایران ۲۸ تا ۳۰ درصد برآورد گردیده است در حالی که این میزان اتلاف آب در سطح جهان ۹ تا ۱۲ درصد گزارش شده است. تغییرات اقلیمی، افزایش جمعیت، نیاز به دسترسی آب برای افزایش تولیدات کشاورزی و امنیت غذایی، توسعه مراکز صنعتی و ضرورت ارتقای کیفیت زندگی، مسئله کم‌آبی را بعنوان یک مشکل جدی فراروی کشور قرار داده است. محدودیت منابع آب، لزوم استفاده بهینه از آن را در عرصه فعالیت‌های مختلف مطرح می‌سازد و مدیریت جامع منابع آب مبتنی بر آمایش سرزمین از طریق برقراری ارتباط متقابل منابع آب با محیط زیست و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی، می‌تواند بخشی از الزامات را پوشش دهد. همچنین با تعیین شاخص بهره‌وری، الگوهای مصرف بهینه را به منظور مدیریت منابع آب و کاهش مصرف و رساندن آن به سطحی پایدار، ارائه می‌نماید. دستاورد این پژوهش در تبیین سیاست‌های کلان برای مدیریت جامع منابع آب و به منظور خروج از مسائل و چالش‌های فراروی آب در ایران، می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری در سطح ملی و در راستای تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی برای ایجاد ذخایر راهبردی و افزایش بهره‌وری آب در بخش صنعت از میزان تقریبی ۲ میلیارد مترمکعب و در بخش کشاورزی از میزان ۸۸ میلیارد مترمکعب و نیز ۶ میلیارد مترمکعب آب مورد مصرف در بخش شرب و بهداشت، از مجموع ۹۶ میلیارد مترمکعب آب مصرفی سالانه و آب تجدیدپذیر، باشد.

واژه‌های کلیدی: تغییرات اقلیم، مدیریت جامع منابع آب، آمایش سرزمین.

بحران آب، چالش موجودیت ستیز ایران

سهراب عسگری، عضو علمی گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور

چکیده

ایران با توجه به موقعیت جغرافیایی خود، در ردیف کشورهای خشک دنیا قرار می‌گیرد. متوسط بارندگی ایران در حدود یک سوم متوسط بارندگی جهانی است. بر این اساس پراکندگی جغرافیایی جمعیت در کشور از سده‌های پیشین، تابعی از دسترسی به منابع آب بوده و این عنصر در سال‌های پیش رو نقش بیشتری در این زمینه خواهد داشت. در نتیجه هر گونه تغییری در میزان منابع آب و دسترسی به آنها اتفاق افتد باعث تغییر در پراکندگی جمعیت خواهد گردید. مصرف کنندگان عمده منابع آب ایران سه گروه عمده صنعت، شرب و کشاورزی هستند؛ کمترین سهم از آن صنعت و بیشترین سهم به کشاورزی اختصاص دارد که باید اذعان داشت در مقایسه با کشورهای توسعه یافته دارای تفاوت‌های نامطلوبی در خصوص مدیریت منابع آب هستیم. منابع آب کشور در دهه‌های نزدیک به دلیل عدم مدیریت درست دچار کاستی‌های بزرگی شده است. از سوی دیگر کاهش بارندگی باعث کاهش حجم آب ورودی به سفره‌های زیر زمینی شده است. تداوم این کاستی‌ها باعث بروز مشکلات در گستره ملی خواهد شد که می‌تواند موجودیت کشور را به چالش بکشد. این مقاله ضمن تبیین مسائل آب و مختصات آن، تلاش می‌کند فرایند نامطلوب پیش روی کشور در افق آینده را ترسیم نماید.

کلمات کلیدی: ایران، مردم، مدیریت منابع، آب

گامی به سوی توسعه پایدار جنوب غرب آسیا با تاکید بر مدیریت منابع آب

خالد علی پور، دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تبریز

چکیده

کارشناسان امور آب پیش بینی می کنند در آینده نه چندان دور، تنش ها درگیری های ملی منطقه ای و بین المللی بر سر مسئله آب بیشتر خواهد شد و از آنجا که نیاز به این مایه حیاتی در بخش های مختلف افزایش می یابد دور از ذهن نخواهد بود که جنگ های آینده بر سر منابع آب صورت بگیرد. هم اکنون آب در روابط بین الملل به مسئله ای بسیار تعیین کننده تبدیل شده است. از جمله در منطقه جنوب غرب آسیا و در کشورهایی نظیر ترکیه، ایران، عراق، اردن و... این مسئله می تواند در روند مناسبات منطقه ای و تعاملات و تنازعات و روابط میان کشورهای منطقه تاثیرگذار باشد. بخش اعظم جنوب غرب آسیا به دلیل واقع شدن در کمربند بیابانی و برخورداری از آب و هوای خشک و نیمه خشک و قلت نزولات جوی همواره با بحران آب مواجه بوده است که گاهی به عنوان عامل سیاسی به اشکال مختلف در امور منطقه رخ می نماید و زمینه ساز کشمکش و تعارضات بین کشورهای منطقه می باشد و عامل اصلی بحران و درگیری در آینده خواهد بود. که لزوم تدوین سیاست های ملی و منطقه ای و حتی جهانی را در این رابطه می طلبد. یکی از ابزارهای حرکت به سوی تمدن و رفاه عمومی و توسعه پایدار جوامع، استفاده بهینه و کارا از منابع طبیعی از جمله منابع آب است. در روند توسعه پایدار که تقریباً تمامی عرصه های حیات بشری را تحت تاثیر قرار داده و به عنوان گستره ای نوین با داعیه پاسخگویی به مسائل خطیری که چرخه حیات طبیعت انسان را به مخاطره افکنده است، منابع آب نقش کلیدی دارد. مفهوم توسعه پایدار در جهان امروز در خصوص بهره برداری بهینه از انواع مختلف منابع طبیعی مطرح بوده و در این میان با توجه به شرایط اقلیمی خشک حاکم بر جنوب غرب آسیا، استفاده پایدار از منابع آب، مهمترین رکن توسعه پایدار قلمداد می شود. روش تحقیق در مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی می باشد. هدف این پژوهش، بررسی نقش مدیریت بهینه آب در تحقق توسعه پایدار در جنوب غرب آسیا می باشد. بر این اساس، مقاله حاضر ضمن بررسی مفاهیم و ابعاد توسعه پایدار، چالشها و فرصت های مدیریت منابع آب را در توسعه پایدار جنوب غرب آسیا مورد بررسی قرار می دهد.

کلمات کلیدی: محدودیت آب، مدیریت منابع آب، توسعه پایدار، جنوب غرب آسیا

تأثیر هیدروپلیتیک بر مناسبات ایران و عراق با تأکید بر تالاب هورالعظیم

ایمان غزل، سازمان آب و برق خوزستان

چکیده

توسعه کشورهای در بخشهای کشاورزی و صنعتی و بروز پدیده خشکسالی در بخشهایی از خاورمیانه باعث گردیده که کشورهای از جمله ایران و عراق با مشکلات کمبود آب مواجه گردیده و نتوانند حق آبه زیست محیطی تالابهای خود را تامین نمایند. از مهمترین تالابها در مرز مشترک ایران و عراق تالاب بین المللی هورالعظیم میباشد که بخش غربی ایران واقع گردیده است. منبع تامین آب تالاب شاخه ایی از رودخانه دجله در کشور عراق و رودخانه کرخه در ایران است. با توجه به توسعه بخش کشاورزی و سد سازیهای متعدد انجام گرفته در کشور ترکیه و همچنین بروز دوره های خشکسالی و توسعه میداین نفتی بخشهای زیادی از تالاب به خصوص در کشور عراق خشک گردیده است. در سالیان گذشته بخش ایرانی تالاب با تمهیداتی خاص مورد آبرگیری قرار گرفته است ولی بخش زیادی مربوط به کشور عراق همچنان خشک می باشد. خشک شدن تالاب علاوه بر تبعات منفی برای ساکنان منطقه می تواند مشکل ریزگردها و بیماریها را تشدید نمود و در آینده در صورت عدم توجه به این قضیه مشکلات جدی سیاسی را بین کشورهای ایران، ترکیه و عراق بوجود آورد. هدف از نگارش این مقاله بررسی وضعیت عمومی تالاب هورالعظیم در حال حاضر و بروز تنش سیاسی در آینده را دارد.

واژه های کلیدی: تالاب، هورالعظیم، حق آبه، سیاسی، خشکسالی

دیپلماسی آب و امنیت در غرب آسیا

سعید غلامی، دانشجوی ارشد مطالعات منطقه گرایش خاورمیانه و شمال آفریقا دانشگاه علامه طباطبایی
سهیلا منصوری قوام‌آبادی، دانشجوی ارشد مطالعات منطقه گرایش خاورمیانه و شمال آفریقا دانشگاه علامه
طباطبایی

چکیده:

منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) با توجه به معضلات و بحران‌هایی که در آن وجود دارد، از بحرانی‌ترین و خاص‌ترین مناطق جهان به حساب می‌آید. اما این بحران‌ها هر یک به علل خاص و عربان (علل سیاسی، اقتصادی، نظامی و ...) است که وجود دارد، اما علتی نهان و غیر آشکار در این منطقه وجود دارد و آن امنیت آب هست که کمتر در ظاهر امر بدان توجه شده است. اما با توجه به روند حل بحران‌ها و مشکلات منطقه مذکور از طریق عنصری بنام زور و قدرت‌نمایی در منطقه و نه دیپلماسی، چگونه می‌توان به این مهم یعنی تامین امنیت آب و امنیت در غرب آسیا دست یافت؟ در این پژوهش سعی بر اینست که با توجه به مقوله دیپلماسی عمومی میان ملت‌ها، همکاری اجباری دول با یکدیگر، پایان یافتن اختلافات (حداقل کم‌رنگ‌تر شدن اختلافات) در سایر موضوعات مورد اختلاف و ... به این مهم دست یافت. **کلیدواژه:** غرب آسیا، دیپلماسی آب، امنیت و دیپلماسی عمومی.

حل و فصل چالش هیدروپلیتیک رودخانه هیرمند براساس رهیافت هم تکمیلی

محمود واثق، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

مجید غلامی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

سیدمحمدرضا هاشمی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

چکیده

موضوع اصلی این پژوهش بررسی هیدروپلیتیک رودخانه هیرمند و حل چالش این رودخانه میان دو کشور جمهوری اسلامی ایران و افغانستان براساس رهیافت هم تکمیلی می باشد. که براساس آن سوال اصلی تحقیق این است که راه حل جمهوری اسلامی ایران در خصوص حل چالش ژئوپلیتیک رودخانه هیرمند چیست؟ روش پژوهش این مقاله توصیفی-تحلیلی می باشد که استفاده از منابع کتابخانه ای سعی در پاسخ به سوال تحقیق دارد. فرضیه این پژوهش شامل این می شود که جمهوری اسلامی ایران با بحران کم آبی مواجه است و کم آبی رودخانه هیرمند با توجه به انحراف مسیر آن در کشور افغانستان، استان سیستان و بلوچستان را مورد تهدید قرار داده است؛ با استفاده از رهیافت هم تکمیلی می توان چالش هیدروپلیتیک رودخانه هیرمند را حل نمود. با توجه به بررسی های انجام شده در این پژوهش، جمهوری اسلامی ایران برای حل بحران آب در منطقه سیستان و بلوچستان، با توجه به توان تولید برق بادی و خورشیدی می تواند برق مورد نیاز افغانستان را تامین گرداند و در مقابل افغانستان کمبود آب سیستان و بلوچستان را مرتفع سازد.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، رودخانه هیرمند، رهیافت هم تکمیلی، افغانستان، جمهوری اسلامی ایران.

بررسی هیدروپلیتیکی رودخانه کرخه

ابوذر فردی بیرانوند، دکتری جغرافیای سیاسی

چکیده

حوضه‌های آبریز و رودخانه‌های منشعب از دامنه‌های غربی زاگرس به لحاظ مسیر جریان و میزان آب مهم‌ترین آب‌های سطحی کشور محسوب می‌شوند. کرخه یکی از مهم‌ترین رودخانه‌های ایران است که مدیریت مناسب حوضه آبریز آن چه از نظر داخلی و هم به لحاظ خارجی اهمیت فراوان دارد. در این پژوهش با روشی تحلیلی و توصیفی ابعاد مختلف سیاست‌های آبی درون مرزی و فرامرزی در حوضه آبریز رودخانه کرخه بررسی و مشخص گردید که بیشترین معضلات کنونی و تبعات آن ناشی از سیاست‌های آبی داخلی و عدم همکاری مشترک میان دو کشور ایران و عراق در حوضه آبریز مشترک است که می‌تواند سبب تنش‌های مقطعی و مداوم در مقیاس محلی و منطقه‌ای گردد.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، حوضه آبریز، رودخانه کرخه، بحران آب

تأثیر نا کارآمدی الگوی مصرف بر امنیت آبی شهرستان های لامرد و مهر

وحید قاسمی دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

مراد کاویانی راد عضو هیئت علمی دانشکده علوم جغرافیایی دانشگاه خوارزمی

چکیده

آب مایعی است که با زیست و حیات انسان ها و جانداران رابطه ای مستقیمی دارد. در این تحقیق به بررسی تأثیر نا کارآمدی الگوی مصرف آب و پیامد های آن در دو شهرستان لامرد و مهر پرداخته ایم. که چه مشکلاتی دارد و در آینده ایجاد خواهد کرد، که امنیت آبی انسان و امنیت زیست محیطی انسان با خطر مواجه می کند در آینده نیز با مسئله آب و کمبود آب روبه رو خواهد بود با زیاده خواهی که انسان در طبیعت انجام می دهد، به مشکلات اکولوژیکی در محیط زیست می انجامد، که اتفاقاتی غیر قابل جبران به وجود خواهد آورد. شهرستان های لامرد و مهر جزء استان فارس در جنوب کشور واقع شده اند. در این منطقه کشاورزی رواج دارد در واقع شغل اول مردم کشاورزی است و به روش سنتی آبیاری می کنند. در حدود یکی دو دهه است که صنعت و تولید به این دو شهرستان آمده و این منطقه را به یک منطقه در حال توسعه تبدیل کرده است، که این صنایع شامل کارخانجات سیمان، گچ، آلومینیوم، پالایشگاه ها، مناطق گازی، منطقه ویژه انرژی بر که تشکیل شده از بسیاری شرکت های تولیدی و بسیاری دیگر در حال احداث می باشد به منابع زیاد آب نیاز دارند.

واژگان کلیدی: امنیت آب، امنیت زیست محیطی، مسئله آب، شهرستان های لامرد و مهر، بحران آب،

نگرشی واقع‌گرایانه به هیدروپلیتیک جنوب غرب آسیا

آرش قربانی سپهر، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

محسن جان پرور، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

محمد رضا میرشکاری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

به گفته بسیاری از متخصصین ژئوپلیتیک، جنگ آینده بین کشورها، جنگ بر سر دستیابی به منابع آبی است. کمبود آب شیرین در منطقه جنوب غرب آسیا، ضرورت آن را برای دولتمداران به وجود آورده که سیاست‌های گذشته خود را بازبینی و نگرشی واقع‌گرایانه‌تری به این مسئله داشته باشند. از این رو دیپلماسی آب می‌تواند زمینه بسیاری از همکاری‌ها را بین سران کشورها به خصوص در جنوب غرب آسیا فراهم نماید و از نظر سیاسی بین کشورها یک وضعیت پایداری را به وجود آورد. بر این مبنا، کشورهای این منطقه با استفاده از دیپلماسی آب می‌توانند ارتباط خود را با یکدیگر تقویت نمایند و از نزاع، تنش و چالش‌های امروز و آینده خود در این منطقه جلوگیری کنند و زمینه امنیت آبی را برای یکدیگر در این منطقه فراهم نمایند. این مقاله با رویکرد و روش توصیفی - تحلیلی کوششی است به منظور ارائه واقع‌گرایانه‌ترین راه‌حل در جهت تطبیق کشورهای جنوب غرب آسیا با شرایط جدید هیدروپلیتیکی است.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، نزاع، دیپلماسی آب، رودخانه‌های مرزی، جنوب غرب آسیا

چالش‌های بحران آب، فرصتی برای صلح در غرب آسیا

دلارام قندچی: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران

سید محمدتقی رئیس‌السادات: دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران

چکیده:

آن چه امروز برای همه مسلم است کمبود منابع آب به عنوان یک مسئله و چالش در سطح جهانی است و این کمبود زمانی به فاجعه بدل می‌شود که با افزایش جمعیت و در نتیجه توسعه صنایع، افزایش نیاز به کشاورزی و دامداری‌های صنعتی و البته عدم پراکنش عادلانه همین منابع محدود آبی در سطح زمین همراه می‌شود. بحران آب در منطقه غرب آسیا که بر روی کمر بند خشک جهان نیز واقع شده است نمود بیشتری پیدا کرده است. همچنین به علت وجود تنش‌ها و منازعات مختلف در غرب آسیا بحران آب نیز می‌تواند باعث تشدید مشکلات در این منطقه شود. از آن جا که یکی از وظایف حکومت‌ها تامین نیازهای حیاتی ملت‌ها است، تمام کشورها ناگزیر در این رقابت شرکت دارند و از تمام توان خود برای برآوردن نیازشان استفاده می‌کنند. اما برای یافتن مسیری به سوی صلح و جلوگیری از جنگ‌های بزرگ آینده بر سر آب چه باید کرد؟ شاید بهترین راه بازگشت به خاطرات اجداد و تجربه زیسته‌ی بشری باشد، چرا که اولین مسئله‌ای که انسان اولیه را برای حفظ بقای نوع خود مجبور به زندگی اجتماعی کرد همین تداخل در نیازهای حیاتی و درک اصل هم تکمیلی نیازها از سوی بشر بوده است. پژوهش حاضر با دید کل نگر و سیستمی که اساس تفکر جغرافیایی است به این نتیجه می‌رسد که بحران آب در غرب آسیا را می‌توان بر مبنای صلح جغرافیایی با همکاری و همگرایی میان دولت‌ها را می‌توان بر طرف کرد.

واژگان کلیدی: بحران آب، هم تکمیلی، صلح، جغرافیا، غرب آسیا

تبیین نسبت امنیت و هیدروپلیتیک (نمونه موردی تأثیر سد سلما در افغانستان بر امنیت آبی شهر مشهد)

مراد کاویانی‌راد، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران
سیده زهرا متولی‌عبران، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی، تهران
چکیده:

آب به عنوان یکی از حیاتی‌ترین نیازهای بشر امروزه در مناطقی از جهان، چهره‌ای امنیتی به خود گرفته است. در مناطق خشک و نیمه خشک جهان امنیت متأثر از منابع آبی است. به گونه‌ای که انواع مختلف ناامنی از حیث امنیت انسانی، امنیت زیست محیطی، امنیت بهداشت و تغذیه، و امنیت شهری را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. خاور میانه یکی از مناطق جهان است که در آن آب نقش بسزایی را بر شاخص‌های امنیت ساز ایفا می‌کند. دو کشور ایران و افغانستان از دیرباز در حوزه‌ی بهره‌برداری از آبهای مرزی مشترک، مشاجراتی را داشته‌اند. احداث سد سلما بر روی هریرود در خاک افغانستان، امنیت آبی مناطق شمالشرق ایران و شهر مشهد را تهدید خواهد کرد. در این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی به تبیین تأثیرات احداث سد سلما بر امنیت آبی مناطق شمالشرق ایران و به ویژه کلانشهر مشهد پرداخته شد. یافته‌ها حاکی از آن است که احداث سد سلما در زمینه‌های امنیت انسانی، امنیت زیست محیطی، افزایش مهاجرت از شهر مشهد به دیگر نواحی کشور، اثرات منفی خواهد گذاشت. افق هیدروپلیتیک شهر مشهد ناامن خواهد شد. در مقیاس کلی نیز وابستگی ژئوپلیتیکی ایران به افغانستان در پی احداث این سد افزایش چشمگیری به خود خواهد گرفت و منجر به واگرایی بین ایران و افغانستان می‌شود.

واژگان کلیدی: امنیت، هیدروپلیتیک، سد سلما، افغانستان و شهر مشهد.

مدیریت محیط زیست با معضل جدی کم آبی

مراد کاویانی‌راد، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

حسین انصاری رامندی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

چکیده

با توجه به وضعیت اقلیمی ایران بیشتر شامل مناطق خشک و نیمه خشک، لازم است بررسی وضعیت منابع آب کشور با دقت لازم گزارش شود و اطلاعات مورد نظر با توجه به خشکسالی‌ها و افزایش مصرف آب در سالهای اخیر ارائه گردد. از جمله مشکلات اساسی، برداشت غیر متعارف از منابع آبهای زیرزمینی می‌باشد که بیش از مقدار تغذیه سالانه است. وجود چاه‌های غیر مجاز که در حال برداشت بیش از پنج میلیارد مترمکعب آب، از سفره‌های آب زیرزمینی هستند. از سویی، متوازن نبودن تغذیه و برداشت و خشکسالی‌های پی در پی فشار زیادی را بر مخزن‌ها وارد کرده و موجب پایین رفتن سطح ایستابی سفره‌های زیرزمینی و فرونشست دشت‌های منطقه شده است. خشکسالی در قالب پارادایم مدیریت یکپارچه منابع آب قابل بحث و تبیین است. رویکرد مجریان اجرای طرح و مدیریت و برنامه ریزی ارزش مدیریت بحران خشکسالی از ابتدا بر مبنای حفظ و تلفیق ارکان مدیریت یکپارچه مدیریت منابع آب و مهندسی ارزش شکل گرفت. پایداری اقتصادی و بوم‌شناختی منطقه، مدیریت یکپارچه منابع و ساختارها، به خاطر به هم پیوستگی اثرهای طبیعی و اجتماعی و سیاست‌های مدیریتی، از رویکردهای مدیریت یکپارچه منابع است که می‌بایست هر نهاد، آن را به خوبی دریافته باشد و بتواند جایگاه و نقش خود را در ارتباط با آن تبیین کند.

واژگان کلیدی: کم آبی، معضل محیط زیستی، خشکسالی، وضعیت اقلیمی، ایران

تأثیر جابه‌جایی آب‌های سطحی بر امنیت زیست‌محیطی (مطالعه موردی شهرستان ری)

مراد کاویانی‌راد، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی، تهران.

مهدی تاجیک، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی، تهران.

چکیده

طی چند دهه اخیر متأثر از دست‌اندازی‌های بشر در محیط زیست رشد شهرنشینی و رویکرد کمی محور به مقوله توسعه در بسیاری از کشورها، بحران‌های زیست‌محیطی به ویژه در حوضه منابع آب بوجود آمده است. در این میان در بین کشورهایی که در کمربند خشک قرار گرفته‌اند آسیب‌های زیست‌محیطی نمود بیشتری داشته‌اند. محیط‌شناسی ایران نشان می‌دهد از جمله کشورهایی است که بحران‌های زیست‌محیطی به ویژه در حوضه آب، امنیت این کشور را تهدید می‌کند (امنیت آبی و غذایی). شهرستان ری به عنوان یکی از شهرستان‌های استان تهران بخش عمده‌ای از چالش‌های زیست‌محیطی آن متأثر از رشد و توسعه کلانشهر تهران بوده است که بازتاب‌های فضایی این همجواری در قالب تخریب و تهدید معیشت کشاورزان، خشکیدن قنات‌ها، تهی‌شدن روستاها، نابودی کشاورزی و آبیاری با فاضلاب خام نمود پیدا نموده است. این مقاله بر این فرضیه استوار است که جابه‌جایی آب‌های سطحی در امنیت زیست‌محیطی شهرستان ری تأثیرگذار بوده است. داده‌های مورد نیاز تحقیق به روش کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه) گردآوری شده است. روش‌شناسی حاکم بر متن ماهیتی توصیفی، تحلیلی دارد در انتها نتیجه پژوهش حاضر نشان داد که جابه‌جایی منابع آب‌های سطحی بر معیشت کشاورزی و پایداری منابع آب شرب و آب مصرفی کشاورزی را تهدید می‌کند.

واژگان کلیدی: بحران آب، امنیت، امنیت زیست‌محیطی و شهرستان ری

تأثیر مناسبات هیدروپلیتیک بر امنیت آبی، نمونه موردی: رودهای ورودی به کردستان عراق

مراد کاویانی‌راد، دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

محمد تحسینی دادگر، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

چکیده:

آب منبع بقای همه‌ی موجودات زنده است. انسان‌ها و دولت‌ها در طول تاریخ بر سر منابع آب با یکدیگر همکاری یا تنش‌هایی داشته‌اند و حتی گاهی به جنگ منجر شده است. پس مناسبات قدرت بر سر منابع آب از سطح محلی و روستا تا سطح منطقه‌ای و جهانی همیشه وجود داشته است. با توجه به رشد جمعیت، پیشرفت فناوری و توسعه‌ی اقتصادی، نیاز به این منبع حیاتی روز افزون شده است. از سوی دیگر نگرش به موضوع امنیت از جنبه‌ی نظامی به نگرشی چند جانبه تغییر یافته است؛ و ابعادی چون امنیت زیست محیطی، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی و امنیت فناوری اطلاعات را دربرمی‌گیرد. یکی از ابعاد مهم امنیت زیست محیطی، امنیت آبی است که ناظر به تأمین آب شیرین تجدیدپذیر مورد نیاز برای مصارف آشامیدنی، کشاورزی و صنعتی است؛ و بدون آن پیشرفت در هیچ زمینه‌ای امکان‌پذیر نیست. این تحقیق نیز به این مبحث یعنی تأثیر مناسبات هیدروپلیتیک بر امنیت آبی می‌پردازد. و با توجه به این که منطقه کردستان عراق در جنوب غرب آسیا و در شمال شرق عراق واقع شده است؛ یکی از همسایگان ایران به شمار می‌رود و اشتراکات قومی، زبانی، تاریخی، فرهنگی و مذهبی با بخش قابل توجهی از جمعیت ایران دارد. این تحقیق در پی این است تا تأثیر مناسبات هیدروپلیتیک بر امنیت آبی کردستان عراق را مورد ارزیابی قرار دهد. با توجه به این نکته که کردستان عراق در پایین دست کشورهای ترکیه و ایران قرار دارد و بر اساس یافته‌های تحقیق بخش قابل توجهی از نیازهای آب این منطقه برای شرب، کشاورزی و ... از طریق رودهای ورودی به این منطقه تأمین می‌شود. از سوی دیگر با ساختن سدهای متعدد در ترکیه و ایران برای افزایش ذخیره‌سازی آب، طرح‌های توسعه کشاورزی و برق آبی، میزان آب رودهای ورودی به کردستان عراق کاهش یافته و علاوه بر این کنترل کشورهای نام برده بر جریان‌ات رودها افزایش یافته است. با افزایش جمعیت کردستان، ورود پناهندگان و توسعه اقتصادی نیاز آبی این منطقه بیشتر شده است. پس بنابراین کردستان عراق از نظر تأمین آب به کشورهای بالادست خود یعنی ترکیه و ایران وابسته است. نتیجه پژوهش حاضر نشان داد، مناسبات هیدروپلیتیک بر امنیت آبی کردستان عراق تأثیرگذار است. روش تحقیق این پژوهش تحلیلی-توصیفی و نوع پژوهش کاربردی است؛ و ابزار جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای است.

واژگان کلیدی: امنیت آبی، هیدروپلیتیک، رودهای بین‌المللی

چالش‌ها و فرصت‌های استفاده از آب‌های ژرف در ایران

مراد کاویانی‌راد، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران

سید محمد تقی رئیس‌السادات، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران

چکیده

کوشش برای تأمین آب آشامیدنی پایدار برای شهروندان در پس همه برنامه‌ها و راهبردهای ملی وجود داشته است؛ کوششی که در کشورهای کم‌بارش و کم‌آب همواره با نگرانی همراه بوده است. ایران از جمله کشورهای کم‌بارش واقع بر روی کمربند خشک جهان است. طی چند دهه اخیر برخاسته از نادرستی و ناکارآمدی الگوی مصرف آب و سوء مدیریت در برداشت از منابع آبی، ایران را بحران‌های بنیادی روبرو کرده است. از این رو فراهم‌سازی منابع نوین آبی مورد توجه کارشناسان و کارگزاران قرار گرفته و بر این اساس طی دو سال گذشته کوشش برای شناسایی و دسترسی به آب‌های ژرف در کانون پژوهش قرار گرفته است. بهره‌گیری از این دست آب‌ها که برداشت آنها هزینه‌هایی بالایی نیز در بر دارد با نکوهش‌ها و پذیرش‌های بسیاری همراه شده است، پژوهش حاضر بر آن است که سود و زیان برخاسته از دسترسی به آب‌های ژرف کشور را واکاوی کند.

واژگان کلیدی: بحران آب، آب‌های ژرف، ایران

تبیین پیامدهای امنیتی-محیط‌زیستی تغییر اقلیم در ایران با تاکید بر حوضه آبریز مرکزی

صادق کرمی، دانش‌آموخته دکتری جغرافیای سیاسی

چکیده

به نظر می‌رسد تغییر اقلیم یکی از چالش‌برانگیزترین بحران‌های جامعه بشری باشد. با ورود به پایان سده بیست، تغییرات اقلیمی در نقش تهدیدگر جدید امنیتی نمایان شده است. این تغییرات از یک سو به دلیل وجه جهانی و فراگیری آن، و از طرف دیگر، به جهت انسان‌ساخت بودن آن، انسان هزاره سوم را با انتخاب سختی روبرو کرده است که باید بین توسعه و رویاهای آن و حفظ و پاسداشت محیط‌زیست برای امنیت خود توازن برقرار کند. پژوهش حاضر با روش تحلیلی، درصدد تبیین پیامدهای امنیتی-محیط‌زیستی تغییرات اقلیمی بر جنوب غرب آسیا (در مقیاس منطقه‌ای) به طور عام و ایران (در مقیاس ملی) و در مقیاس ناحیه‌ای بر حوضه آبریز مرکزی به طور ویژه برآمده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تغییرات اقلیمی بر پهنه جغرافیای ایران به صورت تغییر الگوی بارش، کاهش بارش و افزایش دما خود را نشان می‌دهد. پیامد این امر، خشکی بیشتر جغرافیای ایران و برداشت بیش از حد از آبخوان‌ها و کاهش کیفی و کمی آب‌های زیرزمینی است. برای برون‌رفت از این وضعیت، استراتژی انتقال آب بین حوضه‌ای همچون راه‌حلی در دستور کار قرار گرفته است که حداقل نتیجه عملی آن تنش‌های اجتماعی بوده که در سنوات اخیر چند مورد از آن اتفاق افتاد. با توجه به وسعت جغرافیایی حوضه مرکزی و نیز تعلق آن به یکی از پربسامدترین محورهای تمدنی ایران، مجموعه پیامدهای تغییرات اقلیم در ایران و حوضه آبریز مرکزی، تاثیرات چند لایه‌ای و چندمقیاسی در ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، محیطی و تمدنی دارد.

کلیدواژگان: تغییر اقلیم، محیط زیست، جنوب غرب آسیا، حوضه آبریز مرکزی، ایران

سد سازی بر روی دجله و فرات و پیامدهای آن برای کشورهای همجوار

حسن کریمی، دانشجوی دکتری جغرافیا سیاسی دانشگاه تهران

چکیده:

مهمترین اختلافات ناشی از منابع مرزی خاورمیانه در زمینه مدیریت حوزه رودخانه‌ها به وجود آمده است. چنین چالشهایی به ویژه در مناطقی که مشکل حاد کمبود منابع آب شیرین وجود دارد، به صورت آزردهنده‌ای خود نمایی کرده است. اختلافات بین ترکیه، سوریه و عراق بر سر تقسیم آب رودخانه دجله و فرات یک مثال زنده است. میزان بهره‌برداری سه کشور از آب دجله و فرات به یک اندازه نیست. برداشت بیش از حد آب در ترکیه ناشی از سد سازی در این کشور است که ایده آن به انا ترک بنیانگذار جمهوری ترکیه برمی‌گردد. اتاتورک در نظر داشته تا با اجرای پروژه‌های سد سازی ضمن ایجاد پیوند میان مردم واقع در آناتولی شرقی (عمدتا کرد تبار هستند) با بقیه نقاط کشور، زمینه لازم را برای توسعه همه جانبه کشور فراهم نماید. ایده اتاتورک بعدها توسط دمیرل پیگیری شد. این پروژه که از سال ۱۹۸۰ میلادی با نام گاپ (Gap) در میان دولتمردان شناخته شده بود، با بهره‌برداری از سد اتاتورک در فوریه ۱۹۹۰ میلادی اجرایی شد. در سال ۲۰۰۸ میلادی، اردوغان برنامه کامل عمل به گاپ را آماده و تصویب کرد. قرار بود این طرح تکمیلی تا سال ۲۰۱۵ به اتمام برسد. اما به علت مشکلات داخلی ترکیه این طرح پیشرفت چندانی نکرد. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که با شروع جنگ داخلی در عراق و سوریه، دولتمردان ترک، حق آب این رودخانه‌ها را که از سوریه و عراق می‌گذرد از ۷۵۰ متر مکعب به ۲۵۰ متر مکعب در ثانیه کاهش داده است. به گونه‌ای که پیگیری ساخت سد ایلیسیو باعث کاهش ورود آب نسبت به قبل به دجله و فرات می‌شود مساله‌ای که علاوه بر نابودی کشاورزی و دامداری در سوریه و عراق، باعث ایجاد مشکلات زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی در ایران نیز شده است. بنابراین همکاری میان عراق، سوریه و ایران و پیگیری دیپلماسی فعال منطقه‌ای در قالب متغیرهایی چون انرژی، میادلات بازرگانی، مسائل زیست محیطی و حقوق بشر در برابر ترکیه و یا مراجعه به کنوانسیون‌های بین المللی مثل اجلاس پاریس، تعهدات تغییرات اقلیمی، بیابان زدایی، ریو و... می‌تواند مانع از ادامه کار ترکیه شود.

کلید واژه: سد سازی، تنش آبی، محیط زیست، ترکیه و کشورهای همجوار.

واکاوی امکان اجرای پروژه انتقال آب «بهشت آباد - فلات مرکزی» در چارچوب تحلیلی از هیدروپلیتیک

حمیدرضا محمدی، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی

ابراهیم احمدی، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول)

چکیده

به دلایل تبعات و پیامدهای منفی بسیاری که طرح‌های انتقال بین‌حوضه‌ای آب دارند، تجارب گوناگون کشورهای جهان نشان داده در صورت طرحی بهتر و جایگزین، استفاده از این طرح‌ها به عنوان یک روش، در اولویت آخر آنها قرار دارد. ایران کشوری است نیمه‌خشک که به تبع از خشکسالی‌های پی‌درپی و تغییرات اقلیمی، همواره درگیر معضلات کم‌آبی بوده و هست. معضلات از ناحیه حکمرانی آب و مدیریت نامطلوب نیز مزید بر علت شده است. با این وجود این کشور، به مراتب دارای سابقه‌ی استفاده از طرح‌های انتقال بین‌حوضه‌ای آب هست. «بهشت‌آباد»، عنوان یکی از طرح‌های بزرگ انتقال بین‌حوضه‌ای است - که قرار است انتقال آب از زیرحوضه کوه‌رنگ و بهشت‌آباد استان چهارمحال و بختیاری را به داخل فلات مرکزی ایران (اصفهان، یزد و کرمان) را انجام دهد. این طرح در کش‌وقوس قانون‌گذاری‌ها و بیشتر تحت فشار افکار عمومی استان‌های مبدأ (خوزستان، چهارمحال بختیاری و بعضاً لرستان) و نمایندگان این استان‌ها در مجلس، علی‌رغم تصویب در شورای عالی آب، هنوز به مرحله اجرا نرسیده است. اغلب کارشناسان معتقدند اجرای این طرح، به‌طور خاص دارای آثار و پیامدهای منفی بر استان‌های مبدأ و به‌طور عام بر کشور است. کُنشگری‌های سیاسی، چالش‌های امنیتی (درگیری‌های قومی)، تنش‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی حاصله از عدم مطالعه و امکان‌سنجی دقیق طرح، از جمله مسائلی‌اند که توجیه‌پذیری اجرای آن را ناموجه جلوه می‌دهد.

واژگان کلیدی: انتقال آب بین‌حوضه‌ای، پروژه بهشت‌آباد، فلات مرکزی، ایران

تحلیل مناسبات هیدروپلیتیک ایران با همسایگان (مورد مطالعه همسایگان شمال شرقی)

محمد محمودی بالاگفشه، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی

چکیده

هیدروپلیتیک ترکیبی متوازن از دو واژه آب و سیاست است و تاثیر و نقش آفرینی منابع آب بر روابط سیاسی کشورها را مورد مطالعه قرار می دهد. در مرزهای شمال شرقی ایران در مرز ایران و ترکمنستان و همچنین در افغانستان هیدروپلیتیک رودخانه های مرزی بین دو کشور، همیشه منشاء نقش آفرینی و مناسبات ایران و با دو کشور مذکور می باشد، از آنجایی که همکاری بین کشورها بر سر منابع آب به میزان زیادی با روابط سیاسی و اقتصادی و میزان اطمینان و اعتماد سیاسی طرفین به یکدیگر ارتباط دارد زمانی که کشورهای حاشیه رودخانه ها، دیدگاه های سیاسی مشترکی داشته باشند، یا روابط اقتصادی و تجاری گسترده ای با یکدیگر داشته باشند، این عامل امکان همکاری و در نهایت دستیابی به توافق بین آنها را افزایش می دهد. پژوهش حاضر با طرح این سوال: «مناسبات هیدروپلیتیک ایران با همسایگان شمال شرقی کدام است؟» برای نیل به هدف مورد مطالعه که عبارت است از: تبیین مناسبات هیدروپلیتیک ایران با همسایگان شمال شرقی، صورت گرفته است. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است با توجه به اهمیت جایگاه هیدروپلیتیک در مراودات و مسائل طرفین و بروز چالش های متعدد، ضروریست هر یک از کشورها با ترک مخاصمه و رعایت خویشتنداری، ضمن تامین منافع خود، به حقوق همسایگان خود احترام گذاشته و در مسیر ایجاد همگرایی بین همسایگان گام بردارند. تکرار تجربه همکاری در اجرای طرح ها و برنامه های مشترک مدیریت منابع آبی می تواند از مهمترین راهکارهای نیل به این همگرایی می باشد.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، مناسبات، ایران، شمال شرق، منابع آبی

پایش هیدروپلیتیک، احتمال وقوع آتش سوزی جنگل‌های مجاور دریا

محمد مسلم مومن زاده، کارشناس ارشد سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی - دانشگاه خوارزمی
چکیده:

در مقاله پیش رو هیدروپلیتیک^۱ منطقه‌ای، از منظر احتمال وقوع آتش سوزی جنگل در مجاورت منابع آبی مهم، مطالعه موردی دریای خزر صورت پذیرفته است. لذا بر آن بر آمدیم که مخاطره آتش سوزی جنگل که تاثیر بسزایی در زیست بوم منابع آبی به دنبال دارد مورد پایش قرار گیرد. پهنه بندی خطر آتش سوزی با استفاده از مدل دانگ در جنگل‌های (نکا - ظالم رود) در شمال ایران با استفاده از داده‌های سنجش از دور انجام پذیرفته. ابتدا مدل رقومی ارتفاع منطقه مورد مطالعه از سنجنده ASTER تهیه شده و از ماهواره IRS LISS استفاده گردیده. سپس نقشه‌های شیب و جهت و ارتفاع از سطح دریا از مدل رقومی ارتفاع^۲ تهیه شد. نقشه‌های نوع و تراکم پوشش گیاهی و عوامل انسان ساخت جاده‌ها و مناطق مسکونی روستایی و زمین‌ها کشاورزی منطقه مورد پایش قرار گرفته است. سپس نقشه حائل بافر^۳ اطراف جاده‌ها و روستاها و زمین‌های کشاورزی تهیه شد. همه‌ی لایه‌های رقومی مطابق مدل دانگ طبقه‌بندی گردید. و در نهایت نقشه‌ی احتمال وقوع آتش سوزی منطقه از روی هم گذاری وزنی همه نقشه‌های متغیرهای موثر بر اساس مدل دانگ در سامانه اطلاعات جغرافیایی^۴ تهیه گردید. نقشه آتش سوزی‌های واقعی در منطقه مورد مطالعه نیز برای ارزیابی نتایج از تهیه گردید. سپس برای ارزیابی مدل این نقشه با نقشه احتمال وقوع خطر آتش سوزی منطقه مقایسه صورت پذیرفت. نتایج حاکی بر آن بود که ۵۱ درصد از مناطق آتش سوزی‌های واقعی در مناطق پر خطر و بسیار پر خطر قرار گرفته‌اند. این مساله اعتبار نسبتاً خوب مدل دانگ را برای پایش بینی آتش سوزی‌های آینده در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد. با اصلاح این الگو به نظر می‌رسد که از آن بتوان برای سایر مناطق جنگلی نیز بر حسب موقعیت مکانی حوضه‌های آبخیز استفاده نمود. تاثیرات هیدروپلیتیک آتش سوزی و مطالعات ژئوپلیتیک^۵، نیاز به مجال بیشتر دارد؛ مقاله پیش رو به طور مشخص بر احتمال وقوع آتش سوزی و پایش آن پرداخته است.

واژه‌های کلیدی: هیدروپلیتیک، سنجنده ASTER، GIS، ماهواره IRS LISS، مدل دانگ

پایش هیدروپلتیک برف کوه‌ها

محمد مسلم مومن زاده دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت مخاطرات محیطی

چکیده:

بیش از ۳۰ درصد از سطح زمین به صورت فصلی پوشیده از برف است و ۱۰ درصد از سطح زمین نیز با یخچال‌های دائمی مواجه می‌باشد. همچنین بیش از ۴۰ درصد نیمکره شمالی در زمستان به صورت فصلی آکنده از برف می‌شود. پایش و مطالعه بروی برف‌های سطح زمین می‌تواند برای مطالعات ژئوپلتیک^۱ حائز اهمیت باشد. از منظر هیدروپلتیک^۲ در یک دید جهانی، پایش برف یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر می‌باشد، زیرا ویژگی‌های فیزیکی درون برف بر روی تغییرات اقلیمی روزانه و حتی میان مدت و بلند مدت تاثیر گذار می‌باشد. در اکثر کشورهای نیمکره شمالی ذوب برف منبع اصلی نیاز آبی برای فعالیت‌های اقتصادی و توسعه اجتماعی و رشد و گسترش آن‌ها می‌باشد.

واژگان کلیدی: هیدروپلتیک، ژئوپلتیک، ژئومورفولوژی، سنجش از دور، سامانه اطلاعات مکانی

پایش هیدروپلیتیک ریزگردهای منطقه

(محمد مسلم مو من زاده)، کارشناس ارشد سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی - دانشگاه خوارزمی

چکیده

امروزه ریزگرد^۱ به عنوان چالش مهم در مطالعات ژئوپلیتیک مورد توجه می باشد؛ تاثیرات ریزگرد ها بر منابع آبی و هیدروپلیتیک^۲ منطقه بر کسی پوشیده نیست، در این مقاله به پایش ریزگرد با استفاده از برداشت های ماهواره مودیس با تکنیک های سنجش از دور^۳ و تحلیل توسط سامانه اطلاعات جغرافیایی^۴ می پردازیم. و بر آن برآمدیم تا پیشینه ای از نواحی مستعد گرد و غبار و ریز گرد دریافت شود. همچنین کمربند گرد و غبار و ریز گرد منطقه ای نیز تعیین گردید. این کمربند از شمال سودان در آفریقا آغاز می شود و تا نواحی مرکزی و جنوبی آسیا و خلیج فارس^۵ و حاشیه منطقه قفقاز^۶ را در بر می گیرد. بر اساس تحلیل های همدیدی مشخص گردید که گردش سیکلونی اطراف منطقه کم فشار با گردش آنتی سیکلونی اطراف سلول پر فشار ترکیب می شود، به طوری که باعث شکل گیری سرعت های باد بالا در ماه های می، ژوئن و جولای در جهت جنوب غربی می شوند.

واژه های کلیدی: ژئوپلیتیک، هیدروپلیتیک، سنجش از دور، ریزگرد، خلیج فارس

آب، دیپلماسی ضعیف یا ظریف؟ دیپلماسی ایران در قبال سیاست‌های انحصار طلبانه آب توسط

ترکیه

لیلی ملک محمدی، کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل

چکیده

مقاله حاضر در پاسخ به این پرسش به نگارش درآمده است که، با برشمردن سیاست‌های قبض آب توسط ترکیه، این سیاست‌ها چه مخاطرات زیست‌محیطی و تهدیداتی برای موجودیت ایران دارد؟ و اینکه وضعیت پاسخ‌دهی دولت ایران به سیاست‌های ترکیه در لیست اولویت‌گذاری سیاست خارجه ما به چه شکل است؟ در پاسخ به این مهم، این پژوهش با تکیه بر اصل قدرت نرم و ابزار دیپلماسی دو فرضیه را طرح می‌کند، اینکه ایران یا در قبال ترکیه دارای قدرت نرم و ابزار دیپلماسی ضعیف است و یا بلعکس از نظر دیپلماسی دست بالا را نسبت به آن کشور دارد. در صورت صحت هر یک از این فرضیات، آیا می‌توانیم در سایه قدرت نرم در صورت ضعیف بودن، با ایجاد ائتلافات و قرار دادن دیپلماسی مبتنی بر آب، در صدر سیاست خارجه خود پاسخ قاطعی به ترکیه دهیم و در صورت داشتن دیپلماسی قوی نظیر آنچه در دولت یازدهم و تیم ظریف در ارتباط با کشورهای ۱+۵ شاهد آن بودیم چرا تاکنون بدان صورت عمل نکرده‌ایم.

کلیدواژه‌ها: ایران، ترکیه، مخاطرات زیست‌محیطی، قدرت نرم، ابزار دیپلماسی

راهبرد آب مجازی در کاهش بحران آب کشورها

حجت مهکویی، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

چکیده

آب مایعی است که انسان همواره به آن نیاز دارد و احتیاج به آن گریز ناپذیر است. با توجه به رشد جمعیت در کره زمین و چندبرابر شدن مصرف آب از سوی انسان امروزی، کاهش و کمبود آب در توجهات و سیاست‌های دولتها و مسئولان قرار گرفته است. در حال حاضر کشوری سوئد به عنوان کشوری که از نظر منابع آب مشکلی برای نیاز شهروندانش ندارد، مطرح است. از سوی دیگر کشورهای آفریقایی و خاورمیانه، به شدت در معرض بحران کمبود آب قرار دارند. کشوری مانند کویت با سرانه ۱۱ مترمکعب آب، کم‌آب‌ترین کشور دنیا لقب گرفته است. لاجرم در دو دهه‌ی اخیر برای جلوگیری از شدیدتر شدن بحران آب، دولتها به دنبال راهکارهایی برای ذخیره و تأمین آب درون سرزمینشان برآمده‌اند. از نمونه‌ی این راهکارها، فرایند آب مجازی یا استراتژی تجارت آب مجازی است. در واقع با کاربرد این استراتژی، می‌توان در کشورهایی که با بحران آب مواجه هستند، از شدیدتر شدن وضعیت کمبود منابع آبی جلوگیری کرد. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سایتهای اینترنتی به دنبال بررسی تشریح راهبرد آب مجازی در کاهش بحران آب کشورها می‌باشد. نتایج نشان می‌دهند که استراتژی تجارت آب مجازی و کاربرد فرایند آب مجازی در کاهش بحران آب در کشورهایی که با بحران آب مواجه هستند، مؤثر و در بهبود منابع آب، کارساز می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: آب، آب مجازی، بحران آب، تجارت آب مجازی، کشور

وضعیت رژیم حقوقی حوضه ی آبی مشترک خزر و پیشنهاداتی جهت حل و فصل اختلافات

جاوید منتظران، دانش آموخته ی کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه مالک اشتر تهران

مسعود اخوان فرد، استاد حقوق بین الملل

چکیده:

فقدان یک توافق حقوقی میان پنج کشور ساحلی خزر، اصلی ترین مساله ی این حوضه آبی مشترک می باشد این فقدان یک رژیم حقوقی جامع در دریای خزر در ابعاد سیاسی به افزایش تنش میان کشورهای منطقه و گسترش حس بی اعتمادی میان این کشورها کمک می کند و تازمانی که رژیم حقوقی دریای خزر مشخص نشود و سازوکاری بر اساس آن به منظور کنترل و نظارت در دریای خزر فراهم نگردد، ظرفیت تنش در این حوضه آبخیزی از میان نخواهد رفت ، لذا لازم است که کشورهای حوضه خزر تحت یک مذاکرات و ایجاد قرار داد، مسائلی مانند بهره برداری از نفت و گاز، کشتیرانی، شیلات، محیط زیست، تحدید حدود دریا و مسایل مرتبط با آن را تحت یک رژیم حقوقی حل و فصل کند و از جهتی نیز لازم است که مسئولان سیاست خارجی کشور از اتلاف وقت که بیشترین ضرر آن به ایران است جلوگیری نموده و تکلیف رژیم حقوقی دریای خزر را مشخص نمایند. در این راستا این پژوهشی ضمن بررسی وضعیت حقوقی رژیم دریای خزر و چالش های این حوزه ، به راهبردهایی اشاره می نماید که ضروری است که از طرف ایران اتخاذ گردد و به زعم نویسنده به حل و فصل اختلافات حقوقی پیرامون دریای خزر و حصول توافق کمک می نماید.

کلیدواژگان : رژیم حقوقی، دریای خزر، توافق حقوقی، راهبرد، انرژی

چالش‌های هیدروپلیتیک ایران در منطقه خلیج فارس

محمد رضا میرشکاری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

آرش قربانی سپهر، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

منازعه بر سر آب و چگونگی بهره برداری از آن و دست یابی به آب شیرین، ریشه‌ای تاریخی در طی قرن‌ها داشته است. اما همچنان که در قرن حاضر دیده می‌شود، آب تبدیل به صلاحی در دست کشورها شده است که از آن به عنوان ابزاری جهت قدرت رسیدن خود در مناسبات شکل گرفته در سطوح مختلف استفاده می‌کنند. از این رو ایران به عنوان کشوری خشک و نیمه خشک در قسمت شمالی منطقه خلیج فارس قرار دارد که در دهه حاضر با بحران آب روبه رو می‌باشد. بر این مبنای، نه تنها ایران بلکه اکثر کشورهای منطقه خلیج فارس کشورهای کم آبی هستند که با کشورهای همسایه خود جهت دست یابی به آب مداماً در تنش و تنازع هستند به همین علت موضوع آب به موضوعی هیدروپلیتیک در روابط ایران و همسایگان در منطقه خلیج فارس تبدیل شده است. بنابراین مقاله حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی چالش‌های هیدروپلیتیک ایران در منطقه خلیج فارس می‌پردازد.

کلیدواژه: هیدروپلیتیک، ایران، منطقه خلیج فارس، رودخانه‌های مرزی

بازاندیشی در آبهای مرزی یک انتقاد هیدروپلیتیک به حوضه مکنونگ

محمد رضا میرشکاری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

آرش قربانی سپهر، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

تلاش برای درک پیچیدگی‌های جغرافیایی و سیاسی در حوضه رودخانه مرزی در دو قلمروی ملی و بین‌المللی باید دیدگاه‌های میان‌رشته‌ای و حیاتی را در نظر گرفت. در این مقاله، تمرکز بر جنبه‌های توسعه نیافته درگیری آب‌های فرامرزی و همکاری است. این درگیری‌ها بر سر آب‌های مرزی ناشی از دخالت کشورهای قدرتمند با سدسازی‌هایی که بر سر رودها در بالا دست زده‌اند زمینه بحران و درگیری را فراهم آورده‌اند. به عنوان مثال: چگونه توافقات زیست محیطی حوضه‌های رودخانه‌ها در داخل ترتیبات نهادی داخلی و فرامرزی باعث تغییر شکل می‌شوند؛ چگونه کنترل مرز بر روی آب در درون نهادهای حکومتی و مدیریتی نشان داده و اعمال شده است. بر این اساس پیش مفهوم هیدروپلیتیک حیاتی به عنوان راهی برای تبیین این پروسه می‌باشد. از این رو در مورد رسم مطالعه مناقشه بر سر آب‌های مرزی حوضه رودخانه مکنونگ به نشان دادن این رویکرد می‌پردازیم. هدف از انجام تحقیق، تکمیل و گسترش پژوهش و سیاست بحث مربوط به فرامرزی بودن آب می‌باشد. از این رو ترجمه این مقاله از آن حیث دارای اهمیت می‌باشد که رودهای مرزی کشور ایران با کشورهای همسایه همچین سیاست‌هایی را پیموده و الان به یک بحران بین‌المللی تبدیل شده است و پایه و اساس آن دخالت کشورهای هم‌چون آمریکا، اسرائیل، روسیه در ایجاد سد سازی در کشورهای همسایه بوده که نتیجه آن زمینه چالش و بحران را در این منطقه فراهم آورده است.

کلمات کلیدی: حوضه رودخانه فرامرزی؛ درگیری محیط زیست؛ رودخانه مکنونگ؛ سیاست محیط زیست؛ بحران

هیدروپلیتیک

بحران آب، دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا

محمود نورانی، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه تبریز، ایران

یاور علی‌نیا، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران

چکیده

تقاضا برای آب در سطح جهانی همگام با رشد جمعیت و با سرعتی بیشتر از آن که ناشی از عواملی همچون ارتقاء سطح زندگی و بهداشت، گسترش شهرنشینی، گسترش صنایع، کشاورزی و... است در حال افزایش است. ایران به لحاظ جغرافیایی در کمربند خشک و نیمه‌خشک جهان قرار دارد و میانگین میزان بارندگی آن حدود ۲۴۰ میلی‌متر است که کمتر از یک سوم متوسط جهانی می‌باشد و با وجود اینکه ایران حدود ۱/۲ درصد سطح خشکی‌های زمین و ۱ درصد جمعیت جهان را داراست ولی تنها ۳۶ صدم درصد بارش‌های سالانه را دریافت می‌کند. در دهه ۱۳۳۰ شمسی متوسط سرانه آب کشور بیش از ۸۰۰۰ متر مکعب در سال بوده ولی در حال حاضر این رقم به حدود ۱۸۰۰ متر مکعب کاهش یافته است و هنگامی که جمعیت کشور از مرز ۸۰ میلیون نفر عبور نماید، سرانه آب کشور به آستانه بحران یعنی کمتر از ۱۷۰۰ مترمکعب خواهد رسید. با توجه به اینکه از نظر کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل، بحران آب در حقیقت یک بحران حکمرانی محسوب می‌شود و چالش‌های بسیار زیادی را در سطوح مختلف متوجه حکومت‌ها خواهد کرد لذا در مقاله حاضر ضمن اشاره به مفاهیم هیدروپلیتیک (چالش‌های ج.ا.ایران با همسایگان در حوضه آب) در مقیاس‌های مختلف، پراکنش جغرافیایی مناطق بحرانی کشور را از نظر منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی، در حال حاضر و همچنین اهمیت دیپلماسی آب و نتایج سیاسی و اقتصادی در خصوص این چالش‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد.

واژگان کلیدی: بحران آب، هیدروپلیتیک، آب‌های مشترک، دیپلماسی، حقوق بین‌الملل، غرب آسیا، ایران و همسایگان

تحلیل هیدروپلیتیک ایران و عراق

فریبا نیرومندفرد، دانشجوی دکتری مهندسی منابع آب دانشگاه بیرجند

علی شهیدی دانشیار گروه مهندسی آب دانشگاه بیرجند

چکیده

هیدروپلیتیک، علم به نسبت جوانی است که به عنوان زمینه پژوهشی مشترک از سوی محققین رشته‌های علوم سیاسی، جغرافیا، اقتصاد، مدیریت منابع آب و غیره مطالعه می‌شود. بیشتر بحث‌ها در این علم در مورد این موضوع است که آیا کشورهای پیرامون حوضه‌های آبی مشترک واقعا به سمت جنگ بر سر منابع آبی مشترک می‌روند یا خیر؟ اهمیت روزافزون آب در ژئوپلیتیک، باعث افزایش کشمکش‌های بالقوه بین کشورها بر سر منابع آبی مشترک شده است. در حدود ۹۰ درصد آب خاورمیانه به صورت آب مشترک فرامرزی است. کشور ایران با آن که بنا به ویژگی‌های توپوگرافیک خود سالانه حدود ۸ میلیارد متر مکعب آب را به خاطر جریان رودهای مرزی خود به سوی عراق از دست می‌دهد. بنابراین لازم است که از این منبع عظیم طبیعی که همه ساله از کشور خارج می‌شود، استفاده‌ی مطلوب به عمل آید. اما استفاده از این منابع آب پیامدهایی را از نظر هیدروپلیتیک، چه در بعد داخلی و چه در بعد خارجی، در پی خواهد داشت که اولین نمونه‌ی آن تأثیرگذاری بر نحوه‌ی روابط ایران و عراق است. مصرف آب در سال‌های اخیر به علل رشد جمعیت، گسترش شهرها و توسعه کشاورزی از افزایش چشم‌گیری برخوردار بوده است. این مسأله سبب بروز بحران آب و منازعه بین کشورها در مورد استفاده از آب رودخانه‌های مرزی شده است. این موضوع رودخانه‌های مرزی ایران و عراق را نیز در بر گرفته است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی در پی بررسی هیدروپلیتیک ایران و عراق و منازعه بین دو کشور با در نظر گرفتن همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و زیست-محیطی است.

واژه کلیدی: هیدروپلیتیک، ایران، مناسبات، عراق، آب و توافقنامه

بررسی هیدروپلیتیک رود ارس با تاکید بر راهبرد هم تکمیلی

محمود واثق، استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

سید عباس احمدی، استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

مریم محمدی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

چکیده:

آب شیرین که مایه حیات انسانها و جانداران کره زمین است از نزولات آسمانی تامین میگردد. کمبود منابع آب شیرین در سطح جهان و توزیع نابرابر آن، افزایش بیرویه جمعیت و رشد و توسعه شهرنشینی، سرانه مصرف آب در جهان را افزایش داده است به حدی که در حال حاضر تعداد زیادی از کشورهای جهان، زیر خط قرمز کمبود سرانه آب قرار دارند. همین عامل باعث میگردد کشورهایی که با کمبود منابع آب شیرین مواجهاند به منظور مهار آبهای سطحی و رودخانه‌های وارد عمل شوند و این عامل باعث منازعات و درگیریهای سیاسی و نظامی بین کشورهایی که از رودخانه‌ها و یا آبهای مشترک بین المللی بهره‌برداری میکنند گردیده است. این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی به بررسی هیدروپلیتیک رود ارس و پیامدهای ناشی از مسأله تقسیم آب این رودخانه- میان کشورهای حوضه رود ارس ترکیه، ایران، ارمنستان، جمهوری آذربایجان و تأثیر این کشمکشها بر مناسبات میان- - کشورهای مذکور می پردازد و در پی پاسخگویی به این سوال است که چگونه میتوان چالشهای موجود در زمینه تقسیم آب رود ارس میان کشورهای این حوضه را حل و فصل نمود؟ طبق نتایج این پژوهش، در خصوص حل و فصل چالش موجود در زمینه تقسیم آب رودخانه ارس دو راه حل بدین شرح پیشنهاد میگردد: ۱ انعقاد قرارداد و توافق نامه مشترک- میان چهار کشور حوضه ارس در چارچوب رژیم حقوقی مربوط به این رودخانه ۲ همکاری و تعامل میان ایران و ترکیه و- که « هم تکمیلی » نیز ایران و ارمنستان و ایران و آذربایجان در خصوص استفاده از آب رودخانه ارس در چارچوب فرآیند ضامن حل و فصل بلند مدت چالش میان کشورهای مذکور میباشد

واژگان کلیدی: چالش هیدروپلیتیک رود ارس رژیم حقوقی رود ارس راهبرد هم تکمیلی

توسعه ناپایدار و بحران آب در فلات مرکزی ایران

(تهدیدات امنیت آبی و مسائل هیدروپلیتیک ایران مرکزی)

هادی ویسی، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه پیام نور

چکیده

مهم‌ترین رکن حیات و توسعه، دسترسی به منابع آب سالم است. در جهان، آبهای سالم و تجدید شونده محدود و توزیعی نامتوازنی در سطح زمین دارند. منطقه غرب آسیا یکی از مناطق خشک و کم‌آب جهان است و ایران در این منطقه قرار دارد. ایران به عنوان کهن‌ترین کشور این منطقه و با سابقه تمدنی درخشان که بخش عمده آن حاصل مدیریت صحیح منابع آب بوده است، امروز با تنش آبی شدید و با بحران آب مواجه است. در این میان، بخش فلات مرکزی ایران شامل استانهای تهران، البرز، قم، مرکزی، سمنان، خراسان رضوی، خراسان جنوبی، سیستان و بلوچستان، کرمان، یزد، فارس و اصفهان که بیش از نصف جمعیت ایران و ۶۶ درصد خاک ایران را اشغال کرده‌اند، وضعیت نامناسب‌تری دارند. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که رشد فزاینده جمعیت، گسترش شهرنشینی و شهرگرایی، مصرف‌گرایی، رشد صنایع، گسترش زمینهای کشاورزی، شیوه‌های سنتی و غرقابی آبیاری و از همه مهم‌تر مدیریت ناکارآمد و ضعیف حوزه آب باعث ایجاد تنش آبی شدید، ناامنی آبی و شکل‌گیری رقابتهای هیدروپلیتیک در بخش مرکزی ایران شده است.

واژگان کلیدی: توسعه ناپایدار، بحران آب، تنش آبی، امنیت آبی، هیدروپلیتیک، فلات مرکزی ایران.

روش‌های تعیین مرز در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی

کیومرث یزدان پناه^۱ استادیار جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

روح اله حسین‌وند شکری^۲، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

چکیده

رودخانه‌ها به دو دسته رودخانه‌های ملی و رودخانه‌های بین‌المللی تقسیم می‌شوند. رودخانه ملی رودخانه‌ای است که در داخل یک کشور جریان دارد و جزء قلمرو آن کشور است و آن کشور بر آن حاکمیت مطلق دارد. رودخانه‌های بین‌المللی، رودخانه‌هایی هستند که مرز دو یا چند کشور را تشکیل می‌دهند و از خاک دو یا چند کشور عبور می‌کنند یا در تعریفی دیگر بین دو یا چند کشور در جریان هستند که به آن رودخانه‌های بین‌المللی گفته می‌شود. یکی از مهم‌ترین موضوع‌هایی که در بررسی رودخانه‌های مرزی بین‌المللی مطرح است مسئله تعیین حدود آن‌هاست. بنابراین در این مقاله انواع مختلف روش‌های تعیین حدود مرزی که تا به حال شناخته شده‌اند معرفی و مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند. سؤال اصلی مقاله این است که روش‌های تعیین مرز در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی چگونه است؟ این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و داده‌های مورد نیاز از طریق منابع کتابخوانه‌ای و الکترونیکی گردآوری شده است. درصد بررسی روش‌های تعیین مرز در رودخانه‌های مرزی بین‌المللی بوده است و در نهایت به این نتایج رسیده است که در تعیین رودخانه‌های مرزی بین‌المللی از روش‌های ۱- روش انتخاب یکی از دو ساحل رودخانه به عنوان مرز ۲- روش تعیین خط مرزی در دو ساحل رودخانه و بهره‌برداری مشترک از آن ۳- روش تعیین مرز بر اساس خط منصف ۴- روش تعیین مرز بر اساس خط القعر یا تالوگ ۵- روش تعیین مرز ترکیبی با خط منصف و تالوگ ۶- روش تعیین مرز با پاره‌خط‌های مستقیم ۷- روش به کارگیری معیارهای متفاوت برای بخش‌های مختلف رودخانه ۸- روش تعیین مرز در حوضه‌های آبریز مشترک ۹- روش تعیین مرز در حاکمیت مشترک، استفاده می‌شود.

واژگان کلیدی: مرز، رودخانه مرزی بین‌المللی، تعیین خطوط مرزی.

پیامدهای زیست محیطی مناسبات هیدروپلیتیک غرب آسیا (با تأکید بر سیاست‌های آبی ترکیه)

عنایت الله یزدانی، دانشیار روابط بین الملل گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان،

مینا خاکی بختیاروند، دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان.

چکیده

منطقه غرب آسیا از زمان تمدن‌های اولیه خود با استرس زیست محیطی همراه بوده است. این منطقه در کمربند بیابانی زمین قرار گرفته و این واقعیت ژئوپلیتیکی، شرایط آب و هوایی خشک و دشواری را بر کشورهای منطقه تحمیل کرده است. بارش کم به همراه میزان تبخیر و مصرف زیاد، منجر به کمبود سرانه آب در کشورهای منطقه شده است. طبق آمار بانک جهانی، منابع آب شیرین کشورهای بحرین، کویت و قطر صفر بوده، اردن، عمان، عربستان و یمن نیز درصد بسیار ناچیزی دارند که یک تا دو میلیارد متر مکعب اعلام شده است. تنها ایران با ۱۲۹ میلیارد متر مکعب و عراق با ۳۵ میلیارد متر مکعب در وضعیت نسبتاً بهتری به سر می‌برند. انتظار می‌رود منابع آب سالانه تجدیدپذیر از سال ۱۹۹۷ تا سال ۲۰۱۵ از ۱۰۴۵ مترمکعب در سال به ۷۴۰ مترمکعب کاهش یابد. سوال اصلی مقاله حاضر این است که سیاست‌های آبی کشورهای منطقه غرب آسیا به ویژه ترکیه، چه پیامدهای زیست محیطی دارد؟ فرضیه مقاله این است که سیاست‌های آبی مغایر با توسعه پایدار و استانداردهای زیست محیطی کشورهای منطقه به خصوص ترکیه، پیامدهای زیست محیطی جبران‌ناپذیری به دنبال داشته است. از جمله می‌توان به اجرای طرح خودکفایی گندم عربستان سعودی در دهه ۱۹۸۰ اشاره کرد که حجم عظیمی از منابع آبی زیر زمینی این کشور را خالی کرد و در نهایت با هزینه‌های زیاد زیست محیطی؛ چون کاهش رطوبت خاک، افزایش طوفان‌های گرد و غبار از صحرای عربستان و از دست رفتن منابع آب زیر زمینی این کشور، شکست خورد. همچنین سیاست‌های صدام حسین منجر به خشک شدن بسیاری از تالاب‌های عراق شد که به گسترش بیابان‌زایی و فرسایش فزاینده خاک، از بین رفتن پوشش گیاهی و ایجاد و توسعه کانون‌های گرد و غبار منجر شد. ترکیه نیز با طرح توسعه ای‌گاپ در حوضه‌های دجله و فرات، اقدام به مهار حجم عظیمی از آب این دو رودخانه کرده که در صورت تکمیل و بهره‌برداری، حجم آب ورودی به عراق و سوریه تا ۵۰ درصد کاهش خواهد یافت. اجرای این طرح، کشورهای منطقه و به خصوص سوریه، عراق و ایران را به شدت تحت تأثیر قرار خواهد داد. بی‌آب کردن چندین میلیون هکتار از زمین‌های کشاورزی جلگه‌ی میان‌رودان، توسعه بیابان‌زایی در منطقه (مغایر با

کنوانسیون جهانی مقابله با بیابان‌زایی (UNCCDD)، تزییع حقوق جوامع بومی (مغایر با بیانیه رعایت حقوق جوامع بومی و محلی (UNDRIP))، بی توجهی به حق آبه ی جوامع محلی، تغییرات گونه های زیستی (مغایر با کنوانسیون بین المللی حفاظت از تنوع زیستی (CBD)) و تأثیر مستقیم بر توسعه ریزگردها با خشک شدن جلگه میان رودان، از مهم ترین چالش های زیست محیطی متأثر از سیاست های هیدروپلیتیکی ترکیه در منطقه است. عدم مدیریت صحیح بحران آب در خاورمیانه نظم سیاسی موجود را به خطر خواهد انداخت. کشورهای منطقه برای حفاظت از منافع ملی و بقای خود ناگزیر از همکاری های آبی هستند. جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کشورهای کم آب و متأثر از سیاست های آبی کشورهای منطقه، نیازمند یک دیپلماسی زیست محیطی فعال در حوزه آب های فرامرزی در سطح منطقه ای و جهانی با دعوت از کارگروه های تخصصی بین المللی مورد قبول همه ی کشورهای منطقه برای بررسی تأثیر سیاست های آبی کشورها و با استفاده از حقوق بین الملل محیط زیست، است.

بررسی دیپلماسی آب و مناسبات ایران و افغانستان

محمد جعفر چمنکار، دانشیار گروه تاریخ دانشگاه ارومیه

فائقه موسوی، دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ ایران اسلامی دانشگاه ارومیه

چکیده:

خشکسالی به عنوان پدیده ای آرام و خزنده با گسترش مکانی زیاد هر ساله خسارات بسیار زیادی را به بخش‌های مختلف اقتصادی کشور وارد می‌سازد، در طول سال‌های گذشته، ایران درگیر مسائل آب با همسایگان خود بوده و این امر یکی از پیچیدگی‌های روابط و همجواری با کشورهای پیرامون را تشکیل می‌دهد، این پژوهش بر آن است که دیپلماسی آب و مناسبات ایران و افغانستان را مورد بررسی قرار دهد، خشکسالی سیستان در طول سال‌های گذشته مشکلات جبران ناپذیری در برداشته و این منطقه را که زمانی به واسطه دریاچه هامون از مناطق آباد جنوب شرقی کشور محسوب می‌شده به سرزمینی خشک و بحرانی از لحاظ آب و هوا تبدیل کرده است، وجود بادهای ۱۲۰ روزه سیستان به همراه خشکسالی گسترده، امکان زندگی را از مردم این ناحیه گرفته و علاوه بر غیرممکن ساختن شرایط زندگی، منجر به بروز بیماری‌های مختلفی شده است، در زمان نخست وزیری هویدا در ایران و موسی شفیق در افغانستان، یک قرارداد وجود داشت مبنی بر اینکه ۲۶ متر مکعب آب در ثانیه، سهم سیستان ایران از رودخانه هیرمند باشد، زمانی که سد کچگی بسته شد، سیستان درگیر یک خشکسالی وحشتناک شد و جمعیت بالایی از آن مهاجرت کرد، در آن زمان با سفری که هویدا به افغانستان داشت قراردادی با موسی شفیق نخست وزیر این کشور بسته شد که سهم ایران ۲۶ متر مکعب در ثانیه شد و ظاهر شاه پادشاه فقید افغانستان در زمان توشیح این قرارداد، ۲ متر مکعب نیز به عنوان هدیه به ایران بخشید، اما اتفاقی که افتاد این بود که قبل از تصویب این قرارداد در پارلمان افغانستان، متاسفانه حکومت ظاهر شاه به واسطه کودتای داوود خان ساقط شد، پس از کودتا نیز پارلمانی وجود نداشت که بخواهد این قرارداد را پیگیری کند. افغانستان در سال‌های اخیر از پرداخت حق آبه قانونی رودخانه هیرمند سرباز زده است، فصلی بوده که باران آمده و به اجبار دریچه سد کچگی را باز کرده اند، ولی برداشت آب در مناطق مختلف چنان است که چیزی برای مصرف باقی نمی‌ماند. مساله آب هیرمند در مناسبات ایران و افغانستان در سده ی اخیر همواره مشکل ساز بوده و هنوز به طور کامل

حل و فصل نشده است، سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که مسیر رودخانه از کابل تا سیستان محلی است که طالبان اعمال قدرت کرده اند چرا دولت مرکزی در شرایطی نبوده که بتواند بر آن منطقه تاثیر بگذارد؟

کلیدواژه: دریاچه هامون، دشت سیستان، دیپلماسی آب، مناسبات ایران و افغانستان

پیامدهای سیاسی و امنیتی بحران آب زاینده رود

علی اصغر قاسمی، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه خوارزمی

سید ابراهیم موسوی، دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی

چکیده:

آب نه تنها عنصر اصلی حیات بشر بلکه یکی از مؤلفه‌های مؤثر بر شکل‌گیری بحرانهای سیاسی و امنیتی در داخل کشورها و نیز یکی از عوامل مؤثر بر روابط دولت‌هاست. بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که اگر در قرن بیست و یکم نفت منشا بروز جنگ یا صلح در روابط بین‌الملل بود، در قرن بیست و یکم، این نقش را آب بر عهده گرفته است. بر همین اساس قرن ۲۱ را قرن «منازعات آبی» نامگذاری کرده‌اند اما در ایران منازعه بر سر آب موضوعی محدود به قرن بیست و یکم نبوده و خاستگاه تاریخی دارد، چرا که به دلیل موقعیت جغرافیایی و قلت و پراکندگی نامناسب نزولات آسمانی، حیات بخش گسترده‌ای از مردم به آب وابسته بوده است. با وجود این در دو دهه اخیر به دلیل خشکسالیهای مکرر، آب در حیات اقتصادی و اجتماعی مردم اهمیت مضاعفی یافته است. یکی از مناطقی که به دلایل مختلف جغرافیایی و نیز سیاست‌گذارانه‌های غیر جامع و بخشی در حوزه صنعت و کشاورزی بشدت تحت تاثیر بحران کم آبی قرار گرفته، فلات مرکزی ایران است. در دودهم گذشته به دلیل کم آبی زاینده رود نه تنها بخش قابل توجهی از مناطق شرقی استان اصفهان در معرض نابودی کامل قرار گرفته بلکه برنامه ریزی‌های معطوف به حل این مشکل به پیدایش بحران‌های جدیدی منجر شده است. اختلاف بین سه استان اصفهان، خوزستان، چهارمحال و بختیاری و تشدید بحران‌های زیست محیطی از یک طرف و بروز شورشهای دهقانی در مناطق شرق اصفهان که به مداخله نیروی امنیتی و انتظامی انجامیده از طرف دیگر از جمله پیامدهای این بحران بوده است. بر همین اساس این مقاله با اتکاء به منابع کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از اسناد تاریخی در کنار مصاحبه با کارشناسان و مدیران ذیربط تلاش می‌کند به این سوال پاسخ دهد که بحران آب زاینده رود چه تاثیری بر تنش‌های سیاسی و امنیتی در استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان داشته است و روند مدیریت فهم موضوع چه چشم‌اندازی را برای این بحران ترسیم می‌کند؟

واژگان کلیدی: بحران آب، زاینده رود، سیاسی و امنیتی

تقلیل بحران‌های هیدروپولیتیک منطقه جنوب غرب آسیا (بر مبنای الگوی اتحاد راهبردی)

مصطفی مظاهری، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

چکیده

بررسی منطقه‌های جغرافیایی و ژئوپولیتیک از جهات گوناگون، حائز اهمیت است. هر کشوری در هر نکته‌ای از جهان، فارغ از تحولات و پیامدهای مختلف مناطق پیرامونی خود نیست، لذا نحوه تعامل با بیرون از مرزها و شناخت تحولات مربوطه، برای دستیابی به منافع ملی برای هر کشوری مهم است. یکی از مناطق پراهمیت و تأثیرگذار در تحولات منطقه و جهان، منطقه ژئوپولیتیک و ژئواستراتژیک جنوب غرب آسیا است. این منطقه در ادوار گوناگون تاریخ، شاهد حضور و دخالت قدرتهای فرامنطقه‌ای و جهانی بوده است. وجود منابع سرشار فسیلی از قبیل نفت و گاز و نیز تنگه‌های راهبردی و جزایر استراتژیک و... بر جایگاه رفیع منطقه جنوب آسیا افزوده است. در کنار مزیت‌های جغرافیایی و انسانی جنوب غرب آسیا، این منطقه با چالش‌ها متنوعی مواجه است، یکی از چالش‌های مهم، مشکلات زیست محیطی این منطقه و خصوصاً بحران هیدروپولیتیک آن است. با توجه به شرایط جغرافیایی این منطقه، تداوم این بحران‌ها در آینده، بر تنش‌های موجود در جنوب غرب آسیا، خواهد افزود، لزوم توجه به این موضوع، حاکی از آن است که کشورهای منطقه، باید تدابیر و اقدامات لازم برای خروج از تنگناها و بحرانهای احتمالی را انجام دهند. از طرف دیگر به علت اینکه بحرانهای زیست محیطی، منشأ جغرافیایی دارند، لذا از بین بردن آنها برای همیشه، امکان‌پذیر نیست ولی می‌توان با اتخاذ روش‌ها و تاکتیکهای خاصی، به تقلیل آنها مبادرت ورزید. بنابراین مقاله حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بر مبنای الگوی اتحاد راهبردی، راهکارها و پیشنهاداتی برای تقلیل بحران هیدروپولیتیک جنوب غرب آسیا، ارائه خواهد کرد.

واژگان کلیدی: مناطق ژئوپولیتیک، ژئوپولیتیک زیست محیطی، هیدروپولیتیک، اتحاد راهبردی، جنوب غرب آسیا.

بازتاب های فضایی بحران آب

آریا رایان

چکیده:

آب به عنوان یکی از حیاتی ترین نیازهای بشر امروزه در مناطقی از جهان چهره امنیتی به خود گرفته است. با وجود اینکه حدود ۷۰ درصد از سطح زمین را آب فرا گرفته است (نزدیک به ۳۶۰ میلیون از ۵۱۰ میلیون کیلو متر مربع) با وجود این حجم اعظیم اب تنها ۳ درصد از آب های کره زمین شیرین و قابل شرب است و مابقی آن به علت محلول بودن انواع نمک ها مخصوصا نمک خوراکی غیر قابل استفاده است .

خاورمیانه یکی از مناطق جهان است که در آن آب نقش مهمی در شاخص های امنیت ساز ایفا میکند. شهرستان کوهدشت واقع در قسمت غربی استان لرستان یکی از مناطقی است که در دهه های اخیر با تنش های شدید آبی مواجه است. در این مقاله با روش کتاب خانه ای ، میدانی به تبیین بازتاب های فضایی بحران آب در شهرستان کوهدشت پرداخته شد .یافته ها حاکی از آن است که احداث دو سد معشوره و سیمره در شهرستان با توجه به میزان افزایش جمعیت و افزایش میزان سرانه آب و تحلیل رفتن سطح آب های زیر زمینی شهرستان پاسخ گوی نیاز آبی شهرستان باشد .

واژگان کلیدی : فضا، بحران، آب

دجله و فرات؛ آب یا سلاح؟ نگاهی کوتاه به تنش‌های احتمالی بر سر آب در خاورمیانه

محمدتقی ستاری، استادیار گروه مهندسی آب، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز

چکیده

از دیرباز در جوامع با اقلیم‌های خشک و نیمه‌خشک همچون ایران همواره رقابت برای دسترسی به منابع آب بیشتر، جهت تولید مواد غذایی بیشتر و افزایش رفاه یکی از عوامل اصلی مناقشه بوده است. امروزه نیز به خاطر افزایش جمعیت و نیاز روزافزون به منابع غذایی بیشتر رقابت بر سر آب و تسلط بر منابع آب بین کشورها افزایش پیدا کرده است. تغییر اقلیم به عنوان یکی از فاکتورهای تأثیرگذار این رقابت‌ها را تشدید کرده است. اگر در دهه‌های قبل گفته می‌شد که جنگ‌های آبی بر سر آب خواهد بود به شوخی بیشتر شباهت داشت ولی امروزه این موضوع در صورت عدم مدیریت منطقه‌ای و بدون وجود دیپلماسی فعال در حوزه آب می‌تواند به یک واقعیت تلخ تبدیل شود. امروزه بحث آب و ارتباط آن با امنیت ملی کشورها از ویت‌ترین خارج شده و به یک بحث جدی در حوزه سیاستی و مدیریتی تبدیل شده است. کار به جایی رسیده است که در کشوری چون ایران بحران آب که نمود بارز آن خشک شدن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در اثر بی‌تدبیری در بهره‌برداری از منابع آب بوده است، به یک تهدیدکننده امنیت ملی تبدیل شده و تنش‌های حتی بین استانی را نیز تشدید کرده است. در چنین شرایطی اهمیت و نحوه بهره‌برداری از منابع آب و رودخانه‌های مشترک با سایر کشورها و اتخاذ سازوکارهای حقوقی و قانونی بیش‌ازپیش قابل طرح است. چراکه اهمال‌کاری و بی‌توجهی در این خصوص می‌تواند باعث ایجاد تنش‌های جدی با کشورهای همسایه در آینده‌ای نه‌چندان دور گردد.

کلمات کلیدی: بحران آب، دجله، ترکیه و خاورمیانه

تغییر اقلیم و تأثیرات آن بر بروز چالش هیدروپلیتیک رودهای مرزی با تأکید بر منطقه جنوب آفریقا

سید هادی زرقانی. دانشیار جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

محرم مشایخی. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

زهران نسیمی. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

تغییر اقلیم، کلید واژه ای است که در طی دو دهه اخیر در محافل علمی، سیاسی و اجرایی به تعدد در مورد آن بحث شده است. اصطلاح تغییر اقلیم دلالت بر تغییرهای خاص صورت گرفته در فاکتورهای اقلیمی چون درجه حرارت، بارندگی، باد، میزان رطوبت و... دارد. این پدیده، به صورت مستقیم و غیر مستقیم فعالیت‌های انسانی و زیست بوم بشر را تحت تأثیر جدی قرار داده است. این پژوهش با روش توصیفی و تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای در تلاش است به این سوال پاسخ دهد که تغییر اقلیم چگونه بر مناسبات هیدروپلیتیک کشورها تأثیر می‌گذارد. هیدروپلیتیک به عنوان مبحثی مهم در جغرافیای سیاسی، به مطالعه نقش و کارکرد آب در مناسبات سیاسی اعم از منازعه و درگیری، تعامل و همکاری، رقابت و تقابل در تمام سطوح و مقیاس‌ها می‌پردازد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که پیامدها و نمودهای تغییر اقلیم به صورت بارش کم و خشکسالی، تغییر در نوع بارش، میزان بارش، وقوع سیلاب، تشدید فرسایش، ذوب شدن یخ‌های قطبی، بالا آمدن آب رودها و دریاها، ذوب شدن رودهای یخی و... موجب ایجاد و تعمیق اختلافات و بحران‌های هیدروپلیتیک می‌شود.

واژگان کلیدی: تغییر اقلیم، خشکسالی، سیل، رودهای مرزی، هیدروپلیتیک

هیدروپلیتیک دجله و ریزگردهای جنوب غرب ایران (احداث سد ایلیسو در ترکیه)

مسعود مینائی، محسن جانپرور، ملیحه اخباری

۱- دکتری علوم اطلاعات جغرافیایی (GIScience)، استادیار گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد

۲- دکتری جغرافیای سیاسی، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

منابع آب شیرین یکی از ارزشمندترین سرمایه‌های طبیعی است که به دلیل محدودیت‌های موجود باید به صورت بهینه و کارآمد استفاده گردد، لذا استفاده‌های بیش از اندازه و نامتعارف از این منابع باعث به وجود آمدن خسارات جبران ناپذیری همچون از بین رفتن پوشش گیاهی، کاهش رطوبت خاک، خشکسالی و ایجاد ریزگرد می‌گردد، و به علاوه آن به خطر افتادن زندگی انسان، که به طور مستقیم و غیر مستقیم از این موضوع تاثیر می‌پذیرد. مسئله مورد بررسی در این مقاله احداث سد ایلیسو کشور ترکیه و نقشی که در ریزگردهای ایجاد شده کشور عراق دارد و همچنین تاثیری که جنوب غرب ایران از آن می‌پذیرد با روش کتابخانه‌ای است. در این مطالعه از منابع معتبر کتب، مقالات، اسناد و نقشه‌های مختلف استفاده گردیده است و با استفاده از نرم افزار Arc GIS به تهیه نقشه و پیش بینی درباره منطقه مورد مطالعه پرداخته ایم. نتایج به دست آمده از این پژوهش حاکی از آن است که در صورت اتمام عملیات احداث سد ایلیسو بر روی رود دجله در کشور ترکیه حبابه ورودی این رود به کشور عراق با کاهش ۴۶ درصدی همراه است و بر اساس آن ۶۹۶ هزار هکتار از زمین‌های کشاورزی رها خواهند شد. در صورت وجود شرایط اقلیمی با از بین رفتن این زمین‌های زراعی و دیگر پوشش‌های گیاهی منطقه در کشور عراق پیش‌بینی شده است که در آینده مناطق جدیدی در کشور عراق به عنوان کانون‌های ریزگرد به وجود خواهند آمد.

واژگان کلیدی: ریزگرد، رودهای بین‌المللی، رود دجله و فرات

چالش‌های سکونتگاه‌های مرزی در بهره‌برداری از آب‌های مشترک مرزی

سید هادی زرقانی، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد
زهرا سعادت، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد
زکیه نادری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد
مریم عباس زاده، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

منابع آبی مشترک مرزی مانند رودها، دریاچه‌ها و سایر منابع آبی سطحی یا زیرزمینی مشترک، نقش مهمی در توسعه شهرها، روستاها و سکونتگاه‌های مرزی دارند. این امر به ویژه در مناطقی از جهان مانند جنوب غرب آسیا و شمال آفریقا که از محدودیت شدید منابع آبی رنج می‌برد، بیشتر محسوس است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای در صدد است تا به این سوال پاسخ دهد که، سکونتگاه‌های مناطق مرزی همانند شهرها و روستاهای مرزی در بهره‌برداری از منابع آبی مشترک مرزی با چه چالش‌هایی روبرو هستند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، در کنار استفاده بیش از حد از منابع آبی مشترک؛ آلوده کردن رودهای مشترک مرزی با فاضلاب‌های شیمیایی و صنعتی و کشاورزی، به ویژه توسط کشورهای بالادست، تغییر مسیر طبیعی رودها یا انحراف مسیر رودهای مرزی توسط فعالیت‌های انسانی و نوع مدیریت رودهای مرزی به ویژه در بخش لایروبی، در مجموع موجب ایجاد مشکلات و چالش‌هایی اساسی برای جوامع شهری و روستایی ساکن در مناطق مرزی شده است.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، مرز، منابع آبی، رود، چالش، سکونتگاه‌های مرزی

پیامدهای زیست محیطی مناسبات هیدروپلیتیک در غرب آسیا

فاطمه کربلایی، کارشناس ارشد روابط بین الملل دانشگاه شهید بهشتی.

حسین فلاح، کارشناس ارشد روابط بین الملل دانشگاه شهید بهشتی.

چکیده

امروزه بخش قابل ملاحظه‌ای از روابط بین الملل، حول محور محیط زیست شکل می‌گیرد. آب یکی از بزرگترین چالش‌های قرن حاضر است که می‌تواند سرمنشاء بسیاری از تحولات مثبت و منفی جهان قرار گیرد. از نظر سیاسی نیز دسترسی به آب‌های آزاد و بین‌المللی برای یک کشور موقعیتی ممتاز محسوب می‌شود و نقش مهمی در سیاست خارجی آن کشور دارد. پراکندگی میزان بارش در جهان بسیار ناهمگن بوده و به توزیع نامنظم آب‌های شیرین در جهان منجر شده، به طوری که بسیاری از مناطق مانند آمریکای شمالی و اروپا دارای منابع آب فراوانی می‌باشند، اما مناطق مانند غرب آسیا با کم‌آبی مواجه هستند. بنابراین در جهان امروز که تهدیدهای امنیت ملی کشورها، از تهدید سستی نظامی و سیاسی به تهدیدات زیست محیطی و اقتصادی تغییر ماهیت داده‌اند و غرب آسیا که از روزگاران کهن تا به امروز صحنه برخورد «منافع متعارض» و «عرصه رقابت» قدرت‌های بزرگ منطقه بوده، تهدیدات زیست محیطی نه تنها اکنون گریبان یک کشور، بلکه مشکلات عدیده‌ای را برای کشورهای منطقه ایجاد کرده است. از طرف دیگر هم تجربه نشان داده است که هر گاه بنیادهای زیستی و توسعه‌ای که در پیوند با طبیعت قرار دارند، به اندازه کافی وجود نداشته باشد، زمینه برای بروز تنش فراهم می‌شود. این مسایل از مدت‌ها قبل وجود داشته، اما کمتر مبحث محیط زیست را به عنوان یک مبحث امنیتی پذیرفته بودند، اما با روند کم‌آبی در غرب آسیا به نظر می‌رسد که مشکلات زیست محیطی گریبانگیر همه کشورهای منطقه شده و یک مسئله امنیتی را برای تمامی این کشورها را در پی داشته و موجب واگرایی این کشورها در حوضه‌های آبی مشترک می‌شود. بنابراین فرض بر این است که آب (به عنوان یکی از عوامل زیست محیطی) در مناقشات غرب آسیا یکی از عوامل اصلی تنش و تعارض میان کشورهای این منطقه بوده است و در آینده نیز به عنوان یک متغیر تاثیرگذار در کاهش همگرایی در منطقه عمل خواهد نمود و ارمغان آن خسارات‌های زیست محیطی برای کشورهای منطقه در پی خواهد دشت. این مقاله به شیوه توصیفی - تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای به بررسی وضعیت کم‌آبی در غرب آسیا پرداخته و زمینه‌های منازعه و درگیری که مخاطرات زیست محیطی را به همراه دارد را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

کلمات کلیدی: هیدروپلیتیک. محیط زیست. امنیت. کم‌آبی. غرب آسیا

بررسی نقش آب به عنوان یک عنصر اساسی در نظام تقسیمات کشوری (و جایگاه آن در بحران‌های اجتماعی)

محسن مردانی، دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی^۲

سجاد شریفی، دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی^۳

عماد محمد خانی، دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

چکیده

مدیریت سیاسی فضا با در نظر گرفتن محدودیت‌های طبیعی، انسانی، اقتصادی در فضاهای جغرافیایی (ملی و منطقه‌ای) و نیازهای جامعه درصدد برقراری تعادل و توازن زیست‌محیطی و ایجاد فرآیندهای توسعه پایدار سرزمینی است. مبنای برنامه‌ریزی در مدیریت سیاسی فضا بر آگاهی از فرصت‌ها و تهدیدها و چگونگی بهره‌برداری از فضا استوار است. برنامه‌ریزی توسعه در کشور از دیربگی شصت‌ساله بهره‌مند است. از هنگامی که در واپسین سال‌های دهه ۱۳۲۰ خورشیدی نخستین برنامه هفت‌ساله ایران تدوین شد تا به امروز ده برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی تهیه و تنظیم و نه برنامه نیز اجرا شده است. نگاهی به فراز و فرود تاریخ و جغرافیای سیاسی کشور در دوره‌های مختلف این واقعیت را که نقش محیط زیست برای کشور مثل ایران بیش از برنامه‌ریزی اجتماعی، اقتصادی اهمیت دارد به خوبی تأیید می‌کند. اینکه چرا در طرح‌های فوق مسائل مربوط به محیط زیست (آب) و در نتیجه تأمین و تضمین امنیت زیست محیطی در حوزه آب جایگاهی درخور پیدا نکرده، بحثی است که نیاز به کالبد شکافی عمیق، ساختار حکومت و مقوله آب در کلیت نظام تقسیمات کشوری دارد. هدف این پژوهش بررسی و شناخت تهدیدها، بحران‌های اجتماعی و خطرات محسوس و نامحسوس که ناشی از عدم قرارگیری آب، به عنوان یک عنصر مهم در تقسیمات کشوری می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و روش گردآوری اطلاعات، استفاده از منابع کتابخانه‌ای و هم‌چنین تحلیل و کنکاش فردی با تمرکز بر مصاحبه و تبادل اطلاعات می‌باشد.

² Mohsen.mardani@gmail.com

³ Saj.sharifi@mail.sbu.ac.ir

واژگان کلیدی: تنش‌های آبی، مدیریت سیاسی فضا، نظام تقسیمات کشوری، توسعه پایدار، امنیت ملی

محدودیت منابع آب ایران و بحران ریزگردها و آلودگی هوا در جنوب و غرب کشور

شمس‌الدین شکری دانش‌آموخته دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران و مدرس دانشگاه فرهنگیان

فاطمه محمدزاده دبیر مدارس ایلام

چکیده

در حالی که حدود یک درصد از جمعیت جهان در ایران زندگی می‌کنند، تنها ۳۶٪ از منابع آب شیرین جهان در کشور ایران قرار دارد. از طرفی ۷۰ درصد منابع آب ایران در مناطق شمالی و غربی کشور واقع هستند در حالی که نیمی از جمعیت کشور هم در همین مناطق سکونت دارند، یعنی بین منابع آب و جمعیت تعادل برقرار نیست. بی‌توجهی به مسایل مربوط به آب، مصرف بی‌رویه، آلوده کردن آب رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و دیگر منابع از یک سو، و افزایش روزافزون جمعیت مصرف‌کننده آب از سوی دیگر سبب شده است که کار تأمین آب مورد نیاز دشوارتر شود. بی‌تردید ادامه‌ی این روند در آینده سبب شدت بحران کم‌آبی خواهد شد. شاخه‌ای از علم جغرافیای سیاسی که به بررسی آب و مسائل مربوط به آن می‌پردازد، هیدروپلیتیک نامیده می‌شود. به بیان دیگر هیدروپلیتیک از جمله زیرمجموعه‌های علم جغرافیای سیاسی می‌باشد که به بررسی نقش آب در رفتارهای سیاسی با مقیاسهای مختلف می‌پردازد. بحران کنونی آب در ایران ناشی از سه دلیل عمده است: نخست رشد سریع و توزیع نامناسب جمعیت، دوم کشاورزی ناکارآمد و سوم مدیریت نسنجیده و عطش بی‌حد و مرز برای توسعه اقتصادی است.

واژگان کلیدی: مصرف بهینه، هیدروپلیتیک، ریزگردها، کشاورزی، بحران آب

هیدروپلیتیک رودخانه های مرزی ایران و عراق با تأکید بر رودهای مرزی در استان ایلام

شمس الدین شکری دانش آموخته دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه علوم و تحقیقات واحد تهران

چکیده

ایران از نظر اقلیمی جزء مناطق خشک خاورمیانه است. با وجود این، سالانه حدود ۱۰ میلیارد متر مکعب آب از کشور خارج می شود که قسمت اعظم آن به عراق می ریزد. در کل منشاء ۱۲ درصد از حجم آب های سطحی کشور عراق از ایران است. که ۱۰ درصد از کل حجم آب های سطحی کشور ایران را شامل می شود. عراق هیچ رودخانه‌ای ندارد که از داخل خاک آن کشور سرچشمه گرفته باشد. رودخانه هایی که وارد عراق می شوند، از ایران و ترکیه سرچشمه می گیرند. اکثر این رودخانه از کوههای واقع در دو استان ایرانی همجوار با عراق یعنی کرمانشاه و ایلام سرچشمه گرفته و وارد عراق می شوند. در میان کشورهای همسایه، ایران با کشور عراق دارای بیشترین پیوند توپوگرافی و تداخل حوضه آبریز از نظر جریانات آب های سطحی است و به علت قرار گرفتن ایران در بالاست و داشتن موقعیت کوهستانی آب ها به عراق جریان می یابد. عنصر آب در قالب آب های مرزی و یا رودخانه های مرزی، بیشترین درگیری های امنیتی را به وجود آورده است. می توان انتظار داشت که در قرن ۲۱، آب عامل اصلی تنش و بحران در خاورمیانه باشد و به تدریج به عنوان متغیری تأثیرگذار، سیاست های کشورهای منطقه را تحت تأثیر قرار دهد. هدف اصلی این مقاله که به صورت اسنادی و استفاده از منابع کتابخانه ای و اینترنتی، با شیوه توصیفی - تحلیلی تهیه شده، بررسی چالش ها و فرصت های هیدروپلیتیکی بین ایران و عراق است. براساس یافته های تحقیق مهار آب های سطحی و ورودی به عراق از سوی ایران دارای آثار مثبت و منفی متعددی است؛ اما آنچه در این ارتباط باید مورد توجه قرار گیرد این است که ایران باید ضمن حفظ منافع ملی خود؛ توجه داشته باشد که تحقق مهار آب های سطحی مرزی، کمترین آسیب را به روابط با عراق و همچنین بحران های احتمالی در اثر تبلیغات منفی مخالفان و برانگیختن احساسات مردم منطقه وارد سازد.

واژگان کلیدی: هیدروپلیتیک، رودخانه های مرزی، بحران آب، دیپلماسی آب

رودخانه های مرزی، تنگنای جغرافیایی و راه حل های دیپلماتیک

حسین ربیعی، استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی تهران

چکیده:

رودخانه ها یکی از طبیعی ترین ابزارهای جداکننده نوع بشر و در واقع از ابتدایی ترین مرزهای بین المللی بوده اند، حتی پیش از پیدایش ملت ها و کشورها. نگاهی به نقشه جغرافیای سیاسی جهان و مرز بین کشورها نشان می دهد که در بسیاری از جاها، رودخانه ها به عنوان مرز رسمیت دارند و استفاده می شوند. مرزها بر حسب شدت جریان و مسیری که از آن می گذرند انواع گوناگونی از مشکلات مرزی را ایجاد می کنند. فراتر از این، برخی از این رودخانه ها در مسیر خود از چند کشور می گذرند که مشکلات بین چند کشور ایجاد می کنند. در زمان ما انواع گوناگونی از اختلافات مرزی در جهان وجود دارد که از دید روابط میان کشورها برخی خاموش، برخی در حال رسیدگی حقوقی و برخی دیگر محل کشمکش و منازعه اند. این پژوهش ضمن بازشماری برخی از رایج ترین اختلافات مرزی بین کشورها، دیدگاه حقوقی در مورد رودخانه های بین المللی را بررسی می کند و روشها و چگونگی های مواجهه دیپلماتیک برای دستیابی به همکاری را نشان می دهد. بررسی نشان می دهد که حرکت از برنامه های ملی یکجانبه همزمان با درک دوجانبه مزایای بالقوه همکاری و توزیع مزایا و پرداختن به فرصت های دوجانبه می تواند کشورها را به سمت همکاری و هماهنگی کامل پیش برد و جز این، برای دیگر روشها تضمین موفقیت وجود ندارد.

واژگان کلیدی: رودخانه های مرزی، آب های بین المللی، دیپلماسی و همکاری.

تبیین راهبرد ملی جمهوری اسلامی ایران در موقعیت استراتژیک مرزهای آبی ایران

عمران علیزاده، استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

آیه شعبانی، دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت*

چکیده

امنیت و سیاست یک کشور مرهون دانش و آگاهی علمی آن کشور می باشد. کشوری مانند ایران که از شمال و جنوب دارای مرزهای آبی با اهمیتی است، بالطبع با مسائل نظامی - دفاعی پیچیده تری روبرو خواهد بود. کشورهایی که از منظر ژئومورفولوژی و زمین شناسی باتکیه بر تبیین راهبرد ملی، شناختی از بستر و زیر بستر دریایی خود ندارند، بیشتر در معرض خطر تجاوز قرار می گیرند و از نظر مسائل نظامی دفاعی آسیب پذیرتر خواهند بود. لذا این مقاله با بهره گیری از روش توصیفی تحلیلی و با مطالعه و بررسی اسنادی ضمن تبیین راهبردملی جمهوری اسلامی ایران در مرزهای آبی خود با توجه به ویژگیهای ژئوپلیتیکی منطقه سعی در پاسخ به این سوال دارد که این راهبرد چه کارکردی در این منطقه ی استراتژیک دارد؟

نتایج حاصل از این پژوهش نشان میدهد با توجه به اهمیت و شان ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و ژئواستراتژیکی منطقه ای و جهانی ایران مرزهای آبی ایران بعنوان مهم ترین کانون امنیتی ایران محسوب می شود که در تدوین راهبردی امنیت ملی و دکترین امنیت در کشور جمهوری اسلامی ایران باید به این مقوله توجه جدی به عمل آید.

واژگان کلیدی: راهبرد ملی، ژئومورفولوژی، مرزهای آبی، تجاوز، دفاع

بررسی امکان همگرایی منطقه‌ای در حوضه هلمند

روح الله شیخ زاده دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه اصفهان - ایران و استاد دانشگاه کاتب -
افغانستان

چکیده

منازعه بر سر آب از گذشته دور تا به حال در داخل کشورها و در عرصه بین‌المللی جریان داشته است. در این میان نقش هیدروپولیتیکی رودخانه هلمند و مسئله حقابه آن بر رابطه بین دو کشور افغانستان و ایران از زمان جدایی شان در سال ۱۸۵۷ م. تا کنون تاثیر گذارده است. این رود تا کنون شش نظام حقوقی را پشت سر گذاشته است، اما اختلافات سیاسی بین دو کشور راه را برای اجرای کامل این نظامها بسته است. در کنار توافقات حقوقی، درک پتانسیل‌های هر دو کشور جهت ایجاد همکاری‌های اقتصادی و بسط این مناسبات به همکاری در زمینه‌های دیگر از جمله حق بهره‌برداری حوضه آبی هلمند (هیرمند) راهکارهایی است که باعث ایجاد همگرایی بین دو کشور و می‌گردد.

پیامدها و هزینه‌های هیدروپلیتیک هژمونیک در آسیای مرکزی

الهه کولایی - استاد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران

پیمان کاویانی‌فر - کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران

چکیده

راهیابی «آب» به گستره‌ی پژوهش‌های سیاسی و امنیتی و زایش پنداره‌ی^۴ «هیدروپلیتیک»^۵، نشانگر برهم‌کنش «پویش‌های سیاسی و امنیتی» با «دسترس‌پذیری» این مایع ارزشمند است. حوضه‌ی آبی آرال، یک حوضه‌ی رودخانه‌ای فرامرزی و بسیار مهم در دل اوراسیای مرکزی است که وضعیت و چشم‌انداز آن تأثیر مستقیمی بر تحولات اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی و امنیتی منطقه دارد. این حوضه‌ی آبریز شامل پنج کشور آسیای مرکزی و در بعضی منابع بخش‌هایی از ایران و افغانستان بوده و دو رود اصلی آمودریا و سیردریا و دریاچه‌ی آرال را در خود جای داده است. چشم‌اندازهایی که کارشناسان از چالش آینده‌ی آب در آسیای مرکزی ترسیم می‌کنند، ضرورت دوری از سیاست‌های برتری‌جویانه و برپایی سامانه‌های مشارکتی مدیریت آب‌های زیرزمینی و روی‌زمینی را باز می‌شناسد. تأثیر چنین اقدام‌هایی بر منافع ملی کشورها و ضریب امنیت منطقه‌ای نشان‌دهنده‌ی ضرورت مساله است. نوشتار پیش‌رو در جایگاه یک پژوهش هیدروپلیتیکی، با بررسی وضعیت آسیای مرکزی می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد که «خودمحوری در سیاست‌گذاری‌ها و بهره‌برداری از منابع آبی در آسیای مرکزی چه هزینه‌هایی را بر منطقه تحمیل می‌کند». فرضیه‌ی نوشتار این که «نامنی انرژی و قیمت بالای آن، تجارت ناکارآمد منطقه‌ای، کاهش دسترسی به منابع مالی بین‌المللی، تیره شدن چشم‌انداز شکل‌گیری منطقه‌ی مزیت‌های متقابل، آسیب‌های محیط‌زیستی، مهاجرت و بی‌ثباتی اجتماعی و سیاسی از هزینه‌های تحمیل شده بر کل منطقه است». یافته‌ی پژوهش این است که «رفتار خودمحور و تلاش برای هژمونی آب یا انرژی برای همه‌ی کشورهای منطقه هزینه دارد» و «هزینه‌های محدودیت همکاری‌های آبی سالانه چهار و نیم میلیارد دلار برای کل منطقه برآورد شده است». همچنین «برای توسعه‌ی منطقه‌ای باید هزینه‌های دسترسی به منابع را کاهش داد». روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی است.

کلیدواژه‌ها: آسیای مرکزی، آرال، هیدروپلیتیک، منطقه، مدیریت فرامرزی.

^۴ Concept

^۵ سیاست آب